

Várostoprténeti folyóirat

Veszprémi

Szemle



14. évfolyam,
2012. 1. szám

24.

TARTALOM

TANULMÁNYOK

A „Sosemvolt” tüzérlaktanya ürügyén – Veszprém egyes múlt századi közállapotairól	3	Földesi Ferenc
Papi kéziratok a Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltárban	30	Karlinszky Balázs
Az ódon armáriumtól az új levéltári székházig. A megyei levéltár és elődei által használt épületek Veszprémben a XVIII. századtól máig	39	Somfai Balázs

KÖZLEMÉNYEK

Veszprém meteorológiai viszonyai 2010-ben	52	Kovács Győző Gyula
Acetilénés közvilágítás Veszprémben	81	Horváth Elvira
A Vass László Gyűjtemény épületei a Vár utcában	90	Vándor András
Egy furcsa légi győzelem – IAR vagy sem?	97	B. Stenge Csaba

ÉVFORDULÓK

50 éves a veszprémi Petőfi Színház állandó társulata	100	Poór Ferenc
Ötvenéves a Bakony Fotóklub. Személyes emlékek-élmények, adatok és sajtóhírek	105	Láng Tibor
KÖNYVSZEMLE	122	Herth Viktória Sebő József

Várostarténeti folyóirat

Veszprémi
Szemle

14. évfolyam, 1. szám 24. 2012.

Várostarténeti folyóirat
ISSN 1217-5358

Alapítva: 1993

Alapító főszerkesztő:
dr. Tölgyesi József

Főszerkesztő:
Csiszár Miklós

Technikai szerkesztő:
Szurmay László

Szerkesztőségi titkár:
Vrág Istvánné

Szerkesztőbizottság:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke,
Bándi László, dr. Csiszár Miklós,
dr. Tölgyesi József,
a Kuratórium tagjai
Sebő József

Kiadja:
a Veszprémi Szemle
Várostarténeti Közhasznú
Alapítvány
8200 Veszprém, Május 1 utca 2/1.
Levelezési cím:
8220 Balatonalmádi,
József Attila u. 101.

Felelős kiadó:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke

A főszerkesztő elérhetősége:
8200 Veszprém, Erzsébet liget 3.
Tel.: 06-20-253-3078
E-mail: csiszar.miklos@invitel.hu

Nyomda:
OOK-Press, Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila

A folyóirat évenként 4 számmal
jelenik meg.

E SZÁMUNK SZERZŐI

B. STENGE CSABA levéltárigazgató, Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára; DR. FÖLDESI FERENC ny. ezredes, hadtörténet-kutató, Veszprém; DR. HERTH VIKTÓRIA művészettörténész, újságíró, Veszprém; HORVÁTH ELVIRA tanítónő, helytörténeti kutató, Veszprém; KARLINSZKY BALÁZS levéltáros, Érseki Levéltár, Veszprém; KOVÁCS GYÓZÓ GYULA meteorológus, meteorológia-történész, Veszprém; LÁNG TIBOR Csokonai alkotói és MAFOSZ életmű díjas, aranydiplomás fotóművész, Veszprém; SEBŐ JÓZSEF tanár, irodalmár, Padányi Gimnázium, Veszprém; POÓR FERENC helytörténeti kutató, Veszprém; SOMFAI BALÁZS főlevéltáros, Pápa–Veszprém; VÁNDOR ANDRÁS okl. építőmérnök, okl. műemlékvédelmi szakmérnök, Veszprém

Illusztrációk: Balogh Gyula, Láng Tibor, Orbán József, Szeitl Mária, dr. Timár Károly, Vándor András és archív dokumentumok

Támogatóink:

MOLNÁR FOTÓ
V E S Z P R É M

pbs
HUNGÁRIA

8200 Veszprém,
Házgyári út 1.

Veszprém Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala

A Veszprémi Szemle Alapítvány működésének támogatói:

Városi Civil Keret

A Veszprémi Szemle 24. szám megjelenését támogatták:

Bozsó Istvánné Veszprém; Fekete László Veszprém; Gubicza Ferenc Balatonfüred; Hontai László Veszprém; Korpády Gábor Felsőörs; Lechner László Budapest; Dr. Pávics László Veszprém; Dr. Rupert György Veszprém; Solymosi Klára Veszprém; Somfai Balázs Veszprém; Wágner Lászlóné Veszprém

A borító képei:

*címlapon: Itt épült volna fel a tüzezlaktanya
hátsó: Klub kollázs (Bakony Fotóklub)*

TANULMÁNYOK

**A „Sosemvolt” tüzérlaktanya ürügyén –
Veszprém egyes múlt századi közállapotairól**

FÖLDESI FERENC

„**A TETT HALÁLA AZ OKOSKODÁS**” – mondja Lucifer Madách: Ember tragédiájában¹. Én ehhez még hozzátenném: „És a bizottságok”. Az alábbi írásomban ismertetett, soha meg nem valósult, de megépítéséhez, létesítéséhez igen sok reményt fűzött tüzérlaktanyára ez mind igaz. A garnizon meg nem építésének sok tanulsága van. Természetesen mindenki más és más tapasztalatot szűrhet le a történet megismerése után: ki a katonai vezetés ingadozását, netán erélytelenségét, ki a város vezetésének akkori döntésképtelenségét, esetleg a tesze-toszaságát említi első helyen, de szóba kerülhet az önzés és az irigység is. Sőt – Uram bocsá’ – még a „Dögöljön meg a szomszéd tehene” szójárás is tetten érhető, kiváltképp amikor a városrészek „vetélkedéséről” olvasunk.

De talán közelebb járunk az igazsághoz, ha más szempontokat is figyelembe veszünk. Veszprém a 19-20. század fordulóján rohamos fejlődésnek indult, ami komoly anyagi megterhelést is jelentett. Talán elég, ha a nagyszabású és összetett városrendezési munkákat említjük. Az 1900-as évek elején gyakorlatilag kiürült a városkassza. Elegendő forrás nem lévén, nyilvánvaló, hogy a város elöljárói minden lehetőséget megragadtak, hogy könnyítsenek polgárai terhein. Olyan beruházásokat, melyek közvetlenül nem javították a város lakosainak életminőségét, nem hozott rövid távon bevételt, kevésbé támogattak. Talán ez történhetett a tüzérlaktanya esetében is, miután a honvédelmi vezetés sem akaródzott a kincstár mélyére nyúlni.²

De térjünk vissza a komoly, megfontolt, a történések reális, időrendben történő bemutatásához, elemzéséhez. Nézzük: milyen erők mozogtak egy nagyobb horderejű, a város életét befolyásoló helyi ügyben, városi közéletünk miként dolgozta fel, mondott véleményt az életét, a város életét és hosszútávú fejlődését befolyásoló eseményekről, mégha az „csak” a honvédségről szólt.

A történés ismertetése egy esettanulmány is, amely anyagát jobbára a Veszprémben megjelenő korabeli igen számos és színes városi lapokból, újságokból vettem, amellet természetesen felhasználva a megyei levéltárban fellelhető kapcsolódó iratanyagokat (elsősorban közgyűlési jegyzőkönyveket), illetve a Hadtörténeti

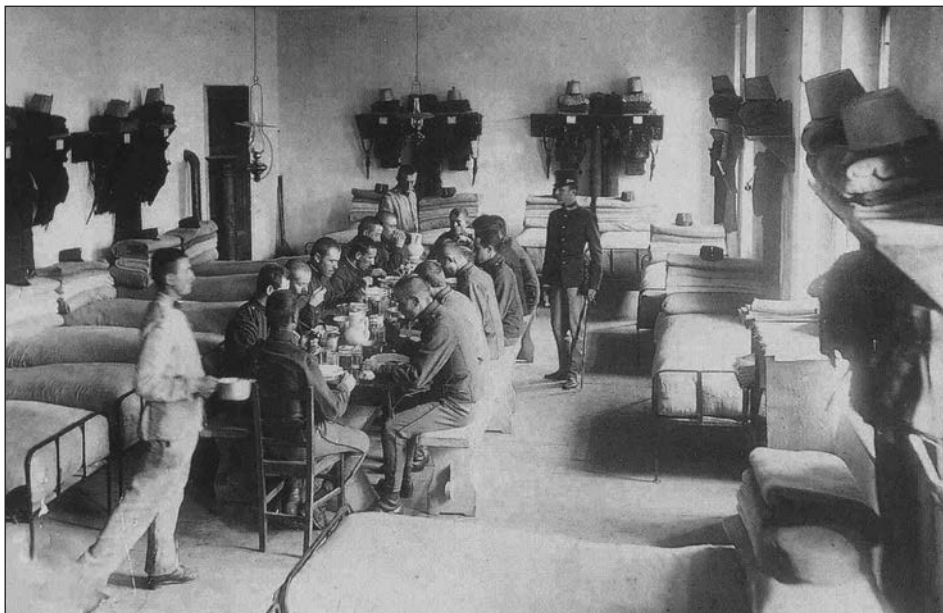
Intézet és Múzeum levéltárában rendelkezésre álló iratokat. Olvasás, anyaggyűjtés közben minduntalan gondolataim közé tolakodott a kérdés: Vajon városunkban mai is ilyen hullámokat vetne egy hasonló, a honvédségünkkel kapcsolatos „ügy”? E kérdés megválaszolásakor elbizonytalanodtam, főleg amikor egy városrész-névadásra jut eszembe.³

De mielőtt rátérnék a címbe jelzett laktanya kálváriájának történeti ismertetésére, tegyünk egy rövid „szakmai” kitérőt, röviden bemutatva a honvédtüzérség megalakulását. Egyben felhívva a figyelmet egy talán sokak számára nem ismert tényre is: Veszprémnek két háziezrede volt: a 31. Veszprém honvéd gyalogezered és a 7. (majd később 41.) tábori tüzérezred.

De minderről majd később.

A honvédtüzérség

Azt nem szükséges bizonygatnom, hogy a magyar tüzért – bármely kor magyar hadtörténetét is vizsgáljuk – minden esetben a legjobbak között tartották számon.⁴ Nem célom, hogy ezek bemutatására kitérjek, de mindenképpen meg kell említenem az 1848/49-es forradalom és szabadságharc tüzérségét, amelyek számos csatában vitték győzelemre a honvédseregeket. Rövid idő alatt félelmetes hírnévre tettek szert, oly annyira, hogy az osztrák hadvezetés meg volt győződve: francia tüzérek segítik a honvédseregeket. A bukás után a honvédtüzérséget azonnal megszüntették



Laktanyai körlet

– de a honvédség tüzérségi szervezeti-szervezési újítását azonnal átvették – a magyar tüzéreket a császári seregekben osztották be.

A magyar politikai és katonai vezetés a honvédség megalakulását követően tárgyalta a honvédtüzérség felállításáról, illetve állandóan napirenden tartotta azt az igényt, hogy a honvédségnek tüzérsége is legyen. A magyar ellenzék 1870–71-ben újból felvetette a fegyvernem létrehozásának ügyét is, de az uralkodó Ferenc József ismét elvetette azt.

1902-ben a közös hadsereg tüzérségét fejleszteni akarták és ezzel kapcsolatban ismét felvetődött a honvédtüzérség megszervezésének kérdése.

1904-ben a véderőtörvény vitája közben Tisza István miniszterelnök újból felvetette a honvédtüzérség megszervezésének kérdését. Javaslatát a közös hadügyminiszter is támogatta, mert ezzel a monarchia tüzérsége is gyarapodott volna, ami akkor a birodalomnak létérdeke volt. A honvédtüzérség hadrendbe állításával a cs. és kir. tüzérségnek az a része, amelyet eddig a honvéd hadosztályokhoz kellett esetenként beosztani, felszabadult volna és így a közös hadseregbeli hadosztályok tüzérségének háború esetén eredeti beosztásában lehetett volna működni. Az osztrák miniszterelnök, Koerber azonban ellenezte a terv végrehajtását, mert az önálló honvéd hadsereg „rémétől”, miként elődei, ő is rettegett.

Hosszas huzavona után végre 1912-ben megalkották a véderőtörvényt, s ennek keretében Hazai Samu honvédelmi miniszter követelésére a honvédtüzérség megszervezéséről szóló paragrafus is helyet kapott.⁵

A Véderőtörvény rendelkezései szerint tervezték megalakítani – két szervezési ütemben – a hetven ágyús-, tarackos- és lovas-ütegeket⁶. A tervezet szerint az első ütemben az első négy év alatt (1913–1916) megalakul nyolc honvéd táborig tüzérezred és két lovas tüzérosztály, olyképpen, hogy évenként két ezred és minden második évben még egy lovas tüzérosztály áll fel. A második ütemben – amelyet 1916 utánra terveztek – a tarackos ütegek felállítására került volna sor.

Az 1912 végén beállott háborús feszültség miatt eltértek az eredeti tervtől és a szervezés munkáját felgyorsították. Az első időszak első évében a tervezett két táborig tüzérezreden kívül, még nyolc önálló táborig tüzérosztályt is felállítottak. Ezek voltak az 1. és a 8. táborig tüzérezredek⁷, valamint az 1–8. önálló tüzérosztályok⁸. A 7. és 8.-ik tüzérosztály a zágrábi honvédkerület területén kapott elhelyezést, kiegészítése is onnan történt; a két osztály szolgálati nyelve horvát volt. A lovas tüzérosztály Szegeden települt.

Az új tüzéralakulatok felállítása fokozatosan történt. 1913 januárjában megalakultak a törzsek, februárban az ütegek és a többi alosztályok, úgyhogy február végére minden készen volt. Azok az alakulatok, amelyek felállítása nem az állandó állomáshelyükön történt, a személyi állomány a kijelölt körletbe március 1-én indulhatott el. Ezzel a nappal helyezték át a közös hadseregbeli állományból a tiszteket, a legénységet és a lovakat a honvédség állományába, s így ezt a napot a honvédtüzérség megalakulási napjának is tekinthetjük. A honvédség felállításától 45 esztendőnek kellett eltelnie, hogy harmadik fegyvernemét, a tüzérséget is megkapja!

A már-már állandósuló háborús veszély, a szervezésnek még gyorsabb ütemben való végrehajtását tette szükségessé. 1914 tavaszán, az eddigi nyolc önálló osztálytörzs összevonásával és kiegészítésével, a honvéd tüzérség immár nyolc tábori tüzezredből és egy lovas tüzezrostályból állt. A 2. és a 3. ezrednek egyelőre három, a 8.-nak öt ütege volt. Az ezredék békeelhelyezése is megváltozott. A Veszprémben települt 1. tábori ágyús osztály elhelyezése változatlan maradt, számozása azonban 7. honvéd tábori ágyús ezredre változott. Parancsnoka változatlanul Capp Gusztáv alezredes volt. Bár az ezred parancsnoksága Hajmáskéren székel, az I. és II. osztálya, valamint az ezred pótkerete Veszprémben települt. Ennek alapján Veszprém joggal tartotta az ezredet szintén Veszprém háziezredének⁹. Kötődését bizonyítandó, 1914. április 1-jén ünnepséget rendeztek Veszprémben és Hajmáskéren az újjáalakult – most már – ezred tiszteletére. Március 31-én a tüzezrostályok kiadták az utolsó napiparancsukat. Másnap, április 1-én 24 ágyúlövessel köszöntötték az ezred megalakulását. Felolvasták a díszátvitratokat, melyeket a királytól, Ferenc Ferdinándtól, Lipót Salvátor főhercegtől, a közös tüzérség és Kárász altábornagytól, a honvédtüzezrség főfelügyelőjétől kaptak. Délután a tüzezred tisztikara vadászlovaglást rendezett Veszprémben, majd este 24 ágyúlövés jelezte a takarodót.

1918-ban újabb átszervezés történt. A tábori ágyús ezredből tábori tüzezredet szerveztek. Így a veszprémi 7. tábori ágyús ezredből 41. honvéd tüzezred lett.

A honvéd tábori tüzezred mind békében, mind a háború kezdetén az ezredtörzsből, két osztálytörzsből, négy ütegből, a lövészerlelep-keretből, a pótkeretből és az anyagkezelő bizottságból állott. Az elsőként felállított 8. ezrednek kivételesen öt ütege volt. Az önálló osztályok a törzsre, két ütegre, az egyesített lövészerlelep-keretre és a pótkeretre tagozódtak. A lovas tüzezrostály szervezése olyan volt, mint az önálló osztályoké, de előbbieknél három ütegük volt.

A honvéd tüzezalakulatok béke- és hadiállománya, valamint egyéb felszerelése ugyanolyan volt, mint a közös hadsereg hasonló alakulataié. Eltérés csak a létszámban volt csupán, a honvédségnél rendszeresített gazdasági hivatalok személyzete miatt.

A „Sosemvolt” laktanya esete

A város vezetését a megnövekedett katonai jelenlét arra sarkalta, hogy állandó elhelyezésre alkalmas laktanyákat építsen. Az állandó jelenlét a katonaság megtelepedését is elősegítette, ezzel együtt csökkentek a lakosság beszállásolási terhei – dacára az anyagi hozzájárulásoknak. Másrészt a város kereskedői, kisvállalkozói is hasznot tudtak húzni a katonaság jelenlétéből, valamint a város kasszája is gyarapodott az államkincstári hozzájárulásokból.

Az elmúlt századokban egy nagyobb városnak, vármegyei székhelynek nagyban nőtt az erkölcsi súlya, ha a város falain belül katonai alakulat állomásozott. A honvédség megalakításával egyidőben elindultak a lobbizások, hogy a város önálló alakulatot kapjon, amelyik viselte a város nevét, amelyik kvázi „háziezrednek” számí-

tott.¹⁰ Így volt ez 1869-ben a 71. honvéd gyalogzászlóalj elhelyezésekor, de így történt az 1900-as évek elején, amikor a cs. és kir. közös tüzérséget fejleszteni kívánták.

A katonai vezetés Veszprémet szemelte ki 3 tüzerűteg állomáshelyének. 1902 októberében a Hadügyminisztérium arról értesítette Veszprém vármegyét, hogy Veszprémben egy tüzérlaktanyát kíván felépíteni – természetesen a „közös” haderő részére. A november 10-i Veszprém városi képviselő testületi ülésen Szeglethy György polgármester még úgy tájékoztatta a testületet, hogy 1903 tavaszán „egy tüzer üteg osztály fog a városba érkezni”.¹¹ Kolossváry József megyei alispán a várossal folytatott megbeszélése után már azt jelentette a honvédelmi vezetésnek, hogy a város hajlandó telket adni a kaszárnya építésére.



A Temetőhegy

Az 1902. november 16-án megtartott városi közgyűlésen Szeglethy György polgármester – hivatkozva a vármegyével és a honvédelmi vezetéssel folytatott megbeszélésekre – tényként kezeli és bejelenti, hogy 1903 tavaszán egy tüzerosztály fog a városba érkezni, melynek elszállásolásáról addig is, amíg a kaszárnya fel nem épül, gondoskodni kell. November 23-án Veszprémbe érkezett Merkel tüzérségi tábornok, aki bejelentette a város vezetésének, hogy számításuk szerint 2-3 év kell a laktanya felépítésére. Addig a Buhim völgyben lévő – ún. Alsó- vagy Kis – laktanyát használnák fel a legénység elszállásolására.

A november 24-i közgyűlés ismételten foglalkozott a tüzérlaktanya ügyével és kimondja: lehetségesnek tartja az 1903. májusi beszállásolást, ahhoz kész hozzájárulni. Ha:

- a honvédelmi vezetés hozzájárul a Buhim-völgyi laktanya átalakításához, egyetértésre jutnak a bérösszeg nagyságra és megállapodnak a vízdíjban;
- a vármegye törvényhatósága hozzájárul a háztulajdonosoknak fizetendő beszárlásolási költségekhez;
- a város biztosítékot kap arra, hogy a tűzérostály állandó elhelyezése Veszprémben megmarad, a pénzügyi megállapodások legalább 3 évig érvényben maradnak.¹²

A városi közgyűlés az állandó elhelyezésre is alkalmas tűzérlaktanya ügyét 1903. februárjában tárgyalta.¹³ Előtte a város – Kolossváry József alispán vezetésével (mi mást) – egy bizottságot alapított¹⁴, akik a pozsonyi hadtestparancsnokság képviselőjével egyeztettek. A Buhim-völgyi régi kaszárnya épülete alkalmas a legénység befogadására, gond csak a 124 ló elhelyezése, részükre ideiglenes istállót kell építtetni. A felajánlott területeket is – város északi részén lévő terület, a Csorda utca¹⁵ végén és a Pápai út mellett – alkalmasnak találták.

A pénzügyi bizottság 1903. február 20-án tárgyalta a tűzérlaktanya építési ügyét. Ez esetben elsősorban a legénység három éves ideiglenes elhelyezése volt a téma. A Buhim-völgyben a teljes elhelyezés csak úgy oldható meg, ha új épületeket emelnek (istállók, műhelyek), valamint kibérlik a laktanya melletti lakóházakat, pajtákat. Mindezek költsége három évre – mivel ez idő alatt tervezik felépíteni az állandó laktanyát – 72.000 korona, vagyis az éves költség mintegy 24.000 koronát tesz ki. Míután a honvédelmi vezetés csak 12.000 koronát hajlandó fizetni bérleti díjként, a hiányzó összeget a városnak kell előteremteni. Ezt az összeget a vármegyei beszárlásolási pótlék hozzájárulásból fedeznék. Igaz, ha a kért összeget meg is kapják, a városnak még mindig a zsebébe kell nyúlnia, hiszen nem lesz olyan alkalmas épülete, ahol az egyéb katonai beszállásolásokat meg tudná oldani, vagyis ismét csak bérelni kellene lakóépületeket, ami a beszállásolási költség növekedését eredményezné. De még így is megérné, csak hogy a tűzérostály a városba kerüljön.¹⁶

A végeleges elhelyezés, vagyis a laktanya megépíttetésére, az elképzelések megvalósítására, az előtanulmány (vonaltervek) készítésére a pénzügyi bizottság 6000 koronát szavazott meg¹⁷.

Más oldalról közelíti meg a kérdést Weisz M. Ignác a „*Veszprémvármegye*” című politikai lap hasábjain. Felteszi a kérdést: tényleg megéri-e felépíteni a tűzérlaktanyát a városnak? Összességében valóban hoz annyi hasznot, hogy a város eladósodjon? Ismerős kérdések ezek, amelyek minden időben aktuálisak voltak. Számítása szerint a kaszárnya felépítése úgy 800.000 koronába fog kerülni (ami menet közben természetesen 15-20%-al növekedni fog). A hitelek éves törlesztése 50 évig úgy 52.000 koronát tenne ki, amihez a honvédelmi vezetés csak 41.000 koronával járul hozzá. Vagyis a város vezetése évenként 11.000 korona deficittel kell, hogy számoljon. Ehhez fel kellene emelni bizonyos adónemek összegét, amivel csak a város lakossága járna rosszul. Mi van, ha a katonai kormányzat 25 év után felmondja a bérleti szerződést? Marad egy üres kaszárnyaépület, amit nem lehet tudni, mire használna a város. Sopron városa elutasított egy hasonló kérést. Veszprémnek sem

szabad belemenni a laktanyaépítésbe, hiszen – véli a cikkíró – „a 15 tüzértiszt, 300 főnyi legénység és 180 ló, amely a kaszárnnyába elhelyezendő volna, nem hoz a városunknak annyi hasznot, hogy ez által indokolt volna – az évi 15.000 korona deficit fedezésére – a községi pótdadó 9-10%-al felemelni. Különben is ha szigorúan vesszük a dolgot, iparosaink közvetlenül alig nyernének valamit a katonasággal.”¹⁸

A közös hadsereg tüzérségének fejlesztése – a tüzérlaktanya építési szándékon túl – más „eredménnyel” is járt a városra nézve. A környék másra nem alkalmazható köves, sziklás terület ideális helyszíne volt a lövészeteknek, a gyakorlatoknak. A városban ugyan nem tűntek fel már nagyon, ha katonák masíroztak az utcákon, de már beszélgetésre adott alkalmat, ha egy időben több tiszt is feltűnt a város főutcáján, vették igénybe a beszállásolókat. Ez történt 1903 júniusában is, amiről a helyi hetilap május 24-i számban írt a „Jönnek a tüzérek” címmel¹⁹. Mint olvasható, a „tüzérségi lövőiskola” parancsnoka Tengler ezredes és a tanárok már Veszprémbe vannak, majd jönnek az iskola hallgatói is. Az újonnan rendszeresített lövegekre a kiképző tanfolyam június elejétől augusztus közepéig tart, majd utánuk jönnek a vártüzérek, akik viszont már Várpalotára kerülnek beszállásolásra. Ezzel együtt tartott szemlét az új tüzérlaktanya ügyében Czeipek műszaki tábornok és Kriekel őrnagy, a pozsonyi hadtestparancsnokság építészeti igazgatója is. A szemle során, május 23-án Szeglethy György polgármester Rainprecht Antal városi bizottsági taggal együtt megsemmisítették az új – vélhetően végleges – laktanya helyét is, ami ekkor a város északi részén, a marha-vásártéren volt kijelölve.

A városi tanács és a különböző bizottságok is vizsgálták a laktanya lehetséges elhelyezését. A kiszivárgott híreket a lakosság is azonnal megbeszélte, van amit a felettebb aktív városi lakosság is támogatott, van amit ellenezett, attól függően, hogy városrészének esetleg hozhat-e hasznot.

Két helyszín valamelyik kijelöléséért lobbiztak a város lakói:

- A Fő utca, Fő tér, Kossuth utca és a Szabadi utca ház- és üzlettulajdonosok a Brenner telep²⁰ és a Vízmedence közti teret²¹, míg a
- Temetőhegy²² és környékének lakói a város északi részén elterülő Nagylegőt²³ (amely marhavásár-tér is volt egyben) javasolták.

A város vezetése – igen bölcsen – olyan döntést hozott, hogy a katonai építési hatóság döntését fogadja el, természetesen akkor, ha az nem jár aránytalanul nagyobb teherrel.

Időközben a vármegye és a város küldöttsége – Kolossváry József alispán, Szeglethy György polgármester és Rainprecht Antal püspöki jószágkormányzó – március 3-án látogatást tett Fejérváry Géza honvédelmi miniszternél Horánszky Lajos városi országgyűlési képviselő kíséretében. A cél az volt, hogy rábírják a honvédelmi vezetést: módosítsa a város beszállásolási besorolását, ami magasabb pénzügyi hozzájárulást eredményezne, vagy állapítson meg nagyobb beszállásolási díjat addig, amíg a tüzérosztály végleges elhelyezése meg nem oldódik. Veszprém eléggé megterhelt a beszállásokkal, hiszen nem csak a városba vezényeltek kell elhelyeznie, de itt kerülnek elhelyezésre a hajmáskéri lövőiskola tisztjei és

legénysége is. A vármegye képviselőjében jelen lévő alispán megígérte, hogy a város kérelmét támogató felterjesztés küld, illetve megvizsgálja a vármegyei többletköltség kiutalását is.

Azonban sem a kérelem, sem a vármegyei többlettámogatás elfogadtatása nem járt sikerrel. A város magára maradt, ami – néhány szkeptikus tanácsnok véleménye szerint – azzal is járhat, hogy a tüzérosztály végelegesen elkerül nem csak a városból, de a vármegyéből is.

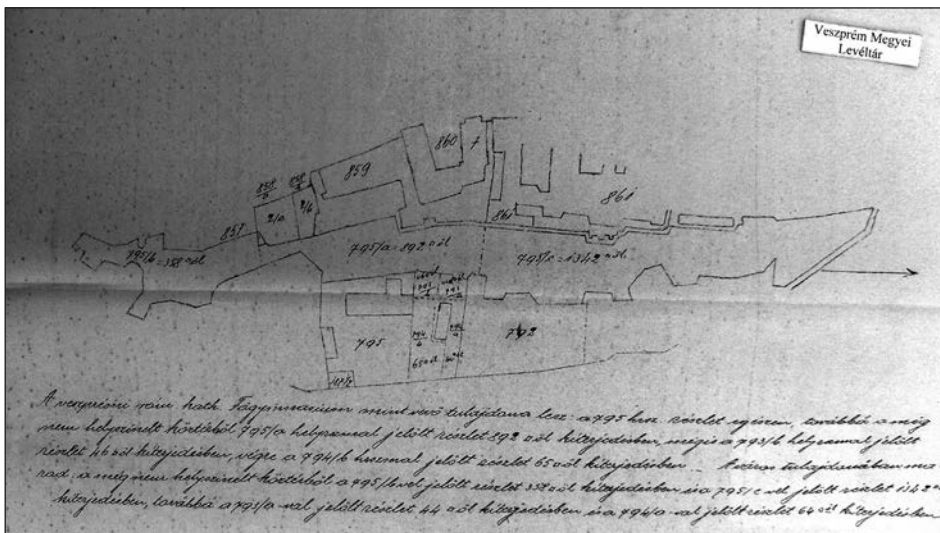
A tüzérosztály elhelyezése körüli előkészítő tevékenység persze nem állt le. A Pozsonyi Hadtestparancsnokság 1903. május 23-án tartott szemlét, felmérte a korábban felajánlott mindkét területet, majd egyhangúlag úgy döntött, hogy a város északi részén lévő un. „Nagylegelő”-t fogadja el. A megjelölt helyszín elfogadása mellett szólt, hogy a terület sík fekvésű, így könnyű az építés lefolytatása. A Séd-patak közel van a laktányához, így könnyű kialakítani a lóúsztatót. A talaj nem sziklás, csak murvás, így könnyebben és gyorsabban lehet az alapozási munkákat elkészíteni. Közel a gyakorlótér, a jutasi vasútállomás, használható vízvezeték már ki van építve. És ami még fontos, hogy a laktanya felépítésével nem gátolják a város északi irányú terjeszkedését.²⁴ Május 25-én már ki is tűzték a kaszárnya helyét. A döntésnek megfelelően a polgármester Kesselbauer Ágoston városi mérnököt bízta meg a terep részletes felmérésére és a szükséges tervek elkészítésére.

Az említett május 25-ei közgyűlés összehívása váratlanul és felettébb gyorsan történt. Előzőleg arról tárgyalt a bizottság, hogy az 1903-as évben nem foglalkoznak az ideiglenes elhelyezéssel, inkább az állandó laktanya felépítésére koncentrálnak. Majd a honvédelmi vezetés álláspontjának változása miatt mégis sor került a tárgyalásra.

A város küldöttsége – élén az alispánnal, Kolossváry Józseffel – keményen és következetesen képviselték a város érdekeit a jelenlévő, a katonai vezetést képviselő meghatalmazottakkal szemben. Vagyis hajlandóak arra, hogy záros határidőn belül és gyorsan felépítsék az ideiglenes elhelyezést biztosító barakkokat, lehetővé tegyék az ideiglenes szállás használatba vételét. Cserébe viszont nagyobb állami hozzájárulást és könnyítéseket kértek az állandó elhelyezés, a kaszárnya építésénél. A tárgyaláson a katonai küldöttség vezetője Kriekel Ernő őrnagy finoman zsarolni próbálta a városi küldötteket: ha a város nem igyekszik az ideiglenes elhelyezés gyors létesítésével, egyben a költségek felének átvállalásával, akkor a hadügyminisztérium átgondolja a tüzérosztály veszprémi elhelyezését, keres számára másik helyet, ugyanakkor a hajmáskéri tüzérségi gyakorlatok során jelentős beszállásolást kell a városnak végrehajtani, elviselni.

Rainprecht Antal a város képviselőjében jelezte, hogy a város komolyan gondolja az elhelyezést, amire példa a 6000 koronás tervezési költség megszavazása is. De a zsarolást visszautasítja, és kijelenti: a város nem minden áron, főleg nem a polgárai kárára akar elhelyezést biztosítani a tüzéreknek. Egyáltalán nem fél attól, hogy a tüzérosztályt a hadügyminisztérium átköltözteti másik városba. Az ideiglenes elhelyezést is csak 3 évig tudják vállalni, mivel a Buhim-völgyi laktanya csak addig az

időpontig bérelhető, hiszen azt már eladták a piarista rendháznak.²⁵ Ez pedig az állandó elhelyezésre szolgáló laktanya építését kell, hogy felgyorsítsa. Este hét órára a felek megegyeztek, majd elkészítették a jegyzőkönyvet²⁶, amely alapján már – legalábbis a jegyzőkönyv készítésének időpontjában – elhárult minden akadály a laktanya felépítésének útjából.

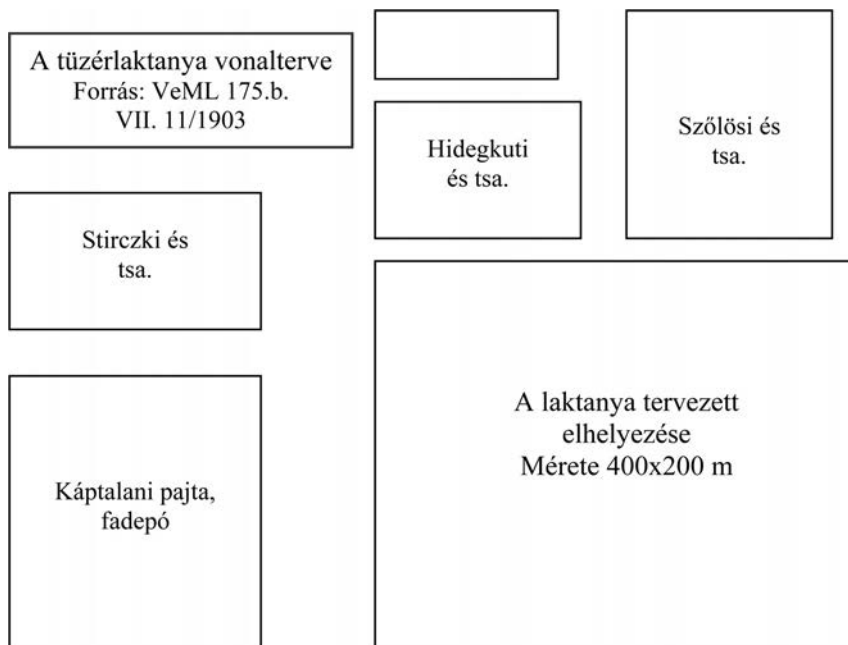


Jegyzék a Buhim-völgyi laktanya átadásához

Időközben a város polgármestere kérdést intézett a Pozsonyi Hadtestparancsnoksághoz, megkérdezve milyen határidővel tervezik a tüzerek Veszprémbe helyezését. A Hadtestparancsnokság válaszában az 1904. augusztusi határidőt jelölte meg, azonban a raktárakra már mihamarabb szüksége van a tüzérügyi anyagok elhelyezésére. A szeptember 7-én megtartott városi közgyűlésen Szeglethy polgármester már arról tájékoztatja a tanácsstagokat, hogy az elkészült laktanyai vonaltervek költségére kifizették a korábban megszavazott 6000 koronából az esedékes 3000 koronát. Rainprecht Antal városi főmérnök ennek alapján erélyes, gyors és hatékony tárgyalást szorgalmazott, hogy a függőben lévő kérdéseket eldöntve, a következő év tavaszán elkezdődhessenek az építkezések. Októberben meg is indultak a helyszíni bejárások, az egyeztetések. A bizottság tagjai nem változtak, a polgári küldöttséget továbbra is Kolossváry alispán vezette, míg a katonait Weigel Kálmán tü. őrnagy. Október 2-án a katonai tárgyalófél elfogadta a terveket, a kijelölt helyszínt.

Az elfogadott tervezet szerint a kaszárnya épületei a város északi részén (a Séd bal oldalán) a káptalani fadepő és a pajta meghosszabbításában (az un. káptalani vásártér környékén) egy 400 méter hosszú és 200 méteres széles négyszögben helyezkednének el. A területen épülne kettő kétemeletes legénységi épület az építé-

si terület déli oldalán, homlokzatával a város felé nézve. A tisztí és altisztí egyemeletes épületek a nyugati oldalon, homlokzattal a csatári hegy felé, az ágyúk és szekerek fészerei az északi, a depók és műhelyek a keleti oldalon, a nagy udvarban észak felőli részén a fedett lovarda és a nyitott lovaglóter, míg dél felől három istálló épülne. Az épületegyüttes építési költsége – a katonai küldöttség szerint – mintegy 780.000 koronát tett ki (a városi főmérnök ennél 10%-al többet számított), a bérleti díj e szerint évi 46.000 korona lenne.



A tüzérlaktanya vonalterve

Rainprecht Antal városi főmérnök erélyesen szóvá tette a számítás helytelenségét, majd kijelentette: a város nem mehet bele olyan építkezésben, ami a közösségnek veszteséget okoz. Veszprém a beszállásolási törvény alapján a 6. elszállásolási osztályba tartozik, ennek megfelelően alacsonyabb bérleti díjat kap. Holott az építkezés semmivel sem olcsóbb itt, mint például Pozsonyban. Vagyis a hadügyi kormányzat tegyen kivételt és növelje meg a bérleti díjat, vagy sorolja Veszprémet magasabb díjtételi osztályba. Ezzel együtt javasolta, hogy módosítsák az építési anyagok minőségi követelményeit is, esetenként olcsóbb anyagokat használjanak. A bizottság egyben jelezte, hogy a város a laktanya berendezéseinek megvásárlását, legyártását már nem vállalja magára.

Tárgyalási kérdés volt még az ideiglenes beszállásolás ügye, amit a bizottság – de

elsősorban a város képviselői – elvetettek, miután nem volt megfelelő épület, ahol a tűzérosztály legénységét és tisztikarát egy épületben el tudta volna helyezni. Ez is erősítette azt a kérést – emelte ki a városi bizottság vezetője – hogy mielőbb el kell kezdeni az állandó tűzérkaszánya építését. Miután ennek felépítés elsősorban a hadügyi vezetést sürgeti, a város reméli, hogy számukra kedvezően dőlnek el az említett kérdések.²⁷

A továbbiakban a város vezetése már úgy számolt: amennyiben a honvédelmi miniszter a közös hadügyminiszterhez küldött felterjesztését elfogadja, akkor – a város reményei szerint – már novemberben megindulhat az építkezés előkészítése, majd a következő évben, 1904-ben az építkezés megkezdése is.²⁸

Persze nem minden tanácsnok rajongott a tűzérkaszánya építéséért.²⁹ Dr. Benkő Károly városi ügyvéd által összehívott, majd dr. Rosenthal Nándor vezette csoport úgy foglalt állást, hogy nem szavazzák meg az építési tervek elkészítéséhez szükséges 12.000 koronát. Fizessen a hadügyminisztérium és ne terhelje rá erre a szegény városra a költségeket. Talán ennek az ellenállásnak a leszerelésére is, Szeglethy polgármester a november 30-i városi közgyűlésen névszerinti szavazást kért az említett tervezési összeg elfogadásáról.³⁰

De nem csak a kérdéses összeg nagysága váltott ki ellenkezést némely tanácsnokban. Ez időben került terítékre a városi vásártér kérdése is. Korábban két helyszínen történt a vásározás, amit a város kinőtt, egyben vásár idején káoszt is teremtett a közlekedésben. A vásárterületek egységesítését szerették volna elérni, ami összefüggött a kaszányaépítéssel is. A vásártér egyik tervezett helyszíne ugyanis a város északi területe lett volna. Bár a helyszín már ki volt jelölve, Weisz M. Ignác tanácsnok felvetette, hogy a kaszánya épüljön a Cserhát városrészen. Dr. Óvári Ferenc már azt javasolta, hogy a négy országos vásár helyszínét a Temető-hegyen alakítsák ki.³¹ Mint látható, a vásártér ügye eléggé összefüggött a tervezett tűzérkaszánya építésével. Időben előreszaladva, egy 1906. 04. 09-i közgyűlésen az új vásártér kialakítása helyett a meglévőnél a berendezések költségére 5.475 koronát a konverziós alaptól felhasználáltak, megjegyezve: „mivel előreláthatólag a tűzéraktanya építéséből mostanában alig lesz valami.” Ha mégis felépülne, akkor vennék használatba az új vásárteret. Az 1906. május 14-i közgyűlésen a határozat már egyértelmű: Ha a tervezett tűzérségi laktanya a felsővárosi³² állatvásártéren épül, akkor az új vásárteret a pápai országút mellett alakítják ki.³³

Visszatérve az időfolyamba, a városi tanács – hogy saját bányáinak kitermelt anyagát is hasznosíthassa, ezáltal munkát adva polgárainak és természetesen növelje bevételeit is – a vonaltervek megküldésével együtt engedélyt kért, hogy a tűzéraktanya építésénél használhassa az általa bányászott követ. Mindehhez mintadarábot is küldött.

Az 1904. április közepén érkezett válasz a város szempontjából nem volt szívdertítő: a HM jelezte ugyan, hogy a vonaltervek és a költségvetés megérkezett, valamint a tervezőnek kifizették a 3713 koronát, azonban a részletes tervek kidolgozásának alapjául nem fogadták el, ezért új vonalterveket készíttetnek már az 5. hadtest

parancsnokságának illetékes mérnökeivel. De ami még fájóbb volt: az 1903 végén kérelmezett magasabb beszállásolási díjtételbe való átsorolást a honvédelmi miniszter elutasította. Indoklása felettébb egyszerű volt: a tüzérek ideiglenes elhelyezése nem igényli azt, mivel a tüzérlaktanya időre felépül.³⁴

Az elkövetkezendő évek a tervezgetéseké, a bizottságosdié volt. Természetesen idő közben megváltoztak az építési feltételek, de változott a közös hadügyi elképzelés is: tüzérosztályok szervezése helyett tüzérezredek létrehozásáról döntött a hadügyi kormányzat. Így Veszprémbe is egy 4 üteges ezred telepítését határozták el. Természetesen ennek megfelelően változtatták meg a kaszárnya építésének terveit is.

A tervezgetések mellett folyt a lakosság, valamint a helyi hatalmi elit megnyerése is: vagyis – ma szóhasználattal is élve – megindult a lobbizás a katonai vezetés részéről. Ezek közül kiemelkedik az 1905 márciusában a hajmáskéri kiképző bázison megtartott lökisérlet, amikor a közös hadsereg tüzérei kipróbálták az új bronzágyúkat. A gyakorlások szünetében március 4-én a csillogó, villogó ágyúkat kiállították a püspöki palota előtti téren, ahol bárki megnézhetette. A veszprémi megyés püspök Hornig Károlynak Lobkovitz Rudolf és Kropatschek Alfréd tábornagynagyok mutatták be az ágyúkat. A tudósító arról is beszámolt, hogy a püspök úr felülhetett az ágyú célzóberendezése mögé, kezelhette az irányzékot.³⁵

Az 1906. október 19-i közös bizottsági ülés³⁶ már az új, a négyüteges változat elfogadásának jegyében zajlott. A bizottságban vármegyét és a várost képviselő csoport vezetője Koller Sándor alispán kijelenti: a város már nem tartja magára nézve kötelezőnek a három éve elfogadott megegyezést, hiszen az építési költségek jelentősen megváltoztak, növekedtek. De továbbra is hajlandóak a kaszárnyát felépíteni, csak más feltételekkel. A város ne szenvedjen kárt, a bérleti díj úgy legyen megállapítva, hogy a kamataként annak 7%-át megkapják, amiből fedezhető a fenntartási költség, és a befektetett tőke is megtérül. Amennyiben a hadügyi tárca nem téríti meg a költségeket, ez esetben a város a tulajdonát képező gyakorlótér használatáért holdanként 50 korona bérleti díjat fog kérni, amit természetesen beszámít a kaszárnya bérleti díjába is. A katonai delegáció részéről Karosek József ismertette az új építési terveket, amiket elfogadtak.

A polgármester – a már elfogadott tervek ismeretében – a vállalkozók országos lapjában hirdetést adott fel egy, a „*Veszprém városában építendő s egy tüzérezred befogadására alkalmas I. oszt. laktanya vállalati úton leendő felépítésére... Szigligethy [sic] György polgármester*”³⁷

Az új laktanya építésének híre – hála a hirdetéynek is – gyorsan elterjedt az építési vállalkozók között. A polgármester Szeglethy Györgynél az „érdeklődők” gyakorlatilag egymásnak adták a kilincset. Így felkereste többek között Budapestről Schiffer Miksa okleveles mérnök, ifj. Janicsák József, Székely Marcell építőmesterek, Ybl Lajos műépítész, Tóásó Pál³⁸ építész, valamint Schiller Jenő építész Pozsonyból.³⁹

A laktanyaépítés sokak szerint nem csak a piacrendezéssel, de a balatonparti vasút kiépítésével is összefüggött. Nem véletlen, hogy a Veszprémvármegye lap tárcáiró-

ja hosszas írásban elemzi a tüzérlaktanya és a balatonparti vasút áldásos hatását a városra, próbálja meggyőzni az ingadozókat. Nagy szükség van a tüzérlaktanyára, mert az építkezések sok munkaerőt vesznek fel, iparosaink foglalkoztatása is jelentős lehet. Emellett remélhetőleg a városi és a környékbeli gazdák is bővítik konyhakertészetüket és baromfityénysztésüket, hiszen a jelentős számú katona ellátása azt szükségessé teszi. A kiépülő vasút pedig közlekedési csomóponttá teheti Veszprém városát.⁴⁰

A következő, 1907-es év is „tüzérlaktanya ügyel” kezdődik a városi közgyűlésen. Január 14-én a városi közgyűlés napirendi pontjai között szerepelt: „3. *Tüzer-ségi laktanya építése tárgyában a vegyes bizottsági megállapodások s ezzel kapcsolatban Székely Marcell budapesti vállalkozónak a tüzér-ségi laktanya saját költségén leendő megépítése iránt tett ajánlata.*” A közgyűlés előtt a pénzügyi és a gazdasági bizottság tartott megbeszélést egységes javaslat kialakítására. Erre mindenképpen szükség volt, hiszen az erejét veszített tárgyalások folytatására legalább általánosságban meg kellett jelölni: a város milyen feltételek mellett vállalja fel a kaszárnya építését olyan minőségben, ahogy azt a katonai vezetés előírja. A város csak úgy köszön szerződést – mondta a bizottság – ha a katonai kincstár 25 évre szóló bérleti szerződést köt olyan feltétellel, hogy a bérleti díj az építési költségek 7%-os kamatával növelt összegének felel meg. Erre viszont a katonai vezetés nem volt hajlandó, így – ha már meg akarja építtetni a város a laktanyát – más módon kell pótolni a kieső összeget. Ez a város tulajdonát képező gyakorlótér – amit másra nemigen tud hasznosítani, a tüzér-ségnek pedig ideális – megfelelő nagyságú bérleti díj kiszabásával tudta volna elérni.⁴¹

Közben a vetélkedés a településrészek között változatlanul folyt, érvek és ellenérvek csaptak össze. A város közössége egyöntetűen nem tudott felsorakozni a laktanyaépítés mellett, vagy ellene. S miután ezidőtájt zajlottak a város településrendezési munkái is, benne az új piactér kialakításával, egyértelmű volt, hogy a két kérdést a megoldás szintjén összekapcsolják. A városvezetés hamar nyilvánvalóvá tett: azért, hogy Veszprém tüzér-séget kapjon, nem hajlandó nagy áldozatot hozni, vagyis „nem hajlandó azon előnyöket, melyeket egyes kereskedők, kávé-sok, korcsmárosok és mészárosok egy-két Veszprémben elhelyezendő üteg legénysége és tisztikara után élveznek, az összes polgársággal megfizettetni.” Ha város előnyére szolgál, akkor igen, egyébként nem.

Az 1900-as évek utolsó harmadától néhány évre a tüzérkaszárnya építése mellék-vágányra került, oly annyira, hogy éveken keresztül a városi lapok nem is igen írtak róla. Néhány hír jelent meg csupán, ami az egyéb kategóriába tartozott. Például 1909 közepén a várost előzőnlőtték a katonák, ami igen csak jó bevételt hozott pl. az Elite kávéháznak⁴², de részesedett a katonák áldásos jelenlétéből majd' mindegyik veszprémi vendéglő és étterem tulajdonosa is.⁴³ Azonban ennek a jelenlétnek voltak árnyoldalai is, miután több panasz érkezett a tüzérekre, hogy garázdálkodnak a városban, de ami megbotránkoztatta a város lakosait: „bekiáltoznak leányos házakba s kisebb leánykákat is molesztálnak az utcákon és otthon”⁴⁴.



Veszprém

Tüzérségi barak

Tüzérbarakkok

A következő évek is eseménytelenül teltek, már ami a tüzérlaktanya felépítését illeti. Ebben minden bizonnyal közrejátszott egy másik, a közös haderőt és közelebbről Veszprémvármegyét érintő jelentős építkezés: a Hajmáskéri Katonaváros felépítése majd átadása⁴⁵. A beruházás több millió koronát emésztett fel. Létrejött Közép-Európa legnagyobb gyakorlótere. Nem véletlen, hogy a hadügyi kormányzat sem igen erőltette a veszprémi tüzérlaktanya építését. A város szintén üresjáratra kapcsolt, hiszen számára ekkor kezdődtek a város településszerkezetét is érintő nagy beruházások.

Építés ugyan még nem kezdődött el, de 5 évvel a hirdetmény után ismét egy fontos közgyűlési határozat látott napvilágot. A képviselő testület 1911. márciusi 4-i ülésén szakbizottságokat alapított, ennek megfelelően a XIII. szakbizottság a „Tüzérlaktanya bizottság” elnevezést kapta.⁴⁶

Az új, 1912-ben elfogadott véderőtörvény már honvédtüzérség felállítását is lehetővé tette. A város vezetése elébe menván a kérdésnek – vagyis Veszprémbe települjön honvédségi alakulat – küldöttséget indított a honvédelmi miniszterhez, báró Hazai Samuhoz. A küldöttséget dr. Rédey Gyula nagyrpépost és dr. Komjáthy László polgármester vezette.⁴⁷

A találkozónak kettős célja volt: elérni, hogy a városban kapjon elhelyezést, az újonnan megalakuló gyalogezredek közül egy ezred, valamint egy honvéd tüzérez-

red. A honvédelmi miniszter kijelentette, hogy – elkerülendő a városok vetélkedését – tisztán katonaszakmai szempontokat mérlegelt az alakulatok elhelyezésének tervezésekor. Vagyis legyen megfelelő méretű és másra nem használható terület a laktanya építésére és a gyakorló területek kijelölésére. Erre Veszprém városa és környéke messzemenően alkalmas. Ennek megfelelően a városban állomásoztatja majd a 31. gyalogezredet, valamint egy tüzérezredet. Vagyis – a küldöttség beszámolója szerint – „lesz egy egész ezred gyalogság, hadkiegészítő parancsnokság és egy honvéd tüzér ezredünk.”⁴⁸ De ezen túlmenően különösen nagy sikernek könyvelte el a küldöttség azt a honvédelmi miniszteri ígéretet, hogy – tekintettel a város anyagi helyzetére – a tüzérezred elhelyezésére szánt teljes összeget a város rendelkezésére bocsájtsa.

Érvek és ellenérvek, bizottságok, helyszíni szemlék jöttek mentek. De mentek az évek is. Majd 1913. évben felújult a tüzérlaktanya építésének menete. Miután már a város tehetősebb polgárai is ráéreztek a laktanya építésének várható hasznára, elindították lobbitevékenységüket. A kérdés még továbbra is az volt: hol épüljön fel a kaszárnya?

Az 1913-as év nemcsak januárral kezdődik, hanem több „lobbiértekezlettel” is. Január 23-án Veszprém Séd jobb-parti városrész polgárai a Korona vendéglőben⁴⁹ gyülekeztek, hogy állásfoglalást alakítsanak ki az épülő laktanya elhelyezése ügyében. Természetesen hol máshol kell és szabad felépíteni, mint a Séd jobb oldalán! Felszólalt Kulcsár Károly vas-nagykereskedő, Weisz M. Ignác városi képviselő (aki egyébként felettebb aktív volt ez ügyben), dr. Lantos Andor ügyvéd, akik kifejtették azokat a – számukra természetesen – legfőbb okokat és indokokat, amelyek alátámasztják követelésüket. Elhatározták, hogy küldöttséget menesztenek Hazai Samu honvédelmi miniszterhez és Veszprém polgármesteréhez.

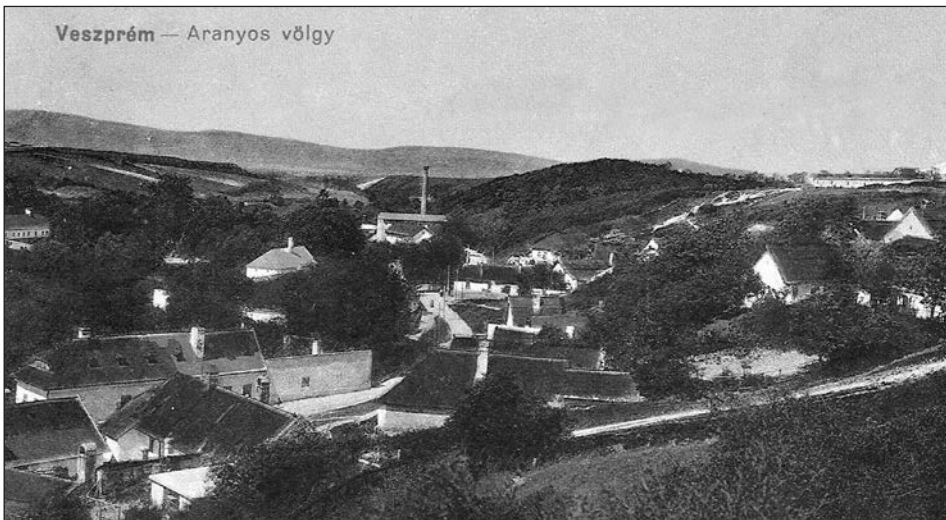
Az erőteljes „keleti” lobbimegerősítve az előző összejövetel kérését, 1913. február 6-án dr. Benkő Sándor ügyvéd szervezésében, az Erzsébet szállodában⁵⁰ ismét összeül, hogy megtárgyalja, majd döntésüket (vagy követelésüket?) a város polgármestere elé tegye: hol legyen felépítve a tüzérlaktanya. Természetesen a város keleti részén – hiszen ott települ a város kereskedőinek java része – és nem az ún. szármárlegelőn⁵¹. Az értekezleten megjelentek a cserhádi, vásárállási, jeruzsálhegyi és a piac környéki polgárok, mintegy 70 fő. Közérdek – mondták a felszólalók – hogy a laktanya a vasútállomások közelében legyen megépítve. A felszólalók – Rothauser Lipót, Pilitz Mór, dr. Lantos Andor, Rhé Gyula jutasi állomásfőnök, Weisz M. Ignác, Rápoch Sándor – megerősítették, hogy a városnak ez a természetes fejlődési iránya.

Az összejövetel végén felkeresték a város polgármesterét, Komjáthy Lászlót, hogy kérjék az általuk javasolt helyszín megerősítését. A polgármester közölte, február 12-én a vizsgáló bizottság⁵² helyszíni szemlét fog tartani, amikor döntenek a felépítés helyszínéről. Tíz évvel az első elképzeléstől!

A szemle után a bizottság, melyet katonai részről Weber Ede ezredes⁵³, míg polgári részről Koller Sándor alispán vezetett úgy foglalt állást, hogy a vasútállomás közelében építi fel a laktanyát. A bekerülési költséget már 2 millió koronában jelöl-

ték meg. Természetesen a Temetőhegyi városrész lakói nem fogadták el a döntést, petíciót fogalmaztak meg a polgármesternek. A február 24-i rendkívüli városi közgyűlésen is bejelentették tiltakozásukat, miután nem a Temetőhegyen épül a laktanya. Mint olvasható: „A temetőhegyi képviselők, miután a tüzérbarackok nem az ő hegyükre fog épülni, már most zárt sorokban vonultak föl és mindenképpen megakasztani kísérelték a kaszárnya építését.”⁵⁴ Meg akarták tárgyalni Tóásó Pál építéssel kötendő építési szerződést is, azonban a zajos vita és állapotok miatt a közgyűlést a polgármester berekesztette. Kétnapos szünet után tudták csak folytatni a közgyűlést, ahol Komjáthy polgármester névszerű szavazást rendelt el. Ekkor 39 igen és 7 nem szavazattal elfogadták Tóásó építész ajánlatát. A helyszín véglegesítését a katonai hatóságokra bízták, akik azt március 14-én a vasúti út (Jutasi út)⁵⁵ mentén kijelölték⁵⁶ a már új számozású veszprémi tüzérezered laktanyája építése részére.⁵⁷

A honvédelmi vezetés által kijelölt helyszínt még el kellett fogadni a városi tanácsnak is. Ennek lefolytatására a polgármester 1913. április 7-én rendkívüli ülést hívott össze, ahol gyakorlatilag az összes képviselő megjelent. Az ülést megzavarta egy nem tervezett esemény, amikor dr. Horváth Béla főjegyző bejelenti, hogy a Népakarat újság megvádolta a város vezetését. Vádjai szerint a város azért szavazott meg Tóásó építésznek 100.000 koronát, hogy „... pénzért többfélét kifizessen katonai személyeknek.”⁵⁸ Volt felszólaló, aki felháborodottan elítélte – Schönfeld Manó – de volt, aki egyetértett – dr. Illés Dezső és dr. Sándorfi Kázmér – azonban többség tiltakozott a rágalmazás ellen. Ez a támadás beárnyékolhatta volna a tárgyalások menetét, ezért úgy döntöttek, hogy feliratot küldenek Hazai Samu honvédelmi miniszternek, megvédvé a megtámadott építést.



A tüzérbarakkok az Aranyos-völgyből nézve

E kitérő után került sor a katonai bizottság által megjelölt helyszín elfogadására. A polgármester bejelentette, hogy a laktanya helyét végérvényesen kijelölték, mégpedig a Jutasi út mellett. Bejelenti egyúttal, hogy a város előreláthatólag meg fogja kapni az összes befektetési tőkének amortizációs hányadát lakbér fejében, így a városnak nem lesz deficitje.

Természetesen a „vesztes” városrész képviselői még ekkor is megpróbálták befolyásolni a helyszínválasztást. Tisztartó Sándor és Schönfeld Manó is sérelmezi: miért nem a Temetőhegyen épül a laktanya. Dr. Óvári Ferenc megvédi a bizottság döntését, egyértelműen javasolta a Jutasi úton való építkezést, egyúttal indítványozza: a közgyűlés jegyzőkönyvileg mondjon köszönetet dr. Komjáthy László polgármesternek az ügy érdekében tett munkájáért. Az indítványokat elfogadták, majd határoznak, hogy a Jutasi út mellett lévő Pozsgay Miklós tulajdonát képező földterület 20 holdjára bejelenti az elővételi jogot.

Kitérőként kell megemlíteni az ún. Pozsgay-ügyet. Pozsgay Miklós 1908-ban 7000 koronáért szerezte meg a Jutasi út melletti területet a Ruttner örökösöktől (dr. Óvári Ferenc javaslatára), azzal a feltétellel, hogy a város fenntarthatja a területre az elővételi jogát. Sokak számára nyilvánvaló volt, hogy a város jobbára csak az északi irányban tud gond nélkül terjeszkedni. Pozsgay városi gazdatiszt is volt, e minőségében több gyanús ügylete is volt, amiről a Veszprémi Napló az 1913. június 15-i és a szeptember 21-i számában közölt írásokat. Maradva a tüzérkaszárnánál: e területet jelölte meg a katonai vezetés, majd fogadta el a város is az építkezés helyszínéül. Pozsgay már nem volt hajlandó az eredeti vételi áron megválni a területtől. Ugyan 19 hold volt megjelölve a telekkönyvön, de ekkor a terület már 24,5 hold volt. A különbözetet nevezett „hozzászántotta” az idők folyamán – vetették fel a városi tanácsnokok. Mindezekért 1913-ban már 25.000 koronát kért, de cserébe hozzáadja a szomszédos 2500 négyszögölnyi területet is. Nagyon sok tanácsnok felháborodott az eljárásról, azonban a város kényszerhelyzetben volt: vagy megveszi a kért áron, vagy elesik a laktanyaépítéstől. Végül a polgármester névszerinti szavazást kért, ahol 29 igen és 2 ellenszavazattal elfogadták Pozsgay követelését. Időtálló gyakorlat!

Miután a tüzerek ideiglenes elhelyezését is biztosítani kellett, júliusban már arról tárgyaltak, hogy ideiglenes barakkokat építenek, ami a végleges laktanya felépítéséig szolgálja a tüzereket. A hadügyi vezetés ajánlata alapján a város a bérleti díj fejében felépíti a barakkokat, ami 4 év után ingyen a város tulajdonába kerül. A polgármester azonnal pályázatot írt ki, amely 1913. július 25-én járt le, másnap már eredményt hirdettek.

A pályázók, a pályázati eredmények ismertetésére, majd a határozathozatalra az 1913. július 28-i közgyűlésen került sor. Előtte dr. Horváth Béla főjegyző ismertetette a bérleti szerződést. E szerint a város felépíti az ideiglenes barakkot, melyet a kincstár egyelőre négyévi időtartamra, évi 33.000 korona bérleti díj fejében kibérel. A bérleti díj fizetése félévenként előre utalással történik. Ezután tájékoztatta a közgyűlést, hogy a pályázatra öt ajánlat érkezett négy helybéli és egy fővárosi vállalko-

zótól. A legdrágább ajánlat 106.000 korona, a legolcsóbb 79.000 korona volt. A pénzügyi bizottság javaslatára a közgyűlés ez utóbbit, név szerint Gyökeres János veszprémi vállalkozó ajánlatát fogadta el.

A barakkokat a veszprémi püspökség területén építették fel (3,5 hold), pontosabban a jutasi út bal oldalán (a Pozsgay földek átellenében), ott, ahol a végleges elhelyezésre szolgáló kaszárnya is épülni fog. A területért a város nem adott pénzt, miután cserébe az alsóerdőnél lévő ingatlanjait adta a püspökségnek.

Ez évben – 1913-ban – még egy változás történt: a honvédelmi miniszter értesítése alapján a tüzérlaktanyának már 6 üteges ezred befogadását kellett biztosítani, ami a tervek átszerkesztését kívánta. Természetesen ez ügyben a bizottságot újra össze kellett hívni, ami november 28-án megtörtént.

A következő, 1914. év elején a város törekedett a terv mielőbbi elfogadtatására. Ennek érdekében ismét egy küldöttséget indított a honvédelmi miniszterhez. A küldöttséget újfent dr. Rédey Gyula nagyrépost vezette, ahol a találkozón a miniszter megígérte: a legrövidebb idő alatt kedvező megoldáshoz juttatja a várost. Mindez úgy csapódott le a városi közhirékben, hogy Hazai Samu honvédelmi miniszter már határozott, vagyis „*a laktanya ügye tehát közeledik a megoldáshoz*”⁵⁹. Sajnos csak közeledett. Aztán végre 1914 júniusára elkészültek a tervek, amit a június 24-i városi közgyűlés elé terjesztettek.

Volt még egy „miniszteri” esemény, pontosabban leírat, amely a tüzérlaktanyára utalt. A belügyminiszter bekerete a városok vagyoni helyzetéről szóló kimutatást. Veszprém az 1914. évre kizárólag a tüzérkaszárnya építési költségét jelentette be, a mintegy 3 millió 500 ezer koronát. Igaz ebben az időben tárgyalták a csatornázás és a közvágóhíd kérdését, de azok finanszírozásai átnyúltak a következő évekre.

Egy kis kitérő, ami jobban megvilágítja a tüzérlaktanya kérdést. Ebben az időben – vagyis az 1910-es évektől – a városban több, a honvédséggel kapcsolatos építési terv körvonalazódott, illetve valósult meg. Talán ezek ismeretében sorolódott hátrább a tüzérlaktanya építésének ügye. Például ebben az időben – a város lakosságát is érintő – kórházépítések, bővítések is folytak. A Honvédelmi Minisztérium Veszprém város területén egy 304 ágyas tartalékkórházat és egy 150 ágyas járványkórházat tervezett építeni favázas barakkrendszerben. A város vezetése örömmel vette a terveket, hiszen ebben az időben tárgyalt a képviselőtestület egy városi fertőző kórház építési terveiről is.

A város részéről a tárgyalásokat dr. Komjáthy László polgármester vezette, résztvett a bizottságban dr. Csete Antal főügyész és dr. Rosenberg Jenő városi főorvos, a Veszprém városi kórház részéről pedig dr. Csolnoky Ferenc kórházigazgató főorvos. Az 1. sz. Pozsonyi cs. és kir. Katonai Parancsnokságot Freller Jenő hadnagy építőmester, a katonai barakkkórházat dr. Zuber György ezredorvos, kórházparancsnok képviselte. Pontosították, hogy a város mivel hajlandó hozzájárulni az építkezéshez, majd ennek ismeretében dr. Komjáthy László polgármester és Freller Jenő 1915. július 3-án a város polgármesteri hivatalában aláírta a megállapodást.

A megállapodásról lelkendezve számolt be a Veszprémmegyei Újság 1915. július

18. száma is: „*A Katonai Kincstártól Veszprém mintegy 600.000 korona értékű kórházat kap a város jutasi erdejében. Ez – azon felül, hogy biztosítja a betegek részére a szakzerű és kényelmes elhelyezést – megindul a város fejlődése Jutas pusztá felé is. Hiszen – írja az újság – a tervek szerint itt fog épülni a város új tűzéraktanyája is.*” A város új kórházát 1916. június 14-én adták át ünnepélyes keretek között, a tűzéraktanya építésnek ügye azonban továbbra is a „szokott mederben” folyt, dacára a már két éve folyó Nagy Háborúnak.

E kis ismételt kitérő után térjünk vissza a saját ügyeinkhez. A város polgármestere 1914. június 24-re összehívja a városi tanácsot a „tűzéraktanya ügy” lezárására, vagyis tervek⁶⁰ és a pályázati kiírás elfogadására – bízva a jövőben. De mint tudjuk közbeszólt a történelem: 1914. június 28-án Sarajevóban meggyilkolták a trónörököszt.

Véletlen? A sors iróniája? Talán mindkettő. A városi lapok – nagy horderejű kérdés volt – a június 28-i számukban tudósítottak részletesen és alaposan – miután még nem szereztek tudomást a merényletről – a városi tanács június 24-én megtartott közgyűléséről. Arról a közgyűlésről, ahol a város 12 pontba szedi a tűzéraktanya megépítésének és a pályázati kiírás irányelveit. Mindezt azért, hogy a város lakosságát hitelt érdemlően tájékoztassa a pályázati kiírásról. Nem célom, hogy részletesen bemutassam a felhívás irányelveit, pontjait. De lényegesnek tartom e helyen is megemlíteni a városi iparosok pozitív diszkriminációját. Vagyis „*A helybeli összes iparosmestereket, napszámosokat, fuvarosokat, egyenlő feltételek esetén a vállalkozó köteles előnybe részesíteni, szóval minden nevezendő iparos munkát egyenlő feltételek esetén helybeli mesterekkel köteles elkészíttetni.*”⁶¹ Hogy mi az egyenlő feltétel, azt választott bíróság dönti el, melynek elnöke a veszprémi állami építészeti hivatal elnöke, Morterer János, tagjai a város polgármestere, a vállalkozó és a vállalkozó által választott egy tag, valamint a városi képviselő-testület által kiválasztott egy városi iparos. A választott bíróság döntése ellen nem lehet fellebbezni, viszont ha a döntését a vállalkozó nem tartja be, szerződészegést követ el. Lényeges volt még az a pont is, hogy az építéshez szükséges tőkét a vállalkozónak kell előteremteni, ennek fejében a város viszont átengedi a katonai kincstár által fizetendő bérleti díjat. Ez – a tervezett közel négy millió korona bekerülési költség-nél – kb. 220.000 korona évenként. A javaslat elfogadásának elodázását egyedül dr. Rupert Rezső kezdeményezte, azonban leszavazták. Az előterjesztést végül névszerinti szavazással egyhangúan elfogadták.⁶² Így elfogadták a versenytárgyalási hirdetményt, az építési költségajánlatokat (ami már négy millió koronára rúgott), és kiírták az építési pályázatot. A pályázati kiírás szerint az ajánlatokat július 31-ig kellett beadni, majd – a tervek szerint – a városi közgyűlés 1914. augusztus 15-ig dönt a legjobb ajánlat elfogadásáról.⁶³

Bár a közbeszédet mindinkább a közelgő háború töltötte ki, a város továbbra is kitarzott a laktanya felépítése mellett. A tűzéraktanya építésére kiírt felhívásra 1914. július 31-ig két ajánlat érkezett: Bách Alajos és Fónagy Béla budapesti építészekről. Az építési költség Báchnál 2.932.048 korona, míg Fónagnál 2.943.573 korona.⁶⁴ A

versenytervezést megtartották, dacára annak, hogy a várost többen figyelmeztették a háborúra, egyben javasolva a versenytervezés elhalasztását, netán törlését is. A tanács „*azonban mindennek ellenére munkát akart teremteni iparosainak és mindenképpen hajlékot építeni honvédtüzéreinknek.*”⁶⁵ Vagyis a város megtartotta azt, miután bízott abban, hogy a háború ellenére lesznek olyan vállalkozók, akik felépítik a laktanyát.

A két ajánlatot átvétel után átadták a városi főépítésének, aki az augusztusi városi közgyűlésén tett volna jelentést Tóásó Pál tervező műépítész átszámítása és javaslata alapján.

1914. július 28-án az Osztrák–Magyar Monarchia hadat üzent Szerbiának. Kitört az I. világháború. Talán felesleges is említeni: a tüzérkaszárnya építése háttérbe szorult.

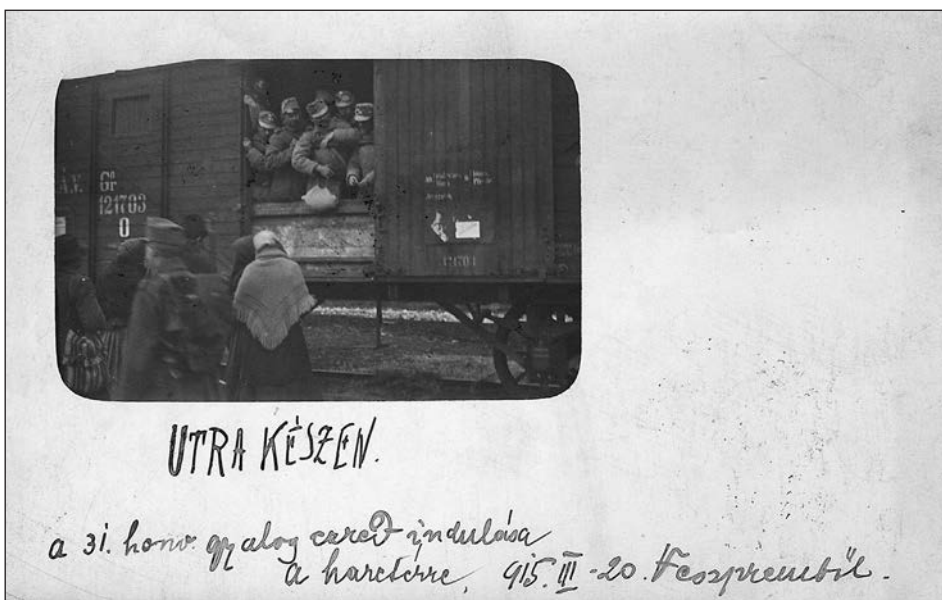
A város háziezredei 1918-ban már az olasz fronton egymás mellett harcoltak. Az ideiglenes tüzérbarakkok is felépültek, az állandó elhelyezést biztosító laktanya még „természetesen” nem, felépítéséről azonban továbbra sem mondtak le. 1918. április 10-én a képviselőtestület tudomásul vette a megyei főispán átiratát, melyben közli: dr. Komjáthy László polgármestert a kormánybiztossághoz másodhelyettesnek átnegedte. Egyúttal arról is értesült, hogy a polgármester döntési jogkörét – többek között – megtartotta a tüzérlaktanya ügyében.

Utószó gyanánt

A fa tüzérbarakkok felépültek a tervezett helyen – a tüzérlaktanya építése azonban végleg elmaradt. A barakkok – fennmaradásuk rövid ideje alatt – alkalmasak voltak tüzérségi anyagok tárolására, a bevonult bakák elszállásolására. A háború befejezésekor szerepük már csak arra korlátozódott, hogy különféle hadianyagokat tároljanak bennük. Őrizetlenségük, valamint a benne rejlő ismeretlen anyag csábította a bűzözőket is. Így történt meg, hogy 1919-ben a betörésekkel hatalmas, mintegy 200.000 korona kárt okozott a később elfogott 38 fős rablóbanda. Mint olvasható, az eltulajdonított katonai anyagnak csak töredéke, úgy 30.000 korona értékű került meg.⁶⁶ A város vezetése megelégedve az áldatlan állapotokat – és figyelemmel a korábbi szerződésre is – 1919 decemberében terve vette a barakkok bontását. A barakképületek első osztályú faanyagokból épültek, így a mérnöki hivatal, mint kiváló építőanyagot tervezte felhasználni, elsősorban az alsóerdei cselédházak és más „sürgősebb természetű” épületek felépítéséhez.⁶⁷ A selejtes, csak tüzelésre alkalmas faanyagot a város szegényei között osztották fel.

A bontást elkezdték⁶⁸, azonban nem a teljes barakk-együttes végezte épületfaként vagy a tüztérben. Hogy pontosan miért is maradt el a teljes bontás, mennyi és milyen barakk maradt fenn, nem tudni – vagy inkább a jelen publikáció készítője még nem lelt rá. Az a városi jegyzőkönyvekből minden esetre kitudnik, hogy 1921-ig hivatkoznak a tüzérbarakkra. 1921-ben több felszólítást is kapott a Veszprémi Katonai Álló-

másparancsnokság az elmaradt, és a városban a honvédség használatában lévő lak-tanyák vízdíjának a rendezésére. Igaz, a felszólításban kért vízdíj – a tüzérbarakkok esetében – 1921. előtti időszakokra vonatkozott. Hosszas egyeztetés után 1921. augusztus 24-i nyugta szerint a honvédség a tüzérbarakk – és a kapcsolódó épületek – után az 1918. 10. 22-ig járó vízdíjat átutalta. Viszont az 1919. 08. 01. és 1920. 12. 31-ig megállapított 9080 korona vízdíj kifizetését már elutasította és vitatta. Az elutasítás indoka volt, hogy a város új vízórát szerelt fel, de nem jegyezte fel a havonkénti fogyasztást. Az átalány megállapításánál viszont nem fogadta el a közölt adatokat. Mindenesetre egy jegyzőkönyv tanulsága szerint a honvédség 1921. 04. 12-ig használta a tüzérbarakkokat – vagy annak néhány megmaradt épületét – miután egy 1921. júliusi jegyzőkönyvben olvasható: „... a tüzérbarakk 1921. 01. 01-1921. 04.12-ig, azaz míg a katonaság használta azokat, elhasznált vízdíj megá-lapítására azért lett kérve egységkötés céljából megbízott kiküldése, mert ide víz-óra beszerelve nem lett.”⁷⁰



A 31. honvéd gyalogezred katonái a frontra indulnak

Számomra van még egy „hozadéka” a tüzér-laktanyaépítési ügynek. Amikor szóba kerül Veszprém háziezrede, majd’ mindenki kizárólag a 31. honvéd gyalogezredet említi, hogy az a város háziezrede. Olvashatunk tudósítást az ezred harcba indulásáról, megemlítik hősi halottait, majd visszatértüket. A Vörösmarty téren lévő emlékművet is csak úgy emlegetik, mint a város háziezredének, a 31. honvéd gyalogezred emlékművét. Pedig Veszprémnek volt egy másik háziezrede is, mégpedig az 1913-ban megalakított 7. tábori honvéd ágyús-, majd tüzérezred. Igaz, az ezred

törzse Hajmáskéren székelt, de ütegei Veszprémben települtek. Veszprém egyidőben adományozott mindkét háziezrednek ezüst díszkürtöt, amit a város vezetése személyesen vitt ki a harctérre. A két ezred mindvégig szoros kapcsolatban állt a várossal, rendszeresek voltak a kapcsolatok. Talán illő lenne, ha a háziezred megjelölést kiterjesztenénk a tüzérezredre is, ha röviden is, de megemlékeznénk róluk is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Veszprém város tanácsának jegyzőkönyvei
 Folyóiratok
 Veszprémvármegye
 Veszprémi Hírlap
 Veszprém
 Veszprémi Napló
 Vitéz Felszeghy Ferenc szerk.: *A magyar tüzér*, Budapest, é.n.
 Varga Béla: Veszprém város lexikona, Veszprém, 2009.
 Hungler József: Veszprém településtörténete, Veszprém, 1988.
 A képeslapok Balogh Gyula gyűjteményéből valók

HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Levéltár

Kiadó	Száma	jelzet	év	Tárgy
HFP	28	eln	1869	Honvédség elhelyezése
HFP	1509	eln	1875	Szervezési intézkedés az 1875. évre
HM	952-57011	ált	1889	XVI. oszt, 23 doboz
HM	1028		1889	VIII. oszt, 20. doboz
HM	1582	eln	1889	XVI. oszt, 23 doboz
HM	310		1891	VIII. oszt, 20. doboz
HFP	1009	fp	1900	402. doboz
HFP	2486	eln	1912	Ujjászervezést előkészítő intézkedések 1912. októbertől kezdődően (Szervezési intézkedés 10000/elnöki)
HFP	28	eln	1913	571. doboz

JEGYZETEK

¹ Madách Imre: Ember tragédiája, 2. szín. In. Madách Imre válogatott drámái, Unikornis kiadó, Budapest, 1994. 204. oldal

² Álláspontom szerint – ismerve a kijelölt helyszínt, valamint az akkori katonai építési előírásokat – a laktanya felépült, csak más néven: Jutasi Altisztképzőként született újjá. Ezt támaszthatja alá – véleményem szerint – az is, hogy a Veszprém-Jutasi Altisztképző új növendéki épületének építését 1928-ban határozták el már kész tervekre alapozva, hiszen a helyszínen adaptált építészeti tervek dátuma 1928. május. 1928. október 18-án jelentek meg a versenytárgyalási hirdetmények, majd még abban az évben megkezdték az építkezéseket is. 1929-ben pedig átadták az épületet. Összehasonlítva a tüzérlaktanya megvalósítási ütemével, ez esetben a végrehajtás menete már „fénysebességű”.

- ³ A volt orosz laktanya területén felépült városrész elnevezésére több nevet ajánlottak, többek között a „Táborállás” nevet is. Ez annál is inkább indokolt volt, miután ez az elnevezés a város egyik legrégebbi közterületi helyneve is. E néven illeték a jelenlegi Jutasi út jobb oldalán elterülő akkor még üresen álló területet. A honfoglaláskor a magyarok tábora állt itt, majd a veszprémi hagyomány egyik változata szerint István király serege itt ütközött meg Koppánnal. Az 1848-as tüzerek is állomások voltak itt. (Varga Béla: Veszprém város lexikona, Veszprém, 2009. [a továbbiakban: Varga]) Az elnevezésből nem lett semmi, miután a városrész-lakók elutasították azt: elégünk van a katonákból, legyen a városrész neve „Bakonyalja” – írták és mondták. Véleményem szerint a kérdés feltevése akkor – 2003-ban – nem volt szerencsés, hiszen még frissen élt az akkori „lakók” emléke.
- ⁴ Vitéz Felszeghy Ferenc szerk.: *A magyar tüzér*, Budapest, é.n. (a továbbiakban: Felszeghy)
- ⁵ 1912. évi XXXI. Törvénycikk a honvédségről, 12. § A honvédség a magyar szent korona országainak területén béke idején 32 ezredben alakuló 97 zászlóalj gyalogságból, 10 ezredben alakuló 60 huszárszázadból, 8 tüzérdandárban alakuló 70 ágyú-, tarack- és lovagló ütegből áll, melyekből Horvát-Szlavonországok 4 gyalogezredet 12 zászlóaljjal, 1 huszárezredet 6 századdal és 1 tüzérdandárt 8 ágyú és taracküteggel állítanak. Corpus Juris Hungarici, KJK Kerszöv CD, 2000.
- ⁶ Üteg (tüzérüteg): a tüzérség tüzvezetési és harcászati alegysége, ami a szárazföldi haderőnem más fegyvernemi századának vagy hasonló szervezeti alegységének felel meg. A nagy ürméretű tüzérség ütegeiben többnyire 2, a kisebb ürméretűeknél 4–6 löveg (cső) van rendszeresítve.
- ⁷ Az 1. honvéd tábori tüzérezred Budapesten, a 8. Lugoson települt. Felszeghy
- ⁸ Az 1. tábori tüzérosztály Veszprémben, a 2. Hajmáskéren, a 3. és a 4. Nyitrán, az 5. Nagyszebenben, a 6. Lugoson települt. A Veszprémben megalakult 1. tábori tüzérosztály első parancsnoka Capp Gusztáv alezredes lett. Felszeghy
- ⁹ Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy Veszprém város közgyűlése az 1917. május 23–25. közötti harcok emlékére a június 6-i közgyűlési határozattal jegyzőkönyvbé iktatták: „*Veszprém r. tan. város közönsége éberrel figyelve, bizalommal függesztette szemeit az Isonzó szakaszon harcoló két hős háziezredeinek nagy küzdelme felé. ... Érzelmünk külső emlékeztető jeleként mindkét háziezrednek egy-egy dísz-ezredkürtöt ajánlottunk fel a nagy napok emlékére.*” (Veszprémi Hírlap, 1917. 06. 10. 3. oldal) Az ezredkürtöket a harctéren 1918. május végén adták át, mely küldöttségnek tagja volt dr. Komjáthy László, dr. Óvári Ferenc, Berger József, Boor Lajos, Perényi Antal, Radocza Vince. Az ünnepségről beszámoló (R) monogramú újságíró (Rosenthal Antal) írja: az átadás után a felvillanó fényszórók világánál „...felzúg a honvédek százainak ajkáról az éljen, éljenek a veszprémiek”. (Veszprémi Hírlap, 1918. június 2. 2. oldal). Az ezredek nevében Pallaghy Dezső ezredes a 31. hv. gyalogezred parancsnoka és megyesi Schwartz Jenő alezredes a 41. tábori tüzérezred parancsnoka köszönte meg az ezred-kürtöket.
- ¹⁰ Egy ilyen lobbizás eredménye a 31. Veszprém gyalogezred megalakulása is, amely a 71. veszprémi honvéd zászlóaljból nőtt ki magát. 1869-ben a Budai Hadkerületbe tartozó 65., 66., 70., 71., 72. honvéd zászlóaljak alkották a székesfehérvári ezred magját. A zászlóaljakat 1886-ban féldandárokká szervezték. A 65., 66., 71. és a 72. zászlóaljak alkották a 17. féldandárt. 1891-ben a féldandár elnevezés a „Székesfehérvári 17. honvéd gyalogezred”-re változott. A megalakult ezred I. és II. zászlóalját Székesfehérvárott, a III. és IV. zászlóalját Veszprémben helyezték el. 1912-ben a veszprémi zászlóaljak az ezredtől elszakadtak, és Veszprémben megalakult 31. honvéd gyalogezredhez kerültek. Lásd: Földesi Ferenc: A hetvenegyesektől a harmincegyesekig (Az első állandó honvédalakulat Veszprémben. Veszprémi Szemle, 2009/3–4.
- ¹¹ Veszprémi Hírlap, 1902. 11. 16. 6. oldal
- ¹² Veszprémi Hírlap, 1902. november 30. 6. oldal.
- ¹³ A tüzérlaktanya építése ügyében a városi tanács 1903. január 19-i rendkívüli közgyűlést tartott. Megtárgyalták a honvédelmi vezetés által megküldött helyiség-igényeket, döntöttek a laktanya építetetéséről. A feltétel az volt, hogy a katonai kincstár a beruházandó tőke kamatát és a kölcsön törlesztési hányadát biztosítsa. Elhatározták még, hogy az építkezéseknél a helyi iparnak elsőbbséget biztosítsanak. Veszprémi Hírlap, 1903. január 26. 6. oldal.

- ¹⁴ Az albizottság tagja volt: Rainprecht Antal püspöki jószágkormányzó, dr. Vadnay Szilárd főorvos, Szegelethy György polgármester, Kesselbauer Ágoston építészmérnök, dr. Véghely Kálmán megyei főjegyző. A hadtestparancsnokágot Guttenberg Justus ezredes, műszaki főnök, Weigner Adolf tüzérőrnagy, Rainer József intendáns, Letonavicz Sostaric Erik vk. százados, Seemann Rudolf katonai építész és Michel Hugó állatorvos képviselték. Veszprémi Hírlap, 1903. február 15. 2. oldal
- ¹⁵ Csorda utca: a város egyik legrégebbi útvonala volt, amely a jelenlegi Iskola utcát és a Jókai utcát is magába foglalta. Nevét arról kapta, hogy naponként itt vonult végig a különböző állatsorda a legeelőre. Forrás: Varga
- ¹⁶ A városi közgyűlés már úgy határozott, hogy Kolossváry alispán vezetésével menjen egy küldöttség a m. kir. honvédelmi miniszterhez azzal a kérrrel: a honvédelmi vezetés járuljon hozzá a hiányzó fedezet megteremtéséhez. Veszprémi Hírlap, 1903. február 22. 5. oldal
- ¹⁷ A Buhim-völgyi laktanya igénybevétele ez időben erősen kérdéses volt, miután a város 1902. október 17-i végzésével az épületegyüttest átadta a Veszprém római katolikus Főgimnázium (Piarista gimnázium) részére. VeML V. 173. b II-75/1903.
- ¹⁸ Veszprémvármegye, 1903. 03. 08. 1. oldal. Ugyanitt a lap tudósítója már arról tájékoztatja olvasóit, hogy pozsonyi hadtestparancsnokság átirata szerint a tüzérsztály állománya – 18 tiszt, 300 főnyi legénység, 130 ló – szeptemberben érkezik, elhelyezésük a Buhim-völgyi laktanyában és az ideiglenesen épített barakkokban fog történni. uo. 4. oldal
- ¹⁹ Veszprémi Hírlap 1903. 05. 24. 3. oldal
- ²⁰ Vagyis a Brenner fatelepe, ami a mai Bakter sörözőtől (volt Honvédlaktanya vasútállomás) D-DK-re volt található.
- ²¹ A vízmedence az Almádi úton az EON áramszolgáltató telephelyén található. 1896-ban kezdték építeni az akkori Szabadi út végén, az Akasztódombon. Forrás: Varga
- ²² Temetőhegy: egykori káptalani jobbágyfalu volt, ma a Dózsaváros része. Bővebben lásd: Varga
- ²³ Nagylegelő vagy Nagymező: a mai Dózsaváros északi részét a Bakony aljáig kopár, dolomitos legegő borította, és amelyet már nagyobb részben beépítettek. Legelőnek használták. A Cser felőli részen gulyaitató kút volt. Forrás: Varga
- ²⁴ A Brenner telep és a Vízmedence közti terület hátránya volt, hogy a terület meredek fekvésű, a talaj sziklás, ami megnövelte a költségeket, de nehezítette volna a vízvezetékek kiépítését is. A területen kevés a város tulajdonában lévő terület, így meg kellett volna vásárolni a környező területeket is, ami ismét csak növelte a költségeket. A gyakorlótér messze volt, ami a tüzekek kivonulása alkalmával akadályozta volna a közlekedést, valamint idővel a laktanya megakasztotta volna a város terjeszkedését. Veszprémi Hírlap, 1903. június 7. 5. oldal
- ²⁵ A város az Alsókaszárnyát 1902. áprilisi közgyűlésén már megvétellel ajánlotta fel a piarista rendház által fenntartott főgimnázium tornacsarnoka részére. A testületben vita keletkezett arról, hogy térítésmentesen, illetőleg mintegy 10.000 korona vételár fejében adja-e át. Laktanyai elhelyezésre már nem volt alkalmas. *Veszprémi Hírlap, 1902. 04. 13. 4. oldal.* 1902 novemberében a főgimnáziumi beszámolóban olvasható: az új rajz- és díszterem, valamint egyéb helyiségek építése annyira kimerítették a kasszát, hogy a tornacsarnok megépítésére már nem maradt pénzeszköz, így nem tudják elkezdni. De volt ennél nyomósabb ok is: a tüzérsztály legénységének ideiglenes elhelyezésére a város visszabérli a főgimnáziumtól a volt kaszárnyát, amivel a főgimnázium anyagi helyzete is stabilizálódna. *Veszprémi Hírlap, 1902. 11. 23. 4. oldal*
- ²⁶ A jegyzőkönyvet a város és a vármegye részéről aláírták: Kolossváry József alispán, dr. Vadnay Szilárd főorvos, Csaby Andor királyi főmérnök, Rainprecht Antal megyebizottsági tag, Szegelethy György polgármester és Kesselbauer Ágoston városi főmérnök, míg a hadügyminisztérium részéről Kriekel Ernő őrnagy 5. hadtest építési igazgató, Legnani Reichard intendáns, Weigner Adolf tü. őrnagy, Letonavicz Sostaric Erik vk. százados látta el kézjegyével. Veszprémi Hírlap, 1903. 05. 31. 3. oldal. Ugyanitt olvasható a tárgyalás részletes menete, illetve a jegyzőkönyv teljes terjedelemben.

- ²⁷ Veszprémi Hírlap, 1903. 10. 04. 3–4. oldalak.
- ²⁸ Bár a cikkíró nem reménykedik ebben, hogy e rövid idő alatt minden a terv szerint történik, de – mint megjegyzi – igen kívánatos volna. A laktanyáról írja: „*a tervezete egyébként impozáns nagy arányokat ölel föl. Pavillonszerű rendszerben emelt épületekből fog állni, hossza 400 méter, szélessége 200 méter lesz. Kívánatos, hogy lássuk mielőbb!*” Veszprémvármegye, 1903. 10. 04. 5. oldal.
- ²⁹ Veszprémi Hírlap, 1903. 11. 22. 5. oldal és Veszprémvármegye, 1903. 11. 22. 2. oldal.
- ³⁰ Többen obstrukciót véltek felfedezni ebben az indítványban. Nem véletlen, hogy a Veszprémvármegye publicistája megjegyzi: néhány városi képviselő nagyvonalúan megszavazta a 800.000 koronás építetési költséget, most pedig a 12.000 koronás tervezési költséget nem hajlandóak megszavazni. Most már csak az a kérdés: kell-e a tüzerkaszárnya, vagy sem? Veszprémvármegye, 1903. 11. 29. 3. oldal
- ³¹ Dr. Rainprecht Antal a Veszprémi Hírlap 1903. december 13-i számában részletesen elemzi a vásártér kialakításának és a tüzerkaszárnya építetésének összefüggéseit, az egyes városrészek ún. elmaradt hasznát, keletkezett kárát. Mint írja: „... *a Temetőhegy kedvéért lesz a tüzerkaszárnya annak közelében elhelyezve? Nem, hanem azért, mert ott van a számára legalkalmasabb hely. A húst és a kenyeret szolgáltató vállalkozónak sem kell a Temetőhegyen lenni; sőt még a kaszárnya trágyájának megszerzésére sem kapnak előjogot az északi városrész gazdái.*” 2–3. oldal
- ³² Dózsaváros (Felsőváros): A Szentbenedek-hegyhez Márkó felől érkező, majd a hegy körül kanyargó Séd bal partja fölött, attól északra és az Aranyos völgytől nyugatra elterülő városrész. Forrás: Varga
- ³³ Városi közgyűlés, Veszprémi Hírlap, 1906. 04. 15. 3. oldal, ill. 1906. 05. 30. 2. oldal
- ³⁴ VeML V.173.b VII. 29/1904.
- ³⁵ Veszprémi Hírlap, 1905. 03. 04. 5. oldal. Az 1905 januári „parádé” már nem okozott ekkora elismerést. Január 29-én a városi vásártéren felvonult a Veszprémben települt három honvéd század Pyber őrnagy vezetésével, valamint a városba Krakkóból erre az alkalomra vezényelt dzsidás század. A tudósító megjegyzi, hogy sokan feltették a kérdést a városban: megérte-e 3200 koronát fizetni a szállásra, csak azért, hogy „...*derék katonáink megtegyék az utat a fagyasztó télben, hogy a veszprémi vásártéren másfél óráig fizéncskoltassák (sic) szép paripájukat.*” Veszprémi Hírlap, 1905. 01. 29. 3. oldal
- ³⁶ A bizottság tagjai voltak katonai részről: Hochler Henrik tü. őrnagy, Markus József intendáns, Stranszky Ferenc százados a pozsonyi hadtestparancsnokságról, Kapper Julius törzsorvos, Karosek József és Pleban Lionel mk. főhadnagyk az építészeti osztályról, Sobotka Richard főállatorvos a 11. huszárezredből. A bizottság helybéli tagjai voltak: Koller Sándor alispán, mint elnök, Rainprecht Antal jószágkormányzó, dr. Vadnay Szilárd megyei főorvos, Molterer János államépítészeti mérnök, Szeglethy György polgármester és dr. Csete Antal városi tisztí ügyész. Veszprémi Hírlap, 1906. 10. 21. 4. oldal
- ³⁷ Vállalkozók Lapja, 1906. 12. 05. XXVII. évf., 21. oldal
- ³⁸ Tóásó Pál külön levelében felsorolta referenciáit, mint írja: megépítette 1,73 millió koronáért a ceglédi lovassági laktanyát, megbízták a zalaegerszegi lovassági laktanya felépítésével, de tárgyalás alatt van a Nyíregyházán, Marosvásárhelyen és Besztercebányán építendő laktanyák ügye is. VeML V. 107.b városi bizottmányi ülések, VII. 204/1906
- ³⁹ uo.
- ⁴⁰ Veszprémvármegye, 1906. 10. 28. 2. oldal
- ⁴¹ Az egyesített pénzügyi és gazdasági bizottság végül ezt a változat elfogadását javasolta a közgyűlésnek. Veszprémi Hírlap, 1907. 01. 13.
- ⁴² Lásd: Molnár János: Az Elite kávéház régi fénye, Napló, 2004. 01. 09., illetve Varga
- ⁴³ Mint ahogy a hírekben olvashattuk: „*Itt van az egész 17. székesfehérvári honvéd gyalogezred. Itt van a rengeteg tüzerbizt és 250 ludovicista [vagyis a Ludovika Katonai Akadémia hallgatói – Földesi]. Az Elite kávéház esténként valóságos ostrom alatt van. Tüzérek, honvédtisztek, önkéntesek, ludovicis-*

ták ülnek minden asztalnál és élvezettel hallgatják Árvay Józsi valóban gyönyörű zenéjét, míg Marosi bá' vígan dörzsöli a kezét és úgy magában leszamarazza az antimilitaristákat." Veszprémi Napló, 1909. 07. 25. Ez a „veszprémi roham” 1909. szeptember 15-ig tartott.

⁴⁴ Veszprémi Hírlap, 1909. 06. 13.

⁴⁵ A katonai objektumot 1901-ben kezdték építeni. Folyamatosan épült ki, az utolsó nagyszabású átadási ünnepség 1911. július 13-án volt. Az építési költség közel 5 millió koronát emésztett fel. A hajmáskéri tüzériképző telep kialakítása és a veszprémi tüzérlaktanya építése összekapcsolódott, hiszen pld. az 1903. március 25-i tárgyaláson a katonai küldöttség úgy járult hozzá az ideiglenes elhelyezést biztosító létesítmény megépítéséhez (a bekerülési költség 50%-át biztosította), ha annak lebontása után az egészet elszállíthatja a hajmáskéri katonai tábor melléképületeinek építéséhez. Lásd: 26. jegyzet.

⁴⁶ Veszprém közgyűlési és tanácsülési jkv, VeML V.172a 41. kötet 37. f. szám. A bizottság tagjai voltak: Bokrossy Jenő, dr. Csete Antal, Csomay Kálmán, Fix Gábor, Fodor Gyula, Herczeg Gábor, Léb József, Perényi Antal, Pillitz Mór, Rápoth Sándor, dr. Réthi Endre, Rosenthal Nándor, Rothauer Lipót, Schreiner János, Szalle Zsigmond, Weisz M. Ignác.

⁴⁷ Tagjai voltak: dr. Vadnay Szilárd megyei főorvos, dr. Óvári Ferenc országgyűlési képviselő, Kelemen Imre és Boor Lajos városi tanácsnokok, dr. Csete Antal városi tisztii főügyész, dr. Spitzer Mór és Pillitz Mór városi képviselők. Veszprémi Hírlap, 1912. 09. 08. 4. oldal

⁴⁸ Veszprémi Hírlap, 1912. szeptember 8.

⁴⁹ A hajdani püspökkert északi végén állt a veszprémi püspökség tulajdonában lévő vendéglő. Napjainkban többek között a Gurmandia vendéglő is itt található. Bővebben lásd: Varga

⁵⁰ Harmadosztályú beszállóvendéglő volt a Jutasi út sarkán, a mai Budapest út 1. szám alatt. Bővebben lásd: Varga.

⁵¹ Szamárlegelön, vagyis a Temetőhegyen.

⁵² A polgári bizottság tagjai: Koller Sándor alispán, Kránitz Kálmán felszentelt püspök, dr. Vadnay Szilárd megyei tisztii főorvos, Molterer János főmérnök, Tóásó Pál ceglédi építész, dr. Óvári Ferenc országgyűlési képviselő és dr. Komjáthy László polgármester. Veszprémi Napló 1913. 02. 09. 4. oldal

⁵³ Wéber Ede ezredes (1858. Pozsony – 1915. Görccz) a 31. Veszprém honvéd gyalogezred megalakulásakor annak parancsnoka. 1914-ben III. o. hadiékítményes vaskorona renddel tüntették ki. 1915 júniusától haláláig a 81. honvéd gyalogdandár parancsnoka. Az olasz hadszíntéren Görccz mellett hősi halált halt.

⁵⁴ Veszprémi Napló, 1913. március 1. 2. oldal

⁵⁵ Jutasi út: A Jutasra vezető út évszázadokon át a Séd völgyét követve a mai Fenyves utca volt. Az 1873-ban megnyílt Jutasi (Veszprém-külső) pályaudvarral egyidejűleg készült a mostani út. Beépítve a 20. század végéig csak az Őrház utcáig volt. Forrás: Varga

⁵⁶ A laktanya építésének ügye az újságok tárcáiróit is meghihlette. A Veszprémi Hírlapban jelent meg (1913. 04. 13. 2–3. oldal) egy szabadrímekben szedett írás a „A veszprémi tüzérszázárnya története” címmel, Weisz M. Ignác tollából (aki városi képviselő is volt). Ebben a helyszínekjelölést a következő képen örökíti meg: „*Kimondja Veszprém város közgyűlése, épít kaszárnyát tüzérek részére s két szép helyet jelöl ki erre a célra, első feltétel: jó atmoszféra. Az egyik a temetőhegyen fekszik és szamárlegelőnek nevezik, a másik a jutasi úton lévő Ruttner-földek, melyek Pozsgay keze alatt nagyot nőttek. S minthogy a város e két hely fölött rendelkezik, válasszák a tüzérek a mely nekik tetszik.*” A szerző hasonló stílusban és címmel (csak más tartalommal) írt a Veszprémi Napló e napon megjelenő számába is.

⁵⁷ Tiszttartó Sándor vezette csoport a döntés ellen fellebbezett a vármegye gyűlésen. Sételmezték, hogy a városi közgyűlés Tóásó Pál építésznek a tervek elkészítésére 100.000 koronát megszavazott, illetve hogy a kaszárnya nem a Temető-hegyen fog felépülni. A vármegye gyűlése a fellebbezést elutasította. Veszprémi Napló, 1913. május 11. 2. oldal

⁵⁸ Veszprémi Napló, 1913. 04. 13. 5. oldal

⁵⁹ Veszprémi Hírlap 1914. 02. 22. 4. oldal

- ⁶⁰ Hogy György: A veszprémi kórház története, Veszprém, 1983, 84. oldal
- ⁶¹ Megdicsérték a tervezőt a szép munkáért, a „helyes rendezésért s az épületek ügyes csoportosításáért”. Megjegyezték: „A laktanya pompásan fog beilleszkedni a jutasi állomáshoz vezető útvonalba.”⁶¹ Abba az útvonalba, melynek „kiegyenesítését” is a tűzéraktanya tette lehetővé, miután márciusban a megyei alispán Koller Sándor támogatását elnyerve (a Jutasi út megyei út volt) megszüntették azt a mélyedést, ami a jutasi út elején, a városon kívül volt található, tele mocsárszagú pocsollyával. Veszprémi Hírlap 1914. 07. 12. 4. oldal
- ⁶² Veszprémi Hírlap 1914. 06. 28.
- ⁶³ A névszerinti szavazás eredményét és a mellette szavazókat lásd Veszprémi Napló, 1914. 06. 28. 3. oldal
- ⁶⁴ A versenytárgyalási hirdetés teljes terjedelemben a Veszprémi Napló 1914. július 5-i számában jelent meg.
- ⁶⁵ Veszprémi Napló, 1914. augusztus 1. 8. oldal
- ⁶⁶ Veszprémi Hírlap 1914. 08. 09. 6. oldal
- ⁶⁷ Veszprémi Hírlap, 1919. 02. 11. 3. oldal
- ⁶⁸ Veszprémi Hírlap, 1919. 12. 02. 2. oldal
- ⁶⁹ „Jutasi országút mentén épített tűzéraktanya barakkok lebontását a múlt héten befejezték”. Veszprémi Hírlap, 1920. 01. 01. 2. oldal
- ⁷⁰ VeML 175. b. 67/1911. A honvédség minden bizonnyal több célra is használta a barakkokat. Így a jkv-ben olvasottak szerint a vízdíjat megbontotta. Külön számlázott a tűzéraktanya után (2038 m³ 1569 korona), a tűzéraktanya lábadozó után (1416 m³ 734 korona) és a tűzéraktanya anyagiavító után (296 m³ 153 korona). Valószínű korábban ebbe az épületbe törtek be a fosztogatók. Az 1923-ban készült jegyzőkönyveken már nincs említve a tűzéraktanya.

Papi kéziratok a Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltárban*

KARLINSZKY BALÁZS

A KÉZIRATOK, VISSZAEMLEKEZÉSEK IRÁNTI ÉRDEKLŐDÉSNEK, ezek feltárásának és publikálásának lendülete az rendszerváltást követő immár harmadik évtizedben is töretlen. A sokáig csak az asztalfióknak készült feljegyzések, különféle okokból publikálási lehetőséghez korábban nem jutó személyek – legyenek akár felkészült kutatók vagy a szó minden értelmében „civiliek” – írásai okkal tarthatnak jogot az utókor érdeklődésére. Először mégis talán a címbeli „kézirat” fogalmat szükséges tisztázni: levéltárunk esetében olyan egy, vagy csak néhány példányban készült szellemi alkotásokat érthetünk ez alatt, amelyek természetüknél fogva nem kerültek vagy kerülhettek nagyobb közönség elé. Műfajukat tekintve meglehetősen vegyes kép tárul elénk. Ide tartozhatnak a tudományos kutatómunkát végző személyek által készített jegyzetek, az ezek alapján készült tanulmány-fogalmazványok és egyes kiadásra kész szócikkek korrektúraváltozatai, illetve a kéziratárban kerülnek elhelyezésre a már megjelent publikációk különnyomatai is. Ezek elsősorban egyházmegyes papokhoz, jellemzően korábbi püspöki és káptalani levéltárosokhoz köthetőek. A történeti jellegű munkák között előfordulnak még papi személyek vagy civil kutatók egyetemi és főiskolai szakdolgozatai és doktori disszertációi, melyeknek további sorsáról csak elvétve rendelkezünk információkkal. A szakdolgozatok és disszertációk annak a korábban közmegegyezésen alapuló elvnek köszönhetően kerültek intézményünkbe, amely szerint a levéltári anyag alapján készült publikációk, munkák egy-egy példányát intézményünk megkérte a kutatóktól. Ez a kritérium egyébként levéltárunk jelenlegi kutatási szabályzatában is szerepel. Szintén a kéziratok közé sorolhatóak – papi személyekről lévén szó – a prédikációs vázlatok, szentbeszédek fogalmazványai ünnepkör szerinti bontásban, avagy egyszerű kronologikus, vagyis elhangzási rendben. Papi hagyatékokból fennmaradtak továbbá nem pusztán teológiai és történeti vonatkozású kéziratok, hanem az egyes személyek érdeklődési körének megfelelően irodalmi értékű alkotások, mint például úti naplók, költemények, színdarabok.

Levéltárunkban kéziratokkal három fondőcsoportban találkozhatnak a kutatók. Tartalmilag a legszélesebb a jelenleg közel hétszáz tételt számláló Kéziratok (VÉL

* Jelen tanulmány a Magyar Levéltárosok Egyesülete 2011. évi balatonfüredi vándorgyűlésének Forrásközlő Szekcióján 2011. június 21-én elhangzott előadás kibővített változata.

K) fondfőcsoport. Rendezése az 1990-es éveket követően többször is megtörtént, melynek során egyes darabjai a Veszprémi Érseki Könyvtárba kerültek, továbbá néhány kézirat a könyvtárból került (vissza) a levéltári kézirtárra, néhány pedig a levéltári törzsanyagba, illetve már létező papi irathagyatékba nyert besorolást. A kézirtárr legutolsó kialakítása során négy sorozat került felállításra: I.) Teológiai irodalom, főiskolai jegyzetek, prédikációk (224 tétel), II.) Helytörténeti irodalom (300 tétel), III.) Történeti források (89 tétel) és az elengedhetetlen IV.) Vegyes (63 tétel).¹ A kézirtárr folyamatosan bővül, elsősorban a kutatók által visszaküldött publikációk különlenyomatai, illetve a levéltári rendezés során elkerülő, a levéltári törzsanyagba be nem sorolható és selejtezésre nem ítélt szellemi alkotások révén.

A Kézirtárr teljes állományáról lehetetlen röviden szólni, így csak néhány kézirtatot említenék meg érdekességképpen. A legrégebbi dokumentum *Berzeviczy György* (1657–1708) jezsuita professzor *Tractatus in tertiam partem* című munkájának Szolczi István Imre teológushallgató által egyetemi előadások anyagából lejegyzetelt változata 1696–1697-ből.² *Horváth József* (1909–1985) vörösberényi plébános, püspöki és káptalani könyvtáros 1935–1985 között keletkezett szentbeszédei tizenöt kötetet tesznek ki.³ *Hanusz Albin* (1901–1982) – Huchthausen Lajos később említendő munkájához hasonló – memoárjai, történeti feljegyzései érdekes adalékokkal szolgálhatnak az egyházmegyei „oral history” műfajához.⁴ *Mózner László* (1905–1985) kézirtatban maradt hely- és plébániatörténeti munkái feldolgozók Alsó- és Felsővisnye, Hencse, Kőkút, Hedrehely, Lengyeltóti és Kadarkút történetét.⁵ *Dóber Viktor* monumentális terjedelmű, részletekben gazdag munkái szülőfaluja és plébánosi állomáshelyei – Kiszgömbö, Somogysárd, Zalacsány, Zalaszentlászló – történetét adják közre ötven tételben.⁶

Az ezredfordulót követően kezdődött meg intézményünkben az üresen álló vagy oldallagosan ellátott – és ezért sokszor ismét csak: üresen álló – plébániák levéltárainak megmentése, begyűjtése. A kézirtatok második csoportját tehát ezek a beszállított egykori plébániai levéltárakból származó munkák alkotják. A rendezés során nemcsak kifejezetten a plébánia életéhez kapcsolódó hivatali dokumentumok, hanem az ott szolgálatot teljesítő papok prédikációs vázlatai, jegyzetei, legtöbbször nem a nyilvánosságnak szánt feljegyzései is előkerülnek. Szentbeszédvázlatok szinte minden plébániáról származnak, ezek olykor dátumozottak is. Ez alapján lehet az ott szolgálatot teljesítő atyákhoz kapcsolni őket. Legtöbb esetben azonban hiányosak, töredékesek, dátum nélküliek, illetve nem tudni továbbá, hogy valóban elhangzottak-e egy-egy szentmisén, vagy vázlatok maradtak. A megőrzésen kívül ezekkel a levéltárosnak nincs, nem lehet tennivalója – talán a helytörténetet feldolgozó kutatók egyszer majd hasznosítani tudják őket. Nem tisztázott ugyanakkor ezek védeltsége, mivel személyhez és időponthoz gyakran nem egyértelműen köthetők, csak a külső, fizikai ismérvek alapján sorolhatók keletkezésük szerint évtizedekhez. (Ezeket a szentbeszédeket egyébként a levéltárosi gyakorlat zömmel selejtezésre ítéli.)

Egyértelműbb a helyzet azokkal a plébániákról előkerült kézirtatokkal, amelyek személyhez köthetőek. Egyetlen példát kiemelve megemlítenéd az egykori felsőör-

si prépostságból származó iratok között fellelt Köves János két naplója és irodalmi műveinek kéziratos verses füzetek.⁷ Köves János (felsőörsi prépost 1854–1887) több műve is megjelent nyomtatásban, érdemes volna ezeket összevetni a jegyzetfüzetben fennmaradt verseivel.

Érdekes kérdés, hogy a *Historia Domusok* – háztörténetek – mennyiben tekinthetők papi kéziratoknak. Ezek a sokszor befejezetlen, egy-egy plébánia életében többször újramezített ház-, valójában egyházközség-történeti összefoglalások sokszor olyan információkat is tartalmaznak, amelyek történeti jelentőségük lehetnek. Nem ritka azonban az sem, hogy olyan színhagyományokat rögzítenek, amelyeket a történeti kutatás a lejegyzés óta eltelt idők során részben vagy egészben már megcáfolt, esetleg pontosított. Intézményünk szűkebb környezetében maradványok a veszprémi Szent Mihály plébánia *Historia Domusa* példát szolgáltat valamennyi elmondott jellemzőre. A 376 számozott oldalt tartalmazó vaskos kötet három huszadik századi plébános – *Strausz Antal*,⁸ *Babics Endre*⁹ és *Kis Jenő György*¹⁰ – keze által íródott 1923 és 1969 között. A munka a plébánia történetét a kezdetektől tekinti át, s a kilenc évszázados távlatot az egyes fejezetek keletkezésének korában elfogadott történeti vélemények alapján írja meg korábbi, folyamatosan vezetett háztörténeti kötetek híján. A történeti múlt ismertetése során a szerzők láthatóan csak a számukra könnyen hozzáférhető munkákat, összefoglalásokat, illetve a plébániai levéltár forrásait – elsősorban egyházlátogatási jegyzőkönyveit – használták. A kortárs események ismertetése alkalmával ugyanakkor a hivatalos, intézményi iratanyagban nem megfogható eseményeket is részletesen taglalják, mint például az 1944–1945 fordulóján a városban lezajló eseményeket, így Mindszenty püspök elfogatását, a nyilasok és a szovjet katonák viselkedését, túlkapásait vagy éppen emberséges megnyilvánulásait.¹¹

A plébániákról bekerülő, egy-egy személyhez kétséget kizáróan köthető iratanyagok nem a plébánia iratanyagával együtt, hanem a Hagyatékok (VÉL H) fondfőcsoportba kerülnek elhelyezésre. Így került például levéltárunkba *Sallai László* (1905–1990)¹² és *Burucs László* (1924–1999) plébánosoknak a balatonakali plébániáról bekerült irathagyatéka, közte Sallai László testvére, Erzsébet verseivel, illetve Burucs László „*A középkorvégi magyar irodalom vázsonyi pálos központja*” című doktori értekezésével együtt.¹³ A kislódi plébánia iratanyagából került kiemelésre és külön személyi anyagként, hagyatékként elhelyezésre *Markója László* (1924–2007) irathagyatéka,¹⁴ benne az 1960-as években íródott jugoszláviai, csehszlovákiai és németországi útinaplóival, illetve balkáni útján ihletett *Aranyhíd* című versciklusával, és korábbi verseivel.

A hagyatékok közül az egyháztörténeti kutatásokat is végző személyek irathagyatékát érdemes kiemelni. A *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis* című négykötetes középkori forráskiadványban közreműködő-szerkesztő *Lukcsics József* (1875–1937) hagyatékában itáliai és vatikáni levéltárakban folytatott kutatásai jegyzetanyagának egy része található, így többek között középkori oklevélátírások, a veszprémi egyházmegye történetére vonatkozó feljegyzések, illetve egyetemi tanárságához kapcsolódó egyháztörténeti előadásának vázlatai.¹⁵ *Gutheil Jenő*



Gutheil Jenő

(1887–1963) hagyatékának egy részét szintén egyházmegyéjére vonatkozó történeti feljegyzései, jegyzetei alkotják „*Vesprimiensia*” néven. Hagyatékának másik részét az általa készített *Árpád-kori Veszprém* című kötet és az ahhoz tartozó okmánytár alkotja.¹⁶

Mindkét utóbbi kiadvány sorsa érdekesen alakult. Az *Árpád-kori Veszprém* című történeti összefoglalásnak a kézirata az 1950-es években elkészült, a kötet előszavát azonban csak 1960 decemberében jegyezte le a szerző. A kiadvány végül csak a Gutheil halála után, 1977-ben jelenhetett meg, s akkor is a támadások ösztöze zúdult rá – jellemzően nem minőségi, hanem személyi kifogásokat emeltek a kötetrel szemben. A kötet 1979-ben már második kiadását élte meg, majd a 2000-es évek végén immár a harmadik kiadást is olvashatják a Veszprém középkori története után

érdeklődők. A kötethez kapcsolódó oklevéltár keletkezését illetően megelőzte a történeti összefoglalást, a szerző 1948 és 1952 között állította össze. Ebben az időben, egymásról mit sem tudva készítette Budapesten egy másik „parkolópályára tett” személy, *Kumorovitz L. Bernát* a később Veszprémi regeszták címmel megjelentetett oklevélkivonatokat a Veszprémi Püspöki és a Veszprémi Káptalani Levéltárakban őrzött Anjou-kori oklevelekről. Ez a kiadvány 1953-ban jelent meg, és a veszprémi püspöki és káptalani levéltárak 1301–1387 közötti okleveleit közölte kivonatokban. Gutheil okmánytára ezek után szintén kivonatossan, 224 darab regesztával került bele az *Árpád-kori Veszprém* című kötetbe. Az okmánytár önálló, teljes szövegű, kritikai apparátussal ellátott megjelenése azonban egészen 2007-ig elhúzódott. Igaz, ezt követően néhány évvel később megjelenhetett *Érszegi Géza* és *Solymosi László*



Körmendy József

munkája révén az akkor már szintén három évtizedes múltra visszatekintő Pótkötet, amely térben – Veszprém város mai közigazgatási területe – és intézményi szinten – a veszprémvölgyi apácák és a veszprémi domonkos apácák – is kibővítette a Gutheil-féle okmánytárát.¹⁷

Körmendy József (1911–2005) hagyatéka lenyomatát képezi gazdag egyháztörténeti munkásságának.¹⁸ Szinte valamennyi tanulmányának kézirata és jegyzetanyaga megtalálható benne – ahogy gondos levéltárhoz illik –, közöttük a Volkra Ottó János veszprémi püspök életét feldolgozó doktori értekezéséhez külföldön, Itáliában, Ausztriában és Németországban gyűjtött jegyzetei. Ugyancsak gazdag jegyzetanyag maradt fenn vatikáni kutatásairól, amelynek

eredménye a 15. századi pápai annáták magyar vonatkozású feljegyzéseit feldolgozó kiadvány lett.¹⁹



Pfeiffer János

Legterjedelmesebb irathagyatéka *Pfeiffer János* (1897–1983) nagyprépost, korábbi püspöki levéltárnak van.²⁰ Pfeiffer, ahogy Körmeny József is, szerkesztője volt *A veszprémi egyházmegye múltjából* című kiadványsorozatnak. A sorozat Pfeiffer János szerkesztősége idején, 1933–1949 között tizenhárom kiadványt számlált, Körmeny József szerkesztésében ez további négy kötettel gyarapodott az 1990-es, 2000-es években. Pfeiffer tudományszervező tevékenységéhez további adalék, hogy tanítványai közül többen veszprémi püspöki életrajzokat, mások plébánia-történeteket írtak doktori disszertációjukként. Megállapítható, hogy Pfeiffer Jánosnál nem volt alaposabb és elmélyültebb ismerője a veszprémi püspöki és káptalani iratanyagának: jegyzetei szinte valamennyi fonda kiterjednek, minden keze ügyébe kerülő iratot elolvasott, kicédlázott, átírt, sokszor le is fordított. A hagyaték jelentőségét felismerve a 10 és fél iratfolyóméternyi, 54 doboznyi anyag feldolgozása, értékelése 1996-ban megtörtént.²¹ Pfeiffer gyakorlatilag egy személyben végezte el a veszprémi egyházmegye számos egyháztörténeti alapkutatásának sok esetben nem is csak első lépéseit. E helyen csak utalni kívánunk arra, hogy a hagyaték számtalan kutatási terület – egyházmegyei archontológiai, prozopográfiai, plébánia-, hely-, rend-, művészet- és eszmetörténeti – vonatkozásában bír kiaknázatlan lehetőségekkel. A jegyzetek Pfeiffer János történeeszt mutatják be a kutatóknak, aki az elé kerülő adatokat összegyűjtötte, és ha fel sokszor már nem is dolgozta őket, de tematikus egységekben megőrizte azokat az utókorra. Cédulaanyagának igazi jelentőségét az adja, hogy forrásainak jó része – *Historia Domusok*, vizitációk, plébániai levéltárak – az iratpusztulás és elkallódás miatt ma már nem lelhető föl.

Pfeiffer János viszonylag keveset publikált, de életének főműve máig alapvetően meghatározza az egyházmegye papságát kutatók munkáját. *A veszprémi egyházmegye történeti névtára* című több mint 1100 oldalas munkája a szerző előszava szerint 36 megyéspüspök, 179 kanonok és 2252 pap életpályáját mutatja be. Munkája ma is elsődleges tájékoztató pont a papi személyek életpályáihoz. A munka kiadása német segítséggel, Lékai László bíboros és Szendi József veszprémi püspök támogatásával 1987-ben történt, Münchenben, Adriányi Gábor gondozásában.²²

Másik jelentős munkája egyházmegyéje plébániáinak történetét dolgozza fel. A még mindig kéziratban lévő munka, *A veszprémi egyházmegye plébániáinak rövid története* elsősorban nem tudományos igénnyel készült, hanem a bérmlást végző ordinárius számára íródott.²³ A püspök egy-egy helyszínre tartván még az autóban

megismerkedhetett röviden az összefoglalót elolvasva a felkeresendő plébánia történetével. A 375 gépelt oldalt tartalmazó kézirat jelenleg a Veszprémi Érseki Könyvtárban található meg. Kiadásának gondolata többször felmerült, azonban jegyzetapparátussal történő kiegészítése rendkívül nagy munkát igényelne. Néhány esetben ugyan minden kétséget kizáróan azonosíthatóak a kézirat adatainak forrásai, azonban sok esetben ezek nem egyértelműek vagy egyáltalán nem köthetőek levéltári forráshoz. A szerző ugyanis konkrét forrás híján paptársaitól hallott történeti hagyományokat is beemelt, beemelhetett munkáiba, legalábbis a történeti névtár analógiája ezt támasztja alá.²⁴

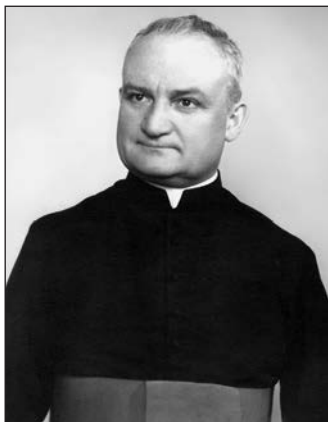
Szinte teljes kéziratot hagyott az utókorra Pfeiffer az egyházmegye 18–19. századi egyházlátogatási jegyzőkönyveit illetően. Itt nem csak egy-egy kötet átírására kell gondolni – amelynek adatait sokszor éppen a plébániatörténeti munkájába dolgozta be – hanem generációjának számos tagjához hasonlóan ékes latintudásáról árulkodnak a vizitációk magyar fordításai is. Külön tematikus egységet képez hagyatékában az egyházlátogatási jegyzőkönyveken belül a veszprémi székesegyházra vonatkozó vizitációi és leltárak, inventáriumok kéziratjai, fordításai.²⁵ Magyarázata ennek kézenfekvő: nagyprépostként szinte feladatának tekinthette a veszprémi káptalani szentegyház történetének kutatását.

Nem teljesen feldolgozott még Molnár István (1906–1983) túskevári plébános terjedelemben és gazdagságban Pfeiffer Jánoshoz mérhető hagyatéka.²⁶ A 40 dobozból álló hagyatékban eredeti, akár 17. századból származó dokumentumok; Siófokra, Pápára, Túskevára vonatkozó történeti feljegyzései, publikációinak kéziratjai találhatóak meg. A kiaknázatlan, gazdag anyag feldolgozására égető szükség lenne.

A három említett fondőcsoporton kívül további papi kéziratok is találhatóak még elszórtan a levéltár egyéb sorozataiban. Ezek fellelése sokkalta esetlegesebb, mint az ismertetett gyűjteményekben lévőké, így teljes körű képet adni ezekről nem lehet. Ilyen kéziratokra, plébániatörténetekre és historia domusokra lehet bukkanni az 1830-as évektől vezetett központi egyházmegyei iktatószámmal ellátott hivatalos levelezésben, az Acta Dioecesana sorozatban.²⁷ Külön, egyelőre besorolatlan gyűjteményt alkot az 1990-es években hol eredetiben, hol fénymásolatban begyűjtött plébániai háztörténetek sorozat. Ez a gyűjtemény még a magyarországi egyházmegyei határok 1993-as pápai rendezése, vagyis a kaposvári egyházmegye megalakulása előtti állapotokat tükrözi, hiszen tartalmaz somogyi eredeti historia domus köteteket és másolatokat is. Ezek 1993 óta illetékesség alapján a kaposvári egyházmegyéhez tartoznak.²⁸

Kitekintésként vizsgáljuk meg két, a rendszerváltás után kiadott, korábban kéziratban maradt munka sorsát és a kiadás körülményeit. *Rott Nándor veszprémi püspök (1917–1939) bérmálási feljegyzéseit* Körmeny József és Rajczi Pál érseki levéltárosok rendezték sajtó alá és adták ki A veszprémi egyházmegye múltjából című sorozat 17. köteteként.²⁹ A kötet a főpásztor visszaemlékezéseit, napi bérmálási emlékeit, amelyeket bérmálási útjai során készített püspöksége bő két évtizede alatt, három részben (1921–1926, 1927–1934, 1935–1938) tárja az olvasók elé. Mint

ilyen, elsősorban nem a nagyközönség számára íródott, ezért a szerkesztők a feljegyzések „diffamáló, de igaz” részeit a publikálás során mellőzték.³⁰ Arról, hogy ezek milyen jellegűek lehettek, csak találgathatunk: sem a szerkesztői előszó nem utal a feljegyzések levéltári jelzetére vagy azok hollétére, sem a közrebocsátókat követő levéltárosok nem lették fel a kiadvány alapjául szolgáló forrást, vagy legalább annak egy korrektúrapéldányát. Egy évtized távlatából elmondható tehát, hogy a bérmálási feljegyzések kiadása tulajdonképpen megmentette a feljegyzéseket az enyészettől, ami vélhetően egyébként a sorsa lett.



Huchthausen Lajos

Egészen más jellegű a története *Huchthausen Lajos* (1900–1998) memoárjának, papi anekdotagyűjteményének.³¹ A szerző két év híján végigélte a huszadik századot, emlékei kisgyermekkorától a seminarista és kápláni esztendőknél át plébánosi, majd nyugdíjas évein keresztül mutatják be a század eseményeit a veszprémi egyházmegyében. „Huchti bácsi” tudatosan gyűjtögette, „bilingérezte” össze és rendezte sajtó alá emlékmorzsáit. A kézirat először 1995-ben került lektor elé, akkor azonban utólag rekonstruálhatatlan okokból végül nem jelent meg. Az új évezred kezdetén sor került a munka elektronikus rögzítésére. Ez a változat a gépelt kéziratához képest valamivel karcsúbb lett, s újabb karcsúsításon esett át a 2009-es végleges sajtó alá rendezés során. A „secreta” címmel illetett néhány oldalnyi szöveg további egy-két évti-

zednyi pihenésre ítéltetett a Rott-féle feljegyzésekhez hasonló „diffamáló” volta miatt.³² A kiadás során a kéziratot lábjegyzetekkel láttuk el egyrészt a fogalomhasználat és a gyakori latin kifejezések miatt, másrészt mivel a kiadvány nem elsősorban a szakmai, hanem inkább a szélesebb közönségnek készült. A kötetben szereplő valamennyi személyt egy rövid, néhány soros életrajzzal kívántuk ugyancsak utóbbi megfontolásból közelebb hozni az olvasókhöz. A visszajelzések alapján jól döntöttünk: kiadványunk fél éven belül megélte az újranyomást – a szokásosnak tekinthető 300 példány ennyi időn belül kelt el –, s az érdeklődés azóta is töretlen a kötet iránt.³³

A levéltárunkban őrzött kéziratok utáni érdeklődés kutatási esetekre vetítve nem számottevő. Egyedül a Pfeiffer-hagyaték cédulaanyagát használják rendszeresen a kutatók, akik a publikált hagyaték-jegyzék alapján egy-egy konkrét kérdésben látogatnak el intézményünkbe. Újabban a Körmeny-, a Lukacsics- és Gutheil-hagyatékok iránt is megélnékül az érdeklődés, valamennyi az újrainduló, szervezett vatikáni magyar kutatásokkal kapcsolatban. Levéltárunk középtávú tervei között szerepel a Pfeiffer-féle vizitációs jegyzetek áttekintése, esetlegesen kiadásra történő előkészítése. Szintén középtávú terv egy digitális formában létrehozandó történeti sematizmus és plébániatörténeti adatbázis, amelynél ugyancsak megkerülhetetlennek lát-

szik az egykori nagyprepost irathagyatékának feltárása és a használható adatok beemelése.

JEGYZETEK

- ¹ A Kézirattár kialakítása már 1931-re megtörtént. A püspöki levéltárat Pfeiffer János és Lukcsics Pál rendezte ezt megelőzően, amelynek során a kéziratok az „A) Egyházigazgatási iratok” 40. sorozataként kerültek besorolásra. Lukcsics Pál: A veszprémi püspöki levéltár. In: Levéltári Közlemények 9 (1931/1–2) 13–37. hivatkozott rész 24. Ekkor még csak Padányi Bíró Márton püspök (1745–1762) kéziratjai tartoztak a sorozatba. (Már ekkor is külön sorozatba, a Protocollumok közé soroltatott a püspök leveleskönyve, a *Dominale*, illetve a hozzá, mint Veszprém vármegye főispánjához különböző ügyekben történt felterjesztések, a *Protocollum comitatus Vesprimiensis*.) Az államosítást követően az 1951-ben a megyei levéltár munkatársaival közösen készített, ún. Vevér Emil-féle „alapleltár” 37. sorozataként a kézirattár már 72 tételt számlált. Az 1990-es években történő átrendezések B. Virághalmy Lea levéltáros, őt követően pedig Kredics László könyvtáros, illetve Rajczi Pál és Körmeny József levéltárosok nevéhez fűződnek. A jelenlegi struktúrát Hermann István volt levéltáros munkatársunk alakította ki. A tételek darabszáma a 2011. júliusi állapotot tükrözi.
- ² VÉL K I/002.
- ³ VÉL K I/100–113 és 115–116. (Szentbeszéd I, III–XVII. kötet) Életére: Pfeiffer János: A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950). München, 1987. (Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae VIII.) 522–523. (A továbbiakban: Pfeiffer, 1987); Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon 22. (a továbbiakban: VMÉL)
- ⁴ VÉL K III/067. („Élményei, emlékei”). Életére: Pfeiffer, 1987, 478–479.; VMÉL 207.
- ⁵ VÉL K II/231–237. Életére: Pfeiffer, 1987, 742–743.
- ⁶ VÉL K II/117–120, II/129–164.
- ⁷ VÉL PI/Felsőörs 18. doboz 3–5. kötet. Életére: Pfeiffer, 1987, 646–647.; VMÉL 298. Írói munkásságára: Szinyei József: Magyar írók élete és munkái. VII. kötet. Budapest, 1900. 159.
- ⁸ Életére: Pfeiffer, 1987, 200.; Varga Béla (szerk.): Veszprém város lexikona. Veszprém, 2009. 738. (a továbbiakban: VVL). A veszprémi Szent László-templomról szóló rövid írása: VÉL K II/001.
- ⁹ Életére: Pfeiffer, 1987, 70–71.; VMÉL 47.
- ¹⁰ Életére: Pfeiffer, 1987, 137.
- ¹¹ A Historia Domus történeti vonatkozásait újabban Jámbor Tamás dolgozta fel. Jámbor Tamás: A Szent Mihály plébánia vázlatos története és a székesegyház „consecratio”-jának eseményei. In: Karlinszky Balázs–Varga Tibor László (szerk.): Aedes jubilat. Tanulmányok a veszprémi székesegyház 1910. évi újraszentelésének tiszteletére. Veszprém, 2011. (A veszprémi egyházmegye múltjából 23.) 11–28.
- ¹² VÉL H/Sallai 1. doboz. Életére: Pfeiffer, 1987, 890–891.
- ¹³ VÉL H/Burucs 1. doboz. Disszertációjának egy példánya megtalálható VÉL K II/187. alatt is. Életére: Pfeiffer, 1987, 323.
- ¹⁴ VÉL H/Markója 1–4. doboz. Életére: Pfeiffer, 1987, 695–696. Veszprém Megyei Kortárs Életrajzi Lexikon 600–601. (a továbbiakban VMKÉL) A Kézirattárban található az „Adatok a veszprémi egyházmegye tizenegyvévszázados Máriatiszteletének történetéből (850–1951)” című munkája: VÉL K II/241.
- ¹⁵ Fraknói Vilmos–Lukcsics József: Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis / A veszprémi püspökség római oklevéltára I–IV. Budapest, 1896–1907. (CD-Rom: Veszprém, 2007.). Hagyatéka: VÉL H/Lukcsics 1–3. doboz. Életére: Pfeiffer, 1987, 154–155.; Tóth László: Lukcsics József [nekrológ]. In: Századok 71 (1937) 269–270. VMÉL 322–323.; VVL 501.
- ¹⁶ VÉL H/Gutheil 1–5. doboz. Életére: Éri István: Gutheil Jenő (1887–1963) [nekrológ]. In: Veszprém

- Megyei Múzeumok Közleményei 3 (1965) 8–9.; Körmeny József: Dr. Gutheil Jenő (1887–1963). (Bibliográfia: Kredics László.) In: Honismeret 21 (1993/3) 48–50.; Pfeiffer, 1987, 109–110.; VMÉL 1910–191.; VVL 270.;
- ¹⁷ Gutheil Jenő: Az Árpád-kori Veszprém. Veszprém, 1977. (További kiadások: 1979, 2008); Kumorovitz L. Bernát: Veszprémi regeszták (1301–1387). Budapest, 1953.; Gutheil Jenő: Veszprém város okmánytára (1002–1523). Veszprém, 2007. (A Veszprémi egyházmegye múltjából 18.); Érsze-gi Géza–Solymosi László: Veszprém város okmánytára. Pótkötet. Veszprém, 2010. (A Veszprémi egyházmegye múltjából 20.)
- ¹⁸ VÉL H/Körmeny 1–15. doboz. Életére: Pfeiffer, 1987, 642.; VMÉL 518–519.; VVL 456.; Hermann István: Körmeny József [nekrológ], Levéltári Szemle 55. (2005/4.) 96–97.
- ¹⁹ Körmeny József: Gr. Volkra Ottó Ker. János veszprémi püspök élete és munkássága 1665–1720. Veszprém, 1995. (A veszprémi egyházmegye múltjából 16.); Körmeny József (kiadja): Annatae e Regno Hungariae provenientes in Archivo Secreto Vaticano 1421–1536. Budapest, 1990. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai. Forráskiadványok 21.)
- ²⁰ VÉL H/Pfeiffer. Életére: Csonka László: Dr. Pfeiffer János (1897–1983) (Bibliográfia: Kredics László.) In: Honismeret 21 (1993/3) 46–48.; Pfeiffer, 1987, 172–174.; VMÉL 405–406.; VVL 641–642.
- ²¹ B. Virághalmi Lea: Dr. Pfeiffer János veszprémi nagyprépost hagyatéka szerzetesrendi vonatkozásokkal. In: Egyház és Művelődés. Tudományos konferencia Pannonhalma és a magyar oktatás millenniuma emlékére. Pannonhalma 1996–1996. 173–190.
- ²² Pfeiffer, 1987, 5–8.
- ²³ Dr. Kredics László szíves tájékoztatása. A kézirat jelzete: Veszprémi Érseki Könyvtár (VÉK) 33213. Egy további példány található a kéziratból az Eötvös Károly Megyei Könyvtárban is, jelzete: MS 0901.
- ²⁴ Az egyes papi életrajzok adatainak forrása sok esetben „Szk.”, vagyis az adott életrajz alanyának személyes közlése a szerzővel, Pfeiffer Jánossal.
- ²⁵ VÉL H/Pfeiffer I/33 a): A veszprémi székesegyház és káptalan egyházlátogatásai a XVIII. században, illetve uott I/42 r): A veszprémi székesegyház leltárai 1–13.
- ²⁶ VÉL H/Molnár 1–40. doboz. Életére: Pfeiffer, 1987, 160–161.; VMÉL 351.; VVL 552–553.
- ²⁷ Legutóbb Zalazsentgróte került elő Házy Alajos tollából: VÉL A/44 559/1857.
- ²⁸ A kaposvári egyházmegye levéltára tudomásunk szerint plébániai levéltári gyűjtést forrás- és szakemberhiány miatt nem tud végezni. A visszajelzések alapján ez indokolt volna, hiszen van olyan plébánia, amelynek háztörténete másolatban ugyan gyűjteményünkben van, eredetijéről azonban a helybeli kutatóknak nem volt tudomása.
- ²⁹ Körmeny József–Rajczi Pál: Rott Nándor veszprémi püspök bérmálási feljegyzései 1921–1938. Veszprém, 2000. (A veszprémi egyházmegye múltjából 17.) (A továbbiakban: Körmeny–Rajczi, 2000.)
- ³⁰ Körmeny–Rajczi, 2000, 11.
- ³¹ Huchthausen Lajos: Bilingérezések. Történetek a veszprémi egyházmegye XX. századi életéből. Veszprém, 2009. (A veszprémi egyházmegye múltjából 21.)
- ³² Vitatható szerkesztői döntés a kihagyások alkalmazása mind a Bérmálási feljegyzések, mind a Bilingérezések esetében. A szerzők személyisége iránt érzett tisztelet azonban ezt részben magyarázza, a kihagyások tényének rögzítése és az eredeti kézirat helyének megadása – igaz csak a Bilingérezéseké lelhető jelenleg fel – pedig a későbbiek során kikereshetővé teszi ezeket a részeket.
- ³³ Huchthausen Lajos életére: Pfeiffer, 1987, 536. A memoár kézírata: VÉL H/Huchthausen 2. doboz 3. csomó.

Az ódon armáriumtól az új levéltári székházig. A megyei levéltár és elődei által használt épületek Veszprémben a XVIII. századtól máig

SOMFAI BALÁZS

CIKKEMBEN MUNKAHELYEMNEK, A VESZPRÉM MEGYEI LEVÉLTÁRNAK – általánosságban, mint intézménynek – az épített örökség felhasználásában betöltött szerepét kívánom bemutatni négy veszprémi középület rövid történetében keresztül. Tehát a megyei levéltár és jogelődei által az utóbbi két és fél évszázadban használt veszprémi épületekről lesz szó. Az áttekintés adatgazdagságát, főleg az 1945 előtt történeteket hátrányosan érinti, hogy a II. világháború következményeként megsemmisült a levéltár saját levéltára is.

A „levelestár” a régi veszprémi Vármegyeházban

A vármegyei levéltárak sorsa évszázadokon át összeforrt a nemesi vármegyének és a vármegye hivatali szervezetének sorsával. Amint a XVIII. század elején Magyarországon lassan megszilárdultak a politikai viszonyok, sor került a megyeházak ügyének törvényi szabályozására is. Ahogy az 1723. évi 73. törvénycikk kimondta: „Mindazok a megyék, amelyeknek megyeházuk még nincsen, gyűléseik és törvényeségeik tartására, levéltárak és oklevelek megőrzése érdekében, a gonosztevők és a foglyaik megőrzése végett és a végrehajtások eszközlése céljából, biztos és amennyire lehetséges, a megye közepén fekvő helyen, lehetőleg városban, ilyet szerezzenek.” Ez szinte kész építési programot diktált, amelynek megvalósítása azonban nem történt meg egyhamar.

Veszprém vármegye nemesi közgyűlése 1753-ban határozott az önálló megyeház létesítéséről. Veszprémben, a fél Dunántúlra kiterjedő hatalmú veszprémi püspök székhelyén, ahol a XIV. század óta a püspök hagyományosan a főispáni tisztséget is betöltötte, nem is merülhetett fel más helyszín vármegyeház építésére, mint a „püspökvár”, közelebbről: a Külső-Várnak egy pusztája telke. Így ott épült meg 1754 és 1763 közt Padányi Biró Márton püspök akaratából az az épület, amelyet aztán a ma is álló új Megyeház használatba vétele (1887) után *Régi vármegyeháznak* neveztek, amíg fennállott.



Veszprém vármegye címere az 1763-ban felépült régi Vármegyeház homlokzatáról

Az épület főhomlokzatán zengzetes felirat hirdette az építetők dicsőségét: *HAS AEDES SUPERIS PATRIAE SUIVSQUE CIVIBUS NOBILIS UNIVERSITAS VESPRIMIENSIS ELEVAUIT* – azaz: Veszprém vármegye nemessége emelte e házat a haza nagyjai és a megye polgárai számára. A kronogramma, vagyis a feliratban a szöveg egyes kiemelt (itt: eltérő betűtípussal érzékeltetett) betűinek rómaiszám-értékével kifejezett szám – a kor szokásai szerint, elrejtve – az épület elkészülésének évszámát is (1763) megörökítette.

A szakirodalom szerint a Régi vármegyeházat valószínűleg Tiethardt József, a város építésében másutt is jeleskedő építőmester tervezte és építette. A Hosszú-völgy felőli nyugati várfal és a Vár egyetlen utcája közé szorított, szabálytalan négyszög (majdnem trapéz)

alaprajzú telket körben kitöltő egyszerű barokk épület utcai főhomlokzata 39,5 méteres, a várfalig kimenő hosszabbik (déli) oldalhomlokzata 35 méteres volt. Az egyemeletes, kisebb részén alapincézett épület udvari oldalfolyosós, részben közepfolyosós alaprajzi elrendezésben épült, boltozatos térzárású helyiségei kicsik, zsúfoltak voltak. Egyetlen nagyobb terme a várfal menti hátsó épületszárnyban helyezkedett el.

Az említett törvénynek megfelelően a vármegyeház több funkciót is ellátott. A levéltári helyiségek alighanem a főhomlokzat déli sarkán, az emeleten kaptak helyet. Annyit lehet tudni, hogy az 1850-es években mindössze két, 1883-ban három helyiség volt a vármegyei levéltaré. Mégsem mondhatjuk, hogy a megye nem törődött levéltárával, hiszen intézményünkben máig megvan az a hatalmas levéltári szekrény (tölgyfa „armárium”), amely a megye címerének vezérmotívumával, a cserfával díszített oromzatában ma is hirdeti elkészültének 1782-es évszámát.

A kiegyezés után korszerűsödő polgári magyar állam az 1869. évi IV. törvénycikkel rendelkezett az igazságszolgáltatásnak a közigazgatástól való elválasztásáról. Ahogyan majd látjuk, az új veszprémi vármegyeház 1887-re lett készen, és a közigazgatás szervei a régiből kivonultak. Egycsapásra megszűnt így ott a zsúfoltság, amire évtizedek óta panaszkodtak már. A Régi vármegyeház egészen a törvényszéké lett, és ez lényegileg most is így van. Am a mai épületen hiába keresnénk a barokk épület stílusjegyeit, mivel az az épület már falaiiban sem létezik. A szép barokk épület 1900-ban előbb egy vele majdnem azonos hosszúságú bővítmenyt

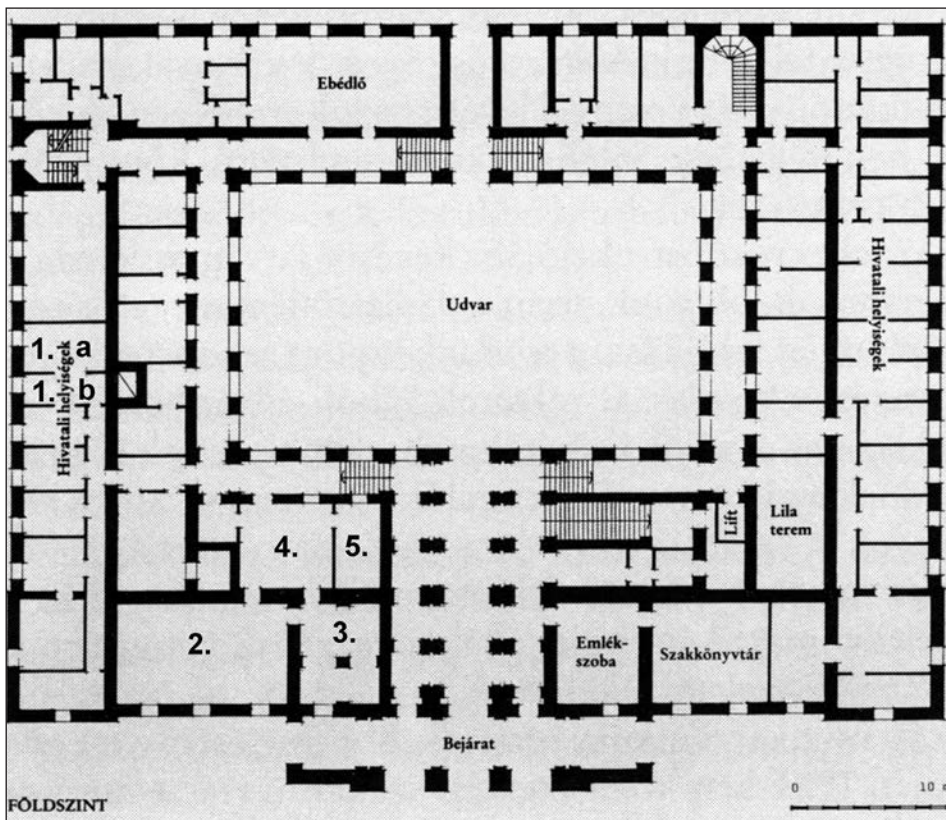


A régi veszprémi Vármegyeház az 1900. évi építkezések előtt

kapott északról, magasabb főpárkánnyal, eklektikus stílusban, majd 1905–1906 során, miután teljesen elbontották az eredeti épületet, helyébe az 1900-as bővítmény stílusának megfelelően húztak fel új épületrészt. Sok szó esik manapság az épített kulturális örökség értő felhasználásáról. Véleményem szerint az említett épületcsere nem számítható ide. Sajnos, nem ez volt az egyetlen ilyen fejlemény Veszprémben a XX. század eleji historizáló felfogás szerint, még a veszprémi Várkeretei közt sem!

Az „új” veszprémi Megyeházban

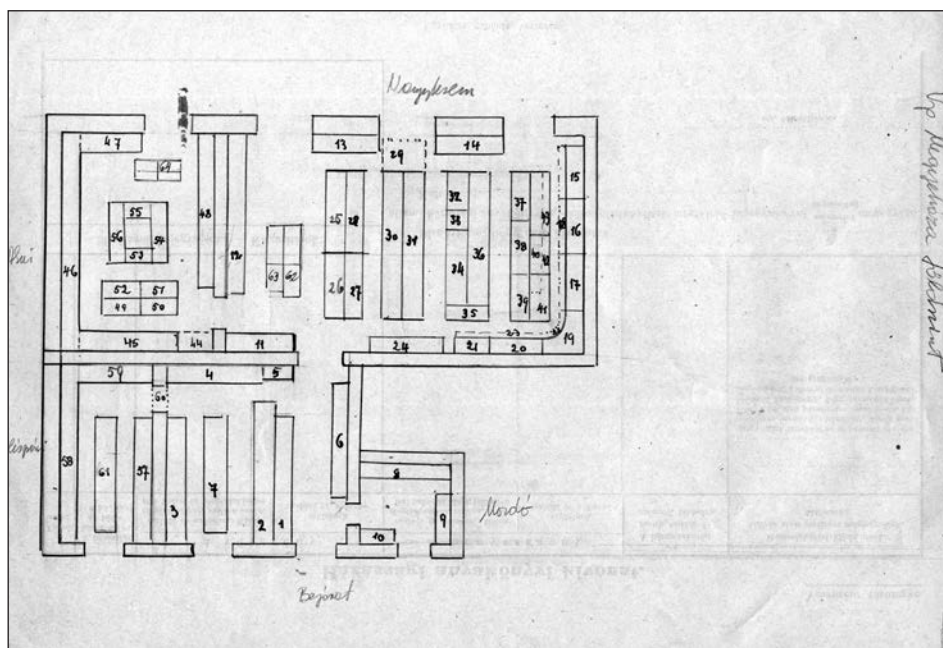
A jogszolgáltatás függetlenségét kimondó 1869-es törvény folyományaként Veszprém vármegye közgyűlése 1883-ban határozott a megyei székháznak új helyszínen, új épületként való felépítéséről. Ezt azért kell megemlíteni, mert addig a régi épület átalakítását fontolgatták, leginkább egy, sőt, két emelet ráépítésével. Szerencsére, ebből nem lett semmi. Fontos körülmény még az is, hogy a vármegye székházának a Vár helyett a városba telepítése szimbolikusan is véglegessé tette a „világi” hatalmi centrumoknak a várbeli egyházi centrumtól való elkülönülését – 1885-ben Veszprém városa is az épülő megyeházzal majdhogynem szomszédos Kapuváry-házat tette meg székházának a Várhoz közelebb eső Matulka-ház helyett –, emellett új lehetőséget nyitott a város fejlődésére dél–délkelet felé.



A megyei levéltár elhelyezkedése a Megyeház földszintjén (1945–1979)

1. a: 1945–1979 igazgatói iroda; 1. b: Leíró, kutató; 2. Nagyterem;
3. Anyakönyvi irattár; 4. Levéltári könyvtár; 5. Alispáni irattár

Az 1884 májusában kiírt székházépítési pályázatra az augusztusi határidőre 15 pályaterv érkezett be. Az 1885 januárjában tartott eredményhirdetés szerint az I. díjat Kiss István budapesti műépítész, műegytemi magántanár nyerte el „Nihil de nobis, sine nobis!”, azaz „Semmit se rólunk nélkülünk!” jellegű tervével. (Szép eszme – de hányszor megcsúfolták aztán a Megyeházban!) A II. díjat a bécsi Ludwig Schöne, a III. díjat a pápai Voyta Adolf nyerte el. Az építkezés 1885 novemberétől 1887 júliusáig tartott. Az új megyeház a korábbi sóház helyére került. A historizáló, neoreneszánsz stílusú reprezentatív székház egy 60x46 méteres téglalap alaprajzú, középudvaros, szabadon álló épület, amivel a tervező egyébként erősen eltért a kiírástól. A pince + földszint + (eredetileg) 2 emelet szintbeosztású, udvari körfolyosós, három szárnyán kétraktusos, hátsó szárnyán csak 1 helyiségsort magában fog-



A megyei levéltár néhány megyeházabeli raktárának alaprajzi vázlatja (1953)

laló épületet világos, sőt, majdhogynem iskolásan egyszerű térkapcsolás jellemzi, melynek kétségtelenül előnye az, hogy a kisebb válaszfalakat tetszőlegesen át lehetett helyezni bármikor.

Az új megyeházában egy karzatos nagytermet, az alispán szolgálati lakását és leginkább hivatali helyiségeket terveztek elhelyezni, de jutott hely a vármegye levéltárának is, ennek nem éppen szerencsésen a II. emeleten. A falak aztán idővel meg is repedeztek az iratanyag súlya alatt, ezért a földszintre kellett leköltöztetni a levéltárat. Ez 1903-ban történt, és a levéltár ott is maradt 1979-es kiköltözködéséig végig. Csakhogy amíg a század elején 11 szobát foglalt el a levéltár – a földszint teljes északi felét a főbejáratától körben a hátsó kocsibehajtóig –, addig elköltözésekor már csak 3 raktárhelyisége volt itt, mivel a II. világháború végén nagyon súlyos, pótolhatatlan veszteség érte Veszprém vármegye levéltárát.

A nagyobb háborús károkat: bombázást, tűzvészt megúsza az épület, ám az emberi butaság és felelőtlenség kártételeit már nem. 1944 decemberében német lakatnyának, majd tábori kötözőhelynek foglaltak le bizonyos helyiségeket. Ez sem és a front 1945. március 23-i átvonulása utáni szovjet behatolás sem okozott még súlyosabb károkat. Ám április közepén a szovjet erők elrendelték a Megyeház kiürítését, hogy az épületben a németek által a háborúban elhurcoltak hazatérő tömegét, a felszabadított táborokból ebben az irányban hazafelé vonuló több ezer főt beszállásolják. Bár a legértékesebbnek tekintett régibb iratanyagot, tehát a levéltárnak csak kis



*A mai veszprémi Megyeház és előtere
1987-ben*

hányadát valahogyan áthordták a közeli múzeumépületbe, a többi archiviált és a megyeházi hivatali helyiségekben elzárt iratokat nem sikerült megoltalmazni. Az iratanyag épségéért senki nem felelt, az iratokra senki nem vigyázott. Hihetetlen mértékű volt a pusztulás; a közgyűlési jegyzőkönyvek sorozatának és néhány kisebb iratanyagának a kivételével ekkor semmisült meg az alispáni hivatal és egyéb szakhivatalok polgári kori iratanyagának csaknem az egésze, pedig addig sem volt sértetlen az iratok állaga. Mi sem jellemzőbb a pusztulásra, mint az, hogy a múzeum épületéből 1946 tavaszán visszaszállított iratok a többi töredékekkel együtt is csak 360 iratfolyómétert tettek ki – ezzel az országosan is kirívóan gyászos meny-

nyiséggel kellett folytatnia munkáját a levéltárnak a háború után.

Évtizedek alatt sokat fejlődött a megyei levéltár, különösen az állami fenntartásból tanácsai kezelésbe kerülése (1968) után. Idővel, ahogy ez ilyen intézményeknél szokott lenni, külső raktárakat kellett bérelni, majd mind intenzívebbé vált a helykeresés az intézmény egy helyre költöztetése érdekében. A folyamatot elősegítette a megyei tanács azon törekvése is, hogy a Megyeházon belül helyezhesse el minél több hivatali egységet, vagyis maga az intézményfenntartó is érdekelt volt a levéltár új székházhoz juttatásában. Szintén kedvező fejlemény volt, hogy az 1970-es években végre eljutottunk oda, hogy a korábbi zűrös és méltatlan helyzetből kiemelkedjen a jobb sorsra érdemes veszprémi Vár, egyebek közt azáltal, hogy a politika elhárította: szükséglakások és vállalatok irodái helyett a történelmi környezethez jobban illő, a nyilvánosság számára legalább részben bejárható közintézmények kapjanak helyet a patinás várbeli épületekben.

Az egykori piarista rendház: az első saját székház

Azt az épületet, amely történetében az első székházaként szolgált a Veszprém Megyei Levéltár számára, mint Piarista rendházat ismerik a veszprémiek. A piarista, vagyis kegyes tanítórendi atyákat Wolkra Ottó püspök 1711-ben hívta Veszprémbe a régóta szünetelő papképzés újraindítására. A rendnek sokáig nem volt saját épülete, míg 1740 körül meg nem építették a Vár utcára merőlegesen az első saját



A levéltár első önálló székháza (1979–2005)

házukat a Külső-Várnak a Tűztorony téja után talán a legszebb pontján. Ez a mostani épület déli szárnyával azonos. Ennek tervezője is Tiethardt József lehetett. A negyedik oldalról a Piarista templommal, idővel egy külső méretei szerint 35x30 méteres kvadrumot alkotó, de csak kicsiny középudvart bezáró U alakú épületegyüttes létesítése 1892-ig tartott – ezt kapta meg a megyei tanács pénzén felújítva 1979-ben a megyei levéltár. Az egész piarista épületegyüttes kiépítése annak idején még tovább folytatódott térben is, a szomszédos gimnáziumi épületre 1893-ban húzták a II. emeletet; az utolsó bővítés 1902-ben történt az együttes túlsó, déli végén.

A Piarista rendház egyemeletes, udvari oldalfolyosós, mintaszerű barokk épület, többnyire boltozatos helyiségekkel, a cellákkal (tanári lakásokkal) és egy nagyobb földszinti helyiséggel, amely az ebédlő volt. Az 1884–1892-ben létesült utcai (nyugati) szárny alatt pince nincs és emeleti helyiségei már síkfödémesek. A Vár alatti Buhim-völgy felé elhelyezkedő hátsó (keleti) szárny még a XVIII. században épült, de 1893-ban e fölé is kiépítették az említett II. emeletet, amely az iskolához tartozott mindig.

A piarista rendtől 1950-ban vették el a rendházat. Ekkor hivatalok kaptak helyet benne. Az 1956-os forradalom fegyveres leverésekor súlyos belövéseket kapott az épület. Azután elesett sorsú, ill. lumpen elemek költöztek be, akiknek százas lakások szintvonalú és kicsiny lakásokat alakítottak ki itt. Viszont ugyanekkor kapta meg a



*A régi vármegyei levéltár armáriumai
az egykori piarista rendházban (1979)*

levéltár is első itteni helyét, az egykori refektóriumot (ebédlőt). Majd kilenc évvel később, 1965-ben még további 5 helyiséget a legrégebb épületszárny földszintjén.

A már említett kedvező politikai döntés alapján 1974-ben kezdődött és 5 hosszú esztendeig eltartott a volt rendház teljes felújítása, melynek eredményeként egy egészen felújított, korszerűen berendezett, a műemlékvédelmi előírásoknak is megfelelő és ami fő: egy kézben levő épületet kapott használatra a megyei levéltár. *Ez lett intézményünk első önálló székháza* – akkor azt hittük, hogy örök időkre. A székházavatás az egész magyarországi levéltárügy ünnepe lett, 1979-ben nálunk tartották az éves levéltár-igazgatói értekezletet is.

Az 1970-es évek végén már el lehetett vární, hogy egy műemlék-épület felújítása szakszerű legyen. Nálunk is így történt. A levéltárnak leginkább raktárhelyiségekre és dolgozószobákra volt szüksége, ami léptékét tekintve tulajdonképpen nem is áll túlzottan távol a rendház voltaképpeni tanári lakás funkciójától, tehát minden utólagos

beépítést, a hitvány válaszfalakat el lehetett távolítani. Felújították az eredeti fa lépcsőkorlátot, a főbejárat melletti földszinti helyiségben található, XIX. századnak látszó, szép berakással ékesített beépített szekrényt, a megmaradt barokk ajtókat, köztük a földszinti főfolyosó díszét: a refektóriumba vezető kétszárnyú nagyajtót. Ennek különlegessége, hogy az ajtónyílás helyét és szélességét a refektórium boltozatának szakaszolása határozza meg, viszont a folyosó felől a szárnyak a nyílásnál szélesebbek, mert azok meg a folyosó tengelyéhez vannak igazítva. Később, 1986-ban, amikor egy jó döntéssel a kutatóterem a földszinti refektóriumba került, lehetőség nyílt a szép belső tér megmutatkozására is.

Bár az eredeti cellák beépítése az akkortájt minden hazai levéltárban kívánatosnak tartott Salgó–Dexion rendszerű fémállványzattal aligha volt ideális, és az akko-

riban igen korszerűnek számító raktári állványzat alkalmas felépítése is okozott gondokat a boltíves kis helyiségekben, de a levéltári funkció betelepítése az adott körülmények közt mégis elfogadható lépés volt. Mi több, C. Harrach Erzsébet műemlékvédelmi szakmérnök, Budapest Főváros Levéltára tervtárának akkori vezetője nemzetközi előadáson méltatta a megoldást. Nem kifogásolták épületük levéltári célú felhasználását a piaristák sem, amikor a jogutód Lovassy László Gimnáziummal karöltve jubileumaikon vagy külön meglátogattak bennünket.

A műemléki hatást fokozta még, hogy az intézmény tulajdonát képező régi levéltári bútorok is illő módon, illő helyre kerültek. Az 1782-es tölgyfa „armárium” úgy festett az emeleti folyosón, mintha egyenesen oda szánták volna!

Az épület ismertségét kedvezően befolyásolta az előnyös külső megjelenés, főleg a régi épületrész utcai homlokzatán egymás fölött elhelyezkedő két íves falfülkébe helyezett falfestmény, melyek szakszerű felújítására kétszer is sor került a mi időnkben. Efféle látványosság nincs is több a Vár utcában!

A levéltár a rendházban is tovább növekedett. 1987-ben beépítettük a tetőteret, az irodák, dolgozószobák legtöbbje oda került annak érdekében, hogy a felszabaduló helyiségekből is iratraktárakat alakíthassunk ki. Ezzel azonban távolról sem elégitettük ki egyre fokozódó helyigényünket, az 1980-as években a levéltárnak újból több külső raktára, illetve részlege volt már a város területén, sőt, Veszprémen kívül is. (Közülük a Vár utca 6. alatti *Havranek-házat* kell mindenekelőtt megemlítenem, melyet szintén a megye által szépen felújítva, 1985-ben vettünk át és 2004-ig használhattunk.)

A mai székház: a hajdani „jutasi” altisztképző épülete

Az 1980-as évtized végének világpolitikai változásai áttételesen, de elemi erővel voltak hatással a mi levéltárunk életére, működésére is. A 35 évnyi „ideiglenes” szovjet laktanyakénti használat után felszabadult, városrésznyi nagy veszprémi szovjet laktanya (mint utóbb kiderült: egymás mellett két külön laktanya) területe és épületei úgy hullottak a magyar állam, illetve a helyi tényezők ölébe, hogy előzetesen semmilyen érdemi elképzelés nem volt célszerű hasznosításukra. És bizony utóbb sem igazán. A Jutasi úti hatalmas főépület például 1991 óta üresen állt, bár elvben volt új gazdája. Sajnos, nem nehéz kitalálni, hogy milyen sors várt erre az értékes épületre is...

A rendszerváltás után, jelélül annak, hogy realisan látja helyzetét, a levéltár vezetése adott pillanatban hivatalosan kinyilvánította, hogy a kimagasló történeti, közművelődési és idegenforgalmi értékű Várból, ottani épületeiből hajlandó kivonulni, ha a város területén, más alkalmas helyen, kellő megjelenésű, használati értékű és nem mellékesen: beépítésében bővíthető ingatlanhoz jut. Ez a merész kijelentés aztán találkozott a megyei önkormányzat azon törekvésével, amely – bár egy elég bonyolult konstrukció révén – több intézménye jobb elhelyezését is meg akarta olda-



A megyei levéltár új székháza, a korábbi laktanyaépület 2005-ben

ni egyidejűleg és nagyobb időtávra. Így került sor arra, hogy a levéltárfenntartó megyei önkormányzat évente sorozatosan megismételt pályázatot nyújtott be az államhoz a Jutasi úti hatalmas laktanyaépület levéltári célú felújítására. A kitartó akaratot siker koronázta, a megye 2002-ben elnyerte a magyar állam egymilliárd forintos címzett támogatását a mondott célra. (Az igazsághoz tartozik, hogy korábban, 1991-ben két, ennél kisebb épületet kapott már a levéltár raktárnak a volt szovjet laktanya helyén az államtól, a *Török Ignác u. 5. és 7. sz. épületeket*. Felújítva, 1992-ben vettük használatba őket. Összeépítésükre és levéltári átalakításukra 1999-ben országos pályázatot hirdetett a megyei önkormányzat, ami hihetetlenül tanulságos eredménnyel, rendkívül változatos pályaművek beadásával járt, melyek közt szikár, realista, merészen szárnyaló, szinte költői és bizony, szakemberek szerint is hajmeresztő is akadt. A pályaművek, főleg a tervlapok kivitele is korjellemző volt, a kézi ceruzarajztól a számítógép alkotta színes nyomatig előfordult mindenféle. De akkor ott még nem történt építkezés. Ezt a két épületet a mai székház 2005-ös birtokba vételekor üritettük ki.)

A szóbanforgó épület a Magyar Királyi „Kinizsi Pál” Honvéd Altisztképző és -nevelő Intézet részére létesült 1928-ban. Az épületről, a híres-hírhedt „jutasi altisztképző” főépületéről messziről látszik, hogy a monarchiabeli kincstári laktanyaépítészet műve, utószülött alkotása. Szabadon álló, földszint + 3 emeletsoros, kétszerezen is szimmetrikus építmény. A 73x40 méteres alapú, 21 méter magas kubusban

elhelyezkedő hatalmas létesítmény belső térkapcsolása roppant egyszerű: egy végig-érő belső folyosóra felfűzve nyíltak középtűt az eredetileg irodái, reprezentatív és kiszolgáló helyiségek, a szárnyakban a legénységi körletek.

A történelmi századok építőművészeti értékei után nem könnyű egy alig nyolcvan-éves alkotás kvalitásairól szólni, ám neki is megvan a helye a folyamatokban. Értéket képviselnek a főhomlokzatok falfülkéiben pózoló keménygipsz „vezérszobrok”, kettő az út felől és kettő az udvar, az egykori alakulótér felől. Harcias tekintetüket jobban elviseljük talán, ha elfogadjuk, hogy az egykori intézet egykori jelmondata a világ bármely honvédő harcosának hitvallása lehetne: „*Erős akarat minden akadályt legyőz. Erős akarat csak erős hitből fakad.*” Bizonyos stiláris értéket mutat a homlokzatok visszafogott díszítése, az ablaktengelyek kimért ritmusa, a nyíláskeretek, a rozetták, a dísztéglasávok és az anyagszerű színezés; de a legjelentősebb alighanem az épület maga: tömegalakítása, markáns megjelenése, perspektivikus távlati. Egyéniségével messze kimagaslik a meglehetősen sivár utcaképből. Mindezeket méltányolva kapott helyi építészeti védeltséget a város szakhatóságától.

Az épület levéltári célú kialakításának előkészítésében tevékeny szerepet vállalt a levéltár. Meg kellett valósítanunk szakmai céljainkat, mindenekelőtt a szüntelenül gyarapodó levéltári anyag célszerű és biztonságos elhelyezését és praktikus házon belüli szállíthatóságát. Ezenkívül el kívántuk érni a szakma differenciálódó követelményeinek és a társadalom fokozódó igényeinek kielégítését. Mindez többnyire olyan szinten sikerült, amely méltán vívta ki az egész levéltárosszakma elismerését. De azért a tervező és a kivitelező munka során esetünkben is bebizonyosodott, hogy végül is egy épület leginkább arra való, amilyen célra megépítették. Bizonyos körülményekkel nekünk is meg kellett barátkoznunk, pl. a helyiségek adott belmagasságával vagy az alaprajz kötöttségével.

Különleges feladatként jelentkezett az épület felújításában, belső kialakításában a levéltár szakmai örökségéhez tartozó, tulajdonát képező XVIII. század végi, fordított L alaprajzú, terjedelmes vármegyei levéltári szekrények és két hasonló rendeltetésű XIX. századi bútornak: a veszprémi káptalan hiteleshelyi levéltára majdnem körbe érő szekrényosorának és Veszprém város levéltári szekrényének az alkalmas elhelyezése. Mindegyik iparművészeti védeltség alatt áll.

Az építőmunka 2003 szeptemberétől 2005 augusztusáig tartott. Ez év augusztus 26-án zajlott le a székház ünnepélyes avatása; majd a raktárak feltöltése és a beköltözés után, 2006 februárjában az intézmény megnyitása következett a nagyközönség előtt.

Elmondandó, hogy a levéltár, a Bakonyalja városrész urbanizálódásának egyik katalizátora, tudatosan vállalja az épület katonai múltját, amelyet emléktábla és már egy szobor is tanúsít.

*

Summázva: a Veszprém Megyei Levéltár és legfontosabb intézményi elődje, a vármegye levéltára az elmúlt két és fél évszázadban négy veszprémi épületet vallott

otthonának, melyeknek mindegyike jelentős építészeti alkotásnak minősül. Közös bennük, hogy egyikük sem levéltárnak épült. Az első két épületben az intézmény a használók egyike volt, értelemszerűen lakta az épületeket, de fenntartásukhoz, fejlesztésükhöz, netán megvédésükhöz érdemben aligha tudott hozzájárulni. Minőségi változást jelentett az, amikor a levéltár 1979-ben önálló székházaként vette használatba az egykori Piarista rendház példásan felújított műemléképületét, melynek 2005 őszeig tartó használatában folyamatosan biztosította a műemléki értékek védelmét. A 2005-ben birtokba vett új székháznak, az immár több mint nyolcvan éves épületnek, a katonai iskolaként létesített és már helyileg védett épületnek az esetében is hasonlóak a szándékaink.

*

SZAKIRODALMI AJÁNLAT

Az egyes épületek történetéhez:

- Lukcsics Pál–Pfeiffer János: A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában. Veszprém, 1933. *Újra*: Szokoly Antikvárium, Veszprém, 1997: 254 oldal.
- Balassa László: Veszprém: Várnegyed. 2., átd., bőv. kiad. TKM-egyesület, Bp., 1999: 24 oldal. (TKM-kiskönyvtár, 300.)
- Somfai Balázs: A veszprémi Megyeház 100 éve, 1887–1987. Veszprém Megye Tanácsának Végrehajtó Bizottsága, Veszprém, 1987: 176 oldal.
- Kiss Tamás: Veszprém: Megyeháza – Színház – Múzeum. TKM-egyesület, Bp., 1990: 16 oldal. (TKM-kiskönyvtár, 369.)
- Az új vármegyeház építéséről közzétett néhány korabeli újsághírt és hírlapi cikket a veszprémi „Múltidéző” sorozat egyik kötete: Pillanatképek a 19. századi Veszprémből. Vál., szerk.: Csiszár Miklósné. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém, 2005: 143 oldal.
- Bolgár Mihály: Egészségügyi szempontok gymnasiumunk kibővítésénél. (*Benne*: Visszapillantás a veszprémi főgymnasium építésének múltjába. 11–16. old. + kihajtható mellékleten: I–VI. ábra.) = A Kegyes-tanítórendiek Veszprémi Főgymnasiumának értesítője az 1893–94. tanévről. Közli: Takács József. Kompolthy T. „Petőfi” Könyvnyomdája, Veszprém, 1894: 3–54. old.
- Szilágyi István: Egyházi épületek világi célú hasznosítása, különös tekintettel Vas megyére. = *Vasi Szemle*, 1984/2: 181–187. old.
- Földesi Ferenc: Sokat tett és adott Veszprém a Jutasi Altisztképzőért. = *Napló* (Veszprém), 2005. VIII. 19: 9. old.
- Földesi Ferenc: Erős hit — erős akarat. A Magyar Királyi Veszprém-jutasi Honvéd Altisztképző Intézet, 1924–1944. Veszprémi Szemle Várostörténeti Közhasznú Alapítvány, Veszprém, 2010. *Benne*: Somfai Balázs: Új lakó a laktanyában: Levéltár (146–151. old.).

A levéltár intézménytörténetéhez:

- Takáts Endre bevezetője a Veszprém megyei Levéltár (volt Veszprémi Állami Levéltár) legelső fond-jegyzékében (Bp., 1973: V–IX. old.). Lásd még e szerző néhány további cikkét a Veszprém Megyei Levéltár honlapján: www.veml.hu: Levéltárunk: A levéltár története: Szemelvények Takáts Endre munkáiból. (Jegyzetekkel kiegészítette: S. B.)

Somfai Balázs bevezetője a Veszprém Megyei Levéltár ideiglenes (második) fondjegyzékében (Veszprém, 2006: 7–10. old.).
Levéltárismerető. Vezető az állandó kiállításhoz, Veszprém Megyei Levéltár. Írta és szerk.: Jakab Réka. Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém, 2011: 24 oldal.

*

FÜGGELÉK

Veszprém vármegye ismert levéltárnokai, a mindenkori vármegyei, megyei levéltár vezetői:

Balassa Ignác archivárius	1820–1827
Rohonczy István levéltárnok	1827–1849
Rözsényi János
Véghely Imre levéltárnok	1860–1861
Ács Rudolf levéltárnok	1861–1895
Dukovits István főlevéltárnok	1896–1925
Vevér Emil főlevéltárnok	1925–1954
Dr. Kiss Nándor levéltárvezető	1954–1959
Kiss Mária levéltárvezető	1959–1961
Dr. Takáts Endre levéltárvezető, igazgató	1961–1973
Madarász Lajos igazgató	1973–2007
Somfai Balázs igazgatóhelyettes	1979–2008 (–2011.)
Hermann István igazgató	2008–
Márkusné Vörös Hajnalka igazgatóhelyettes	2008–
Boros István igazgatóhelyettes	2012–

*

Támogatásukért, segítségükért köszönetet mondok Dobi Marianna ny. levéltárosnak (Veszprém), Takáts Rózsa levéltárosnak (Bp.), dr. Földesi Ferenc ny. ezredesnek (Veszprém), Lindemann István ny. irodavezetőnek (Veszprém) és Gáty István levéltári reprográfusnak (Veszprém).

A cikk korábbi változata előadásként hangzott el a kulturális örökségről tartott nemzetközi levéltári konferencián, a Pozsonyi Állami Levéltár Vágsellyei Fiók-levéltárában, 2008. szeptember 11-én.

KÖZLEMÉNYEK

Veszprém meteorológiai viszonyai 2010-ben

KOVÁCS GYŐZŐ GYULA

SZÉLSŐSÉGES IDŐJÁRÁS JELLEMEZTE 2010 IDŐJÁRÁSÁT, ami elsősorban a csapadék tekintetében volt rendkívüli, ugyanis országos átlagban az elmúlt 110 év legcsapadékosabb éve áll mögöttünk. A rendkívüli, nagymennyiségű csapadék hatására szinte az egész év folyamán fokozatos ár- és belvízveszély (készsültség) volt az országban. Egyes térségekben – elsősorban az ÉK-i országrészben – tetemes károk keletkeztek az épített és természetes környezetben, mezőgazdasági terményekben. A bőséges csapadékhullás sok esetben olyan időjárási képződményekkel érkezett (mediterrán ciklonok, zivataros zónák), amelyek viharos széllekedésekkel jártak együtt. Ezek erőssége néhány körzetben (pl. a Bakony térségében) országos rekordot döntött, tetőket szaggatott, fákat csavart ki, gondokat okozott a villamos energia ellátásban. Országos átlagban a havi csapadékösszegek 70%-kal, Veszprémben 50%-kal haladták meg a sokévi átlagértéket. Március, július, október és december kivételével minden hónapban jóval az átlag feletti értékeket regisztráltunk, amelyből következően és éves csapadékösszeg a repülőtéri állomáson 912 mm-nek, a városi éghajlati állomáson (Harmat utca) 1003 mm-nek adódott.

Májusban a sokévi csapadékmennyiségnek közel háromszorosa (279%), szeptemberben pedig több mint háromszorosa (326%) hullott térségünkre. Országosan több állomási, éves és havi rekord is megdőlt. Nálunk, az 1860 óta jegyzett rangsorban az évi csapadékösszeg maximuma továbbra is az 1910-ben mért 1194 mm maradt, második az 1916-ban mért 967 mm, harmadik az 1927-ben mért 947 mm. A 2010-es év az előkelő negyedik helyet foglalja el. Nem dőlt meg a napi és havi csapadékösszeg sem, de a mérhető csapadékú napok száma az átlag fölött, 150 közelében alakult. *„2010 májusában és szeptemberében jelentős mennyiségű csapadék hullott a térségre, amely számos csapadékvíz-elvezetési problémát hozott a felszínre. Továbbá a rétegvizek emelkedése és források újraéledése következtében helyenként kritikus állapotok alakultak ki. Ennek kapcsán jelenleg kidolgozás alatt van a csapadékvíz-elvezetési koncepció.”* – áll a Veszprém környezeti állapotáról szóló jelentésben.

Hőmérséklet tekintetében 2010 kevésbé volt szélsőséges, az évi középhőmérséklet 9,6°C-nak (a város belső területein 10,2°C-nak) adódott és ez 0,3°C-kal kevesebb, mint a sokévi átlag. A havi értékeket tekintve voltak átlag alatti és átlag felet-

tiek is, de egyik eltérés sem volt szélsőséges. A legnagyobb negatív eltérés októberben és decemberben fordult elő, ezekben a hónapokban 2,3°C-kal volt hidegebb, mint a sokévi átlag. A nyári hónapok közül július 2,1°C-kal haladta meg az évszaknak megfelelőt, november középhőmérséklete pedig alig maradt el az október mögött, ugyanis 3,0°C-kal volt melegebb, mint a sokévi átlag. Érdekes, hogy hosszasan tartó kánikulai periódus nem tudott kialakulni, a délutáni csúcshőmérséklet még a város belső területein sem érte el a 35°C-ot. Ezzel szemben száz napon fagyott és a minimum hőmérséklet több mint tíz alkalommal süllyedt –10,0°C alá.

JANUÁRBAN az ország területének túlnyomó többségét negatív hőmérsékleti anomália jellemezte. Veszprémben – a repülőtéri adatok alapján – a hónap középértéke –2,8°C-nak adódott, ez 1,8°C-al alacsonyabb, mint a sokévi átlag. A karácsony utáni enyhébb idő, az újév első napjai után téliesebbre fordult, a napi középhőmérsékletek 2–4 fokkal maradtak alatta az ilyenkor szokásos értéknek. 5-étől egy mediterrán ciklonnak köszönhetően lassú enyhülés kezdődött és a hőmérséklet 9-én közel 4 fokkal az átlag fölé emelkedett. Ekkor a délutáni maximum elérte a 4,3°C-ot. A hónap második dekádjában a napi középértékek kevéssel az átlag alatt vagy közelében alakultak. A hónap utolsó dekádjában egy szibériai anticiklon (magasnyomású öv) alakította térségünk időjárását és ennek megfelelően 20-ától egészen a hónap végéig az átlagosnál jóval alacsonyabb értékek jellemezték a napi középhőmérsékleteket. 27-én volt a hónap (és egyben az év) lehidegebb napja, ekkor a napi középhőmérséklet –9,9°C-nak adódott, a minimum érték pedig –13,2°C-ig süllyedt. A város belső területei sem voltak védve a hidegtől, a Harmat utcában lévő klímaállomás ugyanekkor –12,8°C-ot mutatott. Ezekben a napokban a délutáni csúcshőmérsékletek is rendre fagyponthoz maradtak (téli nap). A szokásosnál hidegebb időjárás miatt az 1971–2000-es normálhoz képest több hideg küszöbnapot számoltunk: 29 fagyos nap, 17 téli nap és 3 zord nap fordult elő térségünkben.

Veszprém térségében 46 mm csapadék hullott és ez mintegy 10%-kal több volt az ilyenkor szokásostól. A csapadékos napok száma 22, ebből 19 alkalommal havazott; a mérhető csapadékú ($R \geq 0,1$ mm) napok száma 12. A legcsapadékosabb napon, 8-án, a repülőtéren 17 mm, a város belső területein 21 mm vegyes halmazállapotú csapadék hullott. Ennek, valamint az enyhébb időnek a hatására a korábbi napokban kialakult 5–8 cm vastag hótakaró 10-ére teljesen elolvadt. A következő havazás 17-én kezdődött és 18-án folytatódott, aminek hatására 19-én a hótakaró vastagsága meghaladta a 10–12 centimétert. *„A havas utak megyeszerre több gondot okoztak, a sofőrök nehezen tudtak alkalmazkodni a megváltozott útviszonyokhoz.”* – olvashatjuk a NAPLÓ január 19-i számában. 20-án, 21-én újabb havazás kezdődött, de az utak járhatóak maradtak, komolyabb baleset nem történt. Érdekes ütközésről tudósított a Napló január 22-én: egy furgon az Oliva étterem előtti jeges úton hátulról nekiütközött egy személykocsinak, ami még el tudta hagyni a szűk utcát, ám a kisteherautó az út szélére húzódva várta a segítséget. *„Ekkor érkezett az utcába a közüzemi szolgáltató hóékecs szórógépe, a sofőr, bár idejében észlelte a forgalmi akadályt, a síkos úton megállni nem tudott. Hátulról nekiment a furgonnak, keresztbe fordította az*

utcán, majd a szomszédos parkoló padkájára hajtott. Az ütközés miatt a kisteherautó az étterem zárt tölgyfa kapuját is beszakította. – Még szerencse, hogy épp senki sem séált a járdán – tette hozzá az egyik szemtanú.”

A tél egyébként szakaszosan támadt, két-három napi, intenzívebb hóesés után néhány napos szünet következett és a hőmérséklet is ezzel együtt ingadozott. A havazás következő hulláma 28-án kezdődött és 30-án teljesedett ki, 31-én reggel a hótakaró vastagsága helyenként meghaladta a 15 centimétert. Havas, szeles, jeges, csúszós hétvégéről tudósít a NAPLÓ február 1-jén. „*A régióban nem volt fennakadás a hétvégén. A főutak és a mellékutak is szárazak, só-nedvesek, a mellékutakon lehetnek jeges, síkos szakaszok. A vasárnapi gyenge, óránként mintegy 30 kilométeres sebességű szél sem okozott fennakadásokat. A munkagépek folyamatosan dolgoztak, ha szükséges, és éjszaka esik hó, akkor természetesen folytatják a munkát.*” Amíg nálunk csak kisebb fennakadásokat okozott a hóesés, addig az ország északkeleti részén több települést nem lehetett megközelíteni, a vasúti közlekedésben jelentős késések keletkeztek. Januárban hat ködös nap fordult elő, az átlagos szélsősebesség 2,4 m/sec-nak adódott. A legszelesebb nap 2-án és 3-án volt, 2-án az esti órákban a repülőtéren 83 km/órás, a város belső területein 74 km/órás széllelkéseket rögzítettek az automaták.

FEBRUÁR 0,9°C-kal hidegebb volt a sokévi átlagnál, középhőmérséklete kereken 0°C-nak adódott. A hónap eleje és vége között mintegy 11°C-ot emelkedett a napi középhőmérséklet, ugyanakkor a tavaszhoz közeledve a felmelegedést több ízben, ciklontevékenységekhez köthető 2–4°C-os visszaesések törtek meg. A napi középértékek a hónap első felében általában 2–4 fokkal a sokéves átlag alatt alakultak, 8-án és 9-én a negatív eltérés meghaladta a 6 fokot. Zord nap háromszor fordult elő, a legalacsonyabb hőmérsékletet a repülőtéren 9-én mérték, ekkor –10,8°C-ot mutatott a hőmérő, de hideg volt még 16-án is, amikor a városi klímaállomás hőmérője a reggeli órákban –9,4°C-ra süllyedt. Téli nap 6 alkalommal, fagyos nap 24 alkalommal fordult elő a hónap folyamán. Február második felét az átlagtól enyhébb időjárás jellemezte. A napi középhőmérsékletek 2–4°C-kal a sokévi átlag fölött alakultak és négy napon a minimum hőmérsékletek is fagypontra maradtak. 25-én volt a hónap legmelegebb napja, ekkor a városon kívül 13,0°C-ot, a városban 14,4°C-ot mutatott a hőmérő.

Február is csapadékosabb volt az átlagosnál, mintegy 26%-kal több eső esett, a lehullott mennyiség 46,7 mm-nek adódott. A 17 csapadékos naphól 11 volt havazásos és hét napon mérhető mennyiségű csapadékot regisztráltak. A hónap első felében a havazás, hószállingózás volt a jellemző, majd az enyhüléssel, felmelegedéssel párhuzamosan a hónap végére az eső lett a csapadék meghatározó formája. Két napon is előfordult 10 mm fölötti csapadék, 19-én és 26-án. 10-én és 11-én intenzív havazás volt térségünkben és a korábbról megmaradt hórétegre további 15 cm friss hótakaró rakódott, amiből a viharossá fokozódó szél 13-án többfelé hóakadályokat épített. „*Nincs elzárt település a megyében*” – olvashatjuk a NAPLÓ február 12-i számában. „*Az esti órákban délnyugat felől érkezett meg a havazás, és reggelre 20–25*

cm friss hó borította az utakat... Kora délután fagypont fölött volt a hőmérséklet, a hó olvadt, a szél viszont olyan erővel fúj, hogy a közlekedési táblákat is mozgatta... A tűzoltók számára is mozgalmasabb volt a tegnapi nap a havazás miatt. Az átlagos napi öt riasztás helyett közel húsz esetben kérték a segítségüket. Legtöbbször árokba csúszott autók és kamionok kimentéséhez riasztották őket szerte a megyében, de közlekedési balesetek mellett más, az időjárással kapcsolatos esethez is kivonultak. A reggeli órákban Pápán, a Tökertben egy fa megdőlt a rárakódott nagy mennyiségű hótól. A vészhelyzetet a helyi tűzoltók hártották el. Veszprémben pedig egy belvárosi épületről lelógó jégcsapot kellett ártalmatlanítani. A mentőket is sokszor riasztották, de többnyire már a helyszínen el tudták látni a sérülteket.”

Pénteken – 12-én – is tovább tartott a zord idő, a Bakony térségére viharos erejű szelet, hófúvásokat „jósolt” előre a meteorológiai szolgálat. „Elzárt út nem volt péntek este a megyében, de Pápa, Tapolca és Szigliget térségében nagyon nehéz volt a közlekedés. A főutak többsége hókásás, csúszós, a mellékutakon ennél is rosszabb a helyzet. Harminc hóeke dolgozik a megye útjain, ennek ellenére sok jóra nem lehet számítani.” – írta a NAPLÓ február 13-án. Szombaton aztán ítéletidő tombolt egy napig. Járhatatlan utakról, elzárt településekről, hófúvás miatt elakadt járművekről szóltak a híradások. 13-án, szombaton még délelőtt lezárták a Veszprémet Tapolcával összekötő út Tótvázsony és Veszprém közti szakaszát. Nemesvámosnál is lehetetlen volt közlekedni, az autósok egymást segítve próbálták kimenteni autóikat a hó fogságából. A szombati ítéletidő után vasárnapra megkegyelmezett az időjárás a közlekedőknek, elállt a hóesés, a nap is kisütött, mégis több út maradt járhatatlan illetve nehezen járható megyeszerte. Az olaszfalui bekötőutat, a Tét és Marcaltó közötti utat, a városlődi bekötőutat még vasárnap estére sem sikerült letisztítani. A katasztrófavédelem szakemberei szombaton közel száz, vasárnap 15 esetben vonultak ki árokba csúszott járművek mentésére. A szállókészek 13-án térségünkben érték a 90–100 km/órás értéket, a havi átlagos szélsébség 3,6 m/sec-nak adódott.

MÁRCIUS az ország jelentős részén, így nálunk is melegebb volt a sokévi átlagnál, középhőmérséklete 5,9°C-nak adódott. A hónap elején a napi középhőmérsékletek jelentősen, egyes napokon 4–8 fokkal elmaradtak az ilyenkor szokásostól. A leghidegebb márciusi napokon – 5-e és 11-e között a napi középhőmérsékletek is fagypont alatt maradtak. 6-án reggel –7,1°C-ig süllyedt a hőmérő higanyszála, míg 11-én a délutáni csúcshőmérséklet nem haladta meg a 0°C-ot. „Késik a metszés” – írja a NAPLÓ március 8-án. „A megszokottnál hosszabbra nyúló hideg idő nem kedvezett a metszésnek, és a múlt hét enyhébb időjárása is csak a nagyobb üzemek vezetőit hozta lázba. A szakemberek szerint ez nem is baj, mert nem lehet még tudni, hogy a következő napok hidegebb időjárása pontosan mit jelent. Mély nyugalomban ugyanis mínusz tíz fok körüli fagyokat is kibírnak a jól beérett szőlővesszők, de amint melegszik az idő, egyre gyorsabban várható, hogy megindul a nedvkerítés a növényekben, és akkor még jobban kell figyelni. Előfordulhat ugyanis, hogy a késő tavaszi fagyok okoznak rüggelhalásokat.” A hónap közepét követően enyhülés kezdődött, melynek következtében a napi középhőmérséklet 14-én még csak megközelí-

tette, majd 18-ától már meg is haladta a sokévi átlagot, és a hónap hátralévő részében a szokásosnál melegebb volt. A csúcshőmérséklet 21-én délután a város belső területein meghaladta a 20°C-ot. Az átlagosnál kissé enyhébb idő ellenére 10 fagyos és 1 téli napot regisztráltunk, amely értékek megfelelnek a sokévi átlagnak.

Márciusban a csapadék havi összege 13,1 mm-nek adódott, ez a sokévi átlag 35%-ának megfelelő mennyiség. Kilenc mérhető csapadékú nap volt és nem kis meglepetésre hat napon havazott. *„A csütörtök reggelre lehullott mintegy 3–8 centi hó nem okozott nagyobb fennakadásokat Veszprém megye útjain, de a megváltozott útvizonyok meglepték a közlekedés résztvevőit.”* Tudtuk meg a Napló március 12-i számából. *„Kora reggel a 8-as főúton, Öskünel a havas úton megcsúszott egy Várpalota felé tartó pénzszállító autó és összeütközött a szembejövő személygépkocsival. A mentők egy súlyos sérültet szállítottak kórházba a baleset helyszínéről. Ezenkívül több kisebb koccanásos baleset is történt, ami szintén a váratlanul jött havazás és a csúszóssá vált utak számlájára írható. Délutánra viszont sokat javult a helyzet az utakon, és kevesebb riasztást kaptak az ügyeletek is.”* Március is szeles volt, a szélsébség átlaga 3,9 m/sec-nak adódott, de a maximális szélsébség értéke csak kevéssel haladta meg a 65 km/órás értéket. A viszonylag erős légmozgás nem kedvezett a ködök kialakulásának, a hónap folyamán egy ködös napot sem jegyeztünk fel.

ÁPRILIS 1,0°C-kal enyhébb volt az átlagosnál, középhőmérséklete 10,8°C-nak adódott. Országosan a legnagyobb pozitív eltérés a Balaton tágabb környezetében volt megfigyelhető. A hónap első harmada az átlagosnál inkább hidegebb volt, 2-án a napi középhőmérséklet 4 fokkal volt alacsonyabb az ilyenkor szokásos értéknél, 3-án reggelre pedig a minimum hőmérséklet megközelítette, a város egyes részein el is érte a fagypontot. A hónap közepe átlag körüli középhőmérsékleteket hozott, ennek ellenére a NAPLÓ április 13-án, kedden azt kérdezi: *„Meddig ázunk, fázunk?”* – majd tréfásan megjegyzi, valaki leszavazta a tavaszt. *„Kevésbé vannak vicces kedvükben a gazdák, akik joggal féltik a virágzó gyümölcsfákat, hiszen ha nem kötnek jól, esetleg elfagynak, nem lesz termés.”* A meteorológia péntekig esős, csapadékos időjárást jósolt, míg a hét végére záporokat, zivatarokat ígért, meglehetősen alacsony éjszakai hőmérséklettel. Térségünkben április 18-án kezdődött a melegebb periódus, ekkortól – 22-e kivételével – a napi középhőmérsékletek sok esetben 4–6 fokkal is meghaladták a sokévi átlagot. 30-a volt a legmelegebb, ekkor a délutáni csúcshőmérséklet a város belső területein kevéssel meghaladta a 25°C-ot. Április csapadékosabb volt az ilyenkor megszokottnál, a lehullott mennyiség térségünkben 66–70 mm között mozgott. Ez a mennyiség mintegy 40%-kal haladta meg a sokévi átlagot. Szinte minden harmadik napon esett, 12-én a lehullott mennyiség elérte a 25 mm-t. 14-én zivatar volt, és három ködös napot is feljegyeztünk. A hónap első napjai meglehetősen szelesek voltak, 5-én a legerősebb szellőkések elérték a 60–65 km/órás értéket. Az átlagos szélsébség 3,1 m/sec-nak adódott.

MÁJUS is hűvösebb volt az átlagosnál, a havi középhőmérséklet 14,6°C-nak adódott, 0,6°C-kal volt kevesebb, mint az ilyenkor megszokott érték. A hónap első nap-

jaiban a középhőmérséklet általában 2 fokkal volt magasabb a sokévi átlagnál, a 7-étől 12-éig terjedő időszak az átlag közelében alakult. Ezt követően, különösen a „Zsófia” ciklon 15-ei érkezésével jelentős lehülés kezdődött. Május 16-án érte el a negatív eltérés a csúcspontját, ekkor mintegy 8 fokkal volt hidegebb, mint a sokévi átlag. A havi minimum hőmérsékletet is 16-án jegyeztük fel, a reggeli órákban 5,5°C-ig csökkent a hőmérséklet. A mélypontot követően az egyre erősödő felmelegedés hatására 22-én már újra az átlag feletti hőmérsékletek voltak a jellemzőek. 24-e és 28-a között a napi középértékek meghaladták a 18°C-ot, 26-án a délutáni csúcserkékek 25–26°C között alakultak. A hónap utolsó napja ismét lehülést, átlag alatti középhőmérsékletet hozott. A város belső területein, három napon emelkedett a hőmérséklet 25°C fölé (nyári nap), ami elmaradt a sokévi átlagtól.

Hazánk jelentős részén májusban a havi csapadékösszeg meghaladta a 300 mm-t, de a Magas-Bakony egyes részein megközelítette a 400 mm-t. Veszprémben és közvetlen környezetében 175–190 mm csapadék hullott, a csapadékos napok száma 19–21 között alakult. A hónap közepén, elsősorban 15–17-én a Zsófia ciklonnal igen jelentős csapadék érkezett, átlagosan napi 30, illetve 25 mm. Nem egy helyen a szokásos havi mennyiség hullott le két nap alatt, a havi csapadékösszeg a sokévi átlag háromszorosának adódott. A hónap első harmada egyébként száraz volt, 8-án, szombaton a NAPLÓ még arról írt, hogy hamu hullott az égből! *„Devecserből jelezte olvasónk, de a megyében másutt is észlelték, hogy csütörtök reggelre hamuréteg lepte el az autókat. A meteorológusok szerint elképzelhető, hogy az izlandi vulkán hamuja csapódott le... mosódott ki az esővel.”* A hónap közepétől aztán egyre „medvesebb és borúsabb” híradások láttak napvilágot. Május 14-én, pénteken már villámcsapásról, nyáriás viharról és sok esőről tudósít a NAPLÓ beszámolója: *„Nyolcméteres lángokkal égett annak a füredi nádfedeles nyaralónak a teteje, amelybe belecsapott a villám. A tűzoltók órákon át oltották a tüzet, végül több mint két óra alatt sikerült csak eloltani. Szentkirályszabadján is villám csapott egy házba, pontosabban annak kéményébe, megbontva ezzel a tetőt is... A hirtelen lezúduló eső miatt a tűzoltókat több esetben is riasztották, elsősorban pincéket, garázsokat árasztott el a víz. A megyei mentőszolgálat tájékoztatása szerint a délelőtti órákban, még a vihar előtt, vélhetően a fronthatások következtében, a szokásosnál több belgyógyászati esethez kellett kivonulniuk.”* Veszprémben, a város mélyebben fekvő részein a csatornák nem tudták elnyelni a rövid idő alatt lezúduló 25–30 mm-nyi csapadékot.

A hétfőn, 15-én és 16-án, a felettünk örvénylő „Zsófia” ciklon orkánerejű szellet és özvönvizet zúdított a megyére. *„Katasztrófális állapotok uralkodtak vasárnap meggyénkben: a tűzoltókat lapzártáig több mint kétszáz helyre riasztották; fák dőltek az utakra, sínekre, házakra, pincékből kellett a vizet kiszivattyúzniuk, több települést áradás sújtotta.”* – tudósított a Napló május 17-én, hétfőn. *„A Bakonyban rekord közeli, 160 kilométeres szellőkéseket mértek. A legnagyobb vész Bakonybélben volt, ahol a Gerence-patak kilépett a medréből, a víz betört a lakóházak udvarába... Az ajkai tűzoltóságnál a szabadnapos lánglovagokat is berendelték, hogy a rendkívüli időjárás okozta károkat minél előbb elhárítsák... Nagyvázsonyban ugyancsak pusz-*

*titott a szombat éjszakai vihar. A városi dombon egy kis csavarás után méteres átmé-
rőjű öreg fákat is derékba tört. Jelentős kárt okozott a gyümölcsösökben is...
Balatonfüreden és térségében szombat este tíz órától szinte folyamatosan dolgoztak
a tűzoltók. Vasárnap reggelig majd negyven káresethez riasztották az egységeket.
Több villamos vezetékét leszakított a szél, számos fa dőlt ki. Kidőlt fák Tihany alsó
útján is több ponton nehezítették a közlekedést. Teljesen leállt a Balatonon a hajók
közlekedése, vasárnap délelőtt a komp sem járt. Balatonfüreden 105 kilométeres
széllökést mértek.” Vasárnap késő délután a 8-as számú főutat is le kellett zárni a
bándi és a herendi elágazónál vízfolyás miatt, mivel egy az úttól nem messze lévő
kis tó úgy megáradt, hogy 30–40 centiméteres átfolyás keletkezett az úton. A forgal-
mat Herend felé terelték el. Vasárnap éjszaka Veszprémben a szél erőssége elérte,
majd meghaladta a 100 km/órás értéket.*

Százezren maradtak villanyáram nélkül a hétvégi viharos időjárás miatt. Az E.ON küzdött az elemekkel, de néha alulmaradt: a víz, a sár foglyul ejtette a szerelőket, a szél újra elszaggatta a megjavított vezetékeket. A legrosszabb helyzet megyénkben alakult ki. „A szerelők és a szerződött alvállalkozók egész hétvégén teljes létszám-
ban dolgoztak a vihar okozta üzemzavarok elhárításán. A társaság a rendkívüli idő-
járási körülmények miatt a hétvégére megerősített ügyeletet rendelt el, és ahol szük-
ség volt, szerelőket csoportosított át a vihar által leginkább sújtott régiókba. Ez első
sorban Veszprém megyét érintette.” – tudtuk meg a NAPLÓ május 18-i számából. A
Balaton és Veszprém környékén a kitört fák, kidőlt oszlopok, elázott transzformáto-
rok, a felázott talaj és az erős szél akadályozta a szerelők munkáját. Hétfő hajnalra
a viharos szél miatt újabb 40 vonalon lépett fel üzemzavar, amely mintegy ötvene-
zer háztartást érintett. Az esetek többségét a vezetékre dőlt fák okozták. A leginkább
érintett régiók közt volt Veszprém is. A Balatonnál több helyen az árvíz miatt a
veszély megelőzésére kellett kikapcsolni a szolgáltatást. A vihar komoly károkat
okozott az ivóvíz- és csatornaszolgáltatóknak is. Több településen, az utcán folyt a
szennyvíz, az ivóvíz pedig fogyasztásra alkalmatlan volt. Bakonybélben vasárnap
öntötte el a csatornarendszert a Gerence-patak, elmosta a szennyvíztelepet és egy
kutat, ezért a falut ki kellett kapcsolni az ivóvíz szolgáltatásból. Ugyanez volt a hely-
zet Bándon és Herenden is, az ivóvíz sem ivásra sem főzésre nem volt alkalmas.
Farkasgyepűn áramszünet miatt tartálykocsikból biztosították az ivóvizet.

„Veszprémben a legnagyobb gondot a medréből kiöntött Séd okozta, szerencsére
egy ház sem került veszélybe.” – nyilatkozta a Naplónak Czaun János alpolgármes-
ter, a helyi védelmi bizottság elnöke. Elmondta, a Betekints étterem parkolójába
nagy mennyiségű vizet engedtek be, de ha szükséges, megnyitják a közeli tárolót. A
völgyben folyó nagyszabású munkálatokat bizonyos fokig tönkretette a Séd: plusz-
költségbe kerül a terület rendbehozatala. Az alpolgármester azt is elmondta, hogy
Veszprém ivóvízkútjai nem fertőzöttek, tisztaságukat folyamatosan ellenőrzik. A
hétfői szemétszállítást áthelyezték szombatra az áldatlan állapotok miatt. Bándon,
Hajmáskéren és Herenden több száz homokszákkal kellett megvédeni a házakat az
áradástól. Hétfő este Királyszentistván, Vilonya és Sóly községek alsó részét is

veszélyeztette a megáradt Séd. A tűzoltóknak legtöbbször kidőlt fák, illetve a házakból, garázsokból történő vízszivattyúzás miatt kellett vonulni. A megyében több helyen le kellett zárni az utakat, amíg a tűzoltók rendbe tették a szakaszt, illetve vízátfolyások miatt nem lehetett átengedni az autókat.

„Veszélybe került az állatkert, víz alatt a 8-as főút” – címmel közölt tudósítást a Veszprém megyei helyzetről a MAGYAR HÍRLAP május 18-án. *„Veszprém megyében szombat reggel óta folyamatosan esett az eső. Somlósárhelyen tegnap több utcába már legfeljebb csak terepjáróval lehetett behajtani. Itt a Torna-patak áradt meg, és tört be a faluba. Városlődön egy halastó gátjának koronáján bukott át a víz. A lezúduló víztömeg tegnap megközelítette a falut, mindössze néhány méterre volt a házaktól, ezért egész nap a gát megerősítésén dolgoztak, mert ha az átszakad, több család otthonát moshatja el az áradás. Bándon a Pinke-patak árad, a hőmpölygő víz a fél falut veszélyezteti. Beázott az ivókút is, így sem Bándnak, sem Herendnek nincs iható csapvíze. A Séd-patak is kilépett a medréből, több szakaszon, a 8-as főúton hőmpölyög, amelyet többször le kellett zárni. A főút mellett a kertek, földek szintén víz alatt állnak. A Séd betört Sóly és Hajmáskér községekbe, valamint Veszprém több kertvárosi részébe is, veszélyezteti a gyulafiratóti iskolát, a megyeszékhelyen pedig az állatkert környékét. Tegnap a védekezők abban bíztak, hogy eláll az eső, mert ha nem, akkor további súlyos károokra kell felkészülni. Lapzártánkig megállás nélkül esett, így a készültség is emelt szinten maradt.”*

Keddre – 18-ára – lényegesen változott az árvízi helyzet. Megyeszerte mindenütt apadtak a patakok, a lakók visszaköltözhetek otthonaikba. Hétfőn este Somlósárhelyen az elárasztott területekről visszahúzódott a víz, Somlójenőn, kedden már csak egy házat kellett védeni homokzsákokkal. Monostorapátiban a nyúlágat kellett magasítani, mert a patak vize tovább emelkedett. Veszprémben a Séd völgyében is folyamatosan csökkent a vízszint, és ez volt a jellemző Bakonybélben is. A tűzoltóknak még kedden is folyamatosan vonulniuk kellett, kidőlt fákat vágta össze, szivattyúzták a pincékbe, garázsokba betört vizet. *„Adott pillanatban felmérhetetlen, de biztosan többmilliárdos kárt okozott a hétvégi esőzés és vihar az ország mezőgazdaságában. Több mint 150 ezer hektárt boríthat belvíz, melynek fele szántó.”* – írta a Napló május 20-án. *„Térségünkben helyenként rengeteg eső esett, két nap alatt akár a 80–130 millimétert is elérte. Ráadásul óránként 120–140 kilométeres sebességű orkán tombolt. Ez károsította a szőlők friss, még nem fásodott vesszőit, a gyümölcsfákat, elfektette a legtöbb árpát, néhol a búzát is, megtépázta a repcét. A mezőgazdasági utak egy része járhatatlan a vízmosságok miatt. Az első kaszálású széna is tönkrement.”* – nyilatkozta a Naplónak Boros Gábor a Veszprém megyei Agrárkamara területi koordinátora.

Május 25-én újabb viharzóna vonult át térségünk fölött. A vihar este fél hét és hét óra körül érte el a megyét, heves esőzéssel, egyes helyeken viharos széllel és jégesővel járt. A csapadéköna a Pápa–Veszprém tengely mentén mozgott, így a megye egy része kimaradt az égi áldásból. A leghevesebben a Balaton parton tomboltak az elemek, Csopakon és Balatonfüreden diónyi jegek estek viharos szél kíséretében,

felhőszakadással. Veszprém sem maradt ki az égi áldásból, rövid idő alatt mintegy 30 mm eső esett. Nagyvázsonyban és Tapolcán azonban megúszták a vihart. Pápa környékén az orkánerejű szelet eső, majd 10–15 perces jégeső követte. Pillanatok alatt fölteltek a csatornák, ezért az utcákon folyt a víz. Autók áztak be, néhány utcában megszűnt a közlekedés, elakadt kocsik akadályozták a forgalmat. A belváros szórakozóhelyeiről vödörrel merték ki a vizet. Családi házak ablakán, ajtaján dőlt be az ár elárasztva a pincéket és a kerteket. Rövid idő múlva – épp olyan hirtelen, mint ahogy érkezett – távozott a vihar. Herenden a nagy esőzés miatt éjszaka megáradt a Séd-patak, ötszáz homokzsákot kellett kirakni. A nagy mennyiségű esővíz miatt a 8-as főút Bánd és Szentgál közötti részét le kellett zárni. Bakonybélben, alig egy héttel a faluban pusztító árvíz után, kedden este hét óra körül, özönvízszerű eső zúdult a településre. A csapadék több hullámban érkezett, de már az első, 20 perces zivatar alkalmával mintegy 35 mm eső esett. A hirtelen jött hatalmas vízmennyiséggel a vízelvezető árkok nem tudtak megbirkózni, a falu több utcája, az udvarok, kertek percek alatt víz alá kerültek.

JÚNIUS az ilyenkor szokásosnál kissé melegebb volt. A havi középhőmérséklet országszerte általában 18 és 21°C között alakult, Veszprémben 18,6°C-nak adódott, ez 0,5°C-kal magasabb, mint a sokévi átlag. Május 31. és június 4. között egy mérsékeltvízi ciklon hatásaként rendkívül hűvös és csapadékos volt az időjárás. 1-jén a napi középhőmérséklet csaknem 8 fokkal maradt alatta az ilyenkor szokásosnak, a minimum hőmérséklet 9,0°C-nak adódott. A ciklon elvonultával, ötödikétől a hőmérséklet gyorsan emelkedett, a hónap közepére a napi középértékek 4–6 fokkal voltak magasabbak az időszakra jellemzőnél. 12-én délután a csúcshőmérséklet meghaladta a 30°C-ot. 15-étől újabb ciklontevékenység, lehülés és több napig tartó bőséges csapadékhullás jellemezte időjárásunkat. A napi középhőmérsékletek ismét 2–4 fokkal az átlag alatt maradtak, 21–22-én a csúcshőmérsékletek is 15°C alatt maradtak. Nyári nap 12 alkalommal, hőség nap 2 alkalommal fordult elő, ami megfelel a sokévi átlagnak.

Csapadék tekintetében a június is kitett magáért, térségünkben mintegy 30–40%-kal több eső esett, mint a sokévi átlag. A hónap folyamán két csapadékosabb periódus különíthető el, az egyik május 31. és június 4. között, a másik pedig június 16. és 22. között. Az első periódus csapadékoságát a térségünk fölött örvénylő „Angéla” nevű ciklonnak köszönhetjük, amelynek nyomán az ország több területén is katasztrófahelyzet alakult ki. Ez a vihar olyan szempontból is rendkívüli volt, hogy mindössze két héttel azután tört az országra, hogy a megelőző „Zsófia” nevű légörvény (május 15–18.) már végigpusztította térségünket. Bár kissé gyengébb volt az elődjénél – 100 km/óra feletti széllesek csak a Bakony és a Balaton térségében fordultak elő – azonban a ciklonhoz köthető csapadék most is több helyen meghaladta a 100 mm-t. Az esővíz a korábban már teljesen átázott talajba nem tudott beszivárogni, emiatt azonnal a folyókba, patakokba folyt be, újabb árhullámot keltve az amúgy is magas vízállású folyókon. A második csapadékos periódust az egyre aktívabb légköri elektromos aktivitás, vagyis az egyre hevesebb zivatarok kialakulása

jellemezte. Ez a folyamat ugyanannak a nagy térségű és újraeledő légköri cirkulációnak volt köszönhető, amely a korábbi intenzív csapadékú időszakokat is okozta, de amíg korábban térségünk a rendszer hűvös és szeles oldalán helyezkedett el, addig most a meleg, páradús levegőt szállító előoldalán. Ebben a helyzetben kedvező feltételek teremtődtek a helyi, vagy vonalba rendeződött zivatarok kialakulására, amelyek közül nem egy esetben szupercellává fejlődött. Ezek átvonulását orkán erejű szélvihar, dió nagyságú jég, hirtelen lezúduló nagy mennyiségű (több mint 50 mm/óra) csapadék kísérte. Június 18-án „reggel két helyen is villám csapott le egy-egy családi házra, de senki sem sérült meg” – tudósított a Napló június 19-én. „Reggel a Takács-kertben egy ház cserepei alá kúszott be a villám, ahol meggyújtotta a fűliát és a léceket, de a tüzet gyorsan eloltották. Péten egy ház kéményét döntötte le az égi áldás.” Júniusban 13 mérhető csapadékú napot jegyeztünk fel, ebből 7 alkalommal kísérte zivatar a csapadékhullást. A legerősebb széllelkést – 76 km/óra – 1-jén jegyeztük fel, az átlagos szélesség 3,7 m/sec-nak adódott.

„A szokásosnál később kezdődik meg idén nyáron az aratás jó, ha a jövő hét elején, amennyiben annyira megszikkadnak a talajok, hogy rájuk mehetnek a gépek.” – nyilatkozta a NAPLÓnak Dr. Radovits Tibor, a Veszprém Megyei Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal főigazgatója, június 23-án. „Emberemlékezet óta nem volt ilyen rossz éve az agrárágazatnak. Ekkora mértékű ár- és belvíz okozta károokra a legidősebb gazdálkodók sem emlékeznek. Jellemző, hogy megyénkben, ebben az esztendőben tegnapig átlagosan 715 milliméter csapadék hullott le, a sokéves átlag 452 milliméter. Az idei adat a korábbiaknak több mint másfélszerese, de egyes területeken a duplája volt. Áprilistól 417,5 milliméter az érték, a sokéves átlag erre az időszakra 15 milliméter, tehát a gabonák növekedésének időszakában, ebben az évben háromszor több csapadék hullott. A sok víz viharokkal jött, jégverés is társult hozzá. A terméskilátások nem igazán jók, az időjárás miatt sokan nem tudták elvégezni a kellő növényvédelmi munkákat.” A folyamatos esőzések miatt csúszott a királyszent-istváni hulladéklerakó átadása, az eső elmosta az avatást, azt egy későbbi időpontra kellett halasztani. Zircen az arborétumban az elmúlt húsz év legnagyobb pusztítását végezte az elmúlt hetek viharos időjárása. A medréről kilépő Cuha-patak az arborétum nagy részét elöntötte, a sétányokat elmosta. A viharos szél több mint 100 fát döntött ki, köztük értékes faritkaságokat. Június 29-én már biztató híreket olvashattunk a Naplóban: „Végre lehetővé tette az időjárás, hogy az őszi árpával megkezdjék megyénkben az aratást. A megázott talajra nem lehetett rámenni a gépekkel, hiába széles a kerekük, csak a legszárazabb területeken kezdhették meg a munkát.”

JÚLIUS havi átlaghőmérséklet országosan 21 és 24°C között alakult, Veszprémben 22,1°C fokot mértünk, ez 2,1°C-kal volt magasabb a sokévi átlagnál. A hónap első napjaiban folytatódott a június utolsó napjaiban kezdődött melegebb periódus. Ekkor a napi középhőmérsékletek mintegy 2–4 fokkal voltak magasabbak az évszakra jellemzőtől. „Végre megjött a nyár” – olvashatjuk a NAPLÓban július 5-én. „Végre egy hétvége, amelyet az időjárás is a naptár szerint időzített: az első júliusi hétvégén megteltek a strandok, a szálláshelyek, rengeteg érdeklődő volt a programo-

kon is.” Július 7-én és 8-án, egy csapadékmentes hidegfront következtében átmenetileg visszaesett a nappali felmelegedés, a reggeli hőmérsékletek alig haladták meg a 10 fokot és a délutáni csúcsértékek is 25 fok alatt maradtak. 9-étől 24-éig ismét visszatért a nyár, a napi csúcs hőmérsékletek 3 nap kivételével meghaladták a 30 fokot. A legmelegebb napon – 15-én – délután 33,1°C-ot mutatott a hőmérő higany-szála. A kiváló idő kedvezett a mezei munkáknak, lendületesen haladt az aratás, az őszi árpa és a repace betakarítása a végéhez közelített. Július 24-ét követően ismét egy hűvösebb és csapadékosabb időszak következett, a napi középértékek 25-én és 26-án több mint 4 fokkal maradtak el az időszakra jellemző értékektől. 21 nyári és 11 hőség napot jegyeztünk fel, ez kevéssel több, mint a sokévi átlag.

Az előző három hónap bőséges csapadéktöbblete után júliusban közel 40%-kal kevesebb eső esett, mint az évszoknak megfelelő mennyiség. A hónap első felében mérhető csapadékú nap nem fordult elő. A 8 csapadékos nap a hónap második felében volt, és a csapadék zöme a 24-ét követő napokra koncentrált. A 6 zivataros napból négy esetben csak a dörgés és villámlás volt a jellemző, számottevő (de 10 mm-t nem meghaladó) csapadékot csak a 29-én és 31-én kialakult zivatar adott. A legerősebb szélhőkés (76 km/óra) a 6-án átvonult „száraz” hidegfrontot kísérte, az átlagos szélesség értéke 3,1 m/sec-nak adódott.

AUGUSZTUS középhőmérséklete, kompenzálva az előző két hónap hőtöbbletét, 0,7°C-kal a sokévi átlag alatt alakult. 27-éig a napi középhőmérsékletek kisebb ingadozásokkal az évszoknak megfelelően alakultak, csupán 7-én volt kissé hidegebb, és 12–15. között melegebb néhány fokkal. A reggeli hőmérsékletek ebben az időszakban általában 15 fok körül, vagy kevéssel a fölött, a délutáni maximumok pedig 25–30 fok között alakultak. A legmelegebb napon – 27-én – kevéssel 30°C fölé emelkedett a higany a hőmérőben. 28-ától egy bőséges csapadékot hozó ciklonrendszer okozott lehűlést, majd ennek hátoldalán, viharos ÉNy-i szél kíséretében hideg, sarkvidéki eredetű levegő árasztotta el térségünket. 31-én a napi középhőmérséklet már 10 fokkal maradt el az ilyenkor szokásos értéktől. A reggeli hőmérsékletek ezekben a napokban 8–9°C közelében alakultak, és a délutáni maximumok sem érték el a 20 fokot, de 31-én a csúcsérték Veszprémben csupán 12°C közelében alakult. 15 nyári nap és egy hőség nap fordult elő, kevesebb, mint a sokévi átlag.

Augusztusban az ország nagy részén, így térségünkben is folytatódott a csapadékos időjárás. A havi csapadékösszeg 110 mm-nek adódott, ez 50%-kal több mint az időszaknak megfelelő mennyiség. A hónap folyamán három, egymástól jól elkülöníthető csapadékos periódust lehet megkülönböztetni. Az első ilyen időszak augusztus 3-tól 6-ig tartott, ekkor közel 40 mm eső esett. Ezt az időszakot egy néhány napos „szárazabb” periódus követte, majd 13. és 19. között ismét sok csapadék esett. Ismét egy csapadékmentes időszak következett, majd a hónap végén, 27-étől ismét csapadékosra fordult az időjárás és 31-én a lehullott mennyiség elérte a 30 mm-t. A mérhető csapadékú napok száma 16, a zivataros napoké 7. Különösen heves zivatar alakult ki augusztus 13-án este 10 órakor. A vihar (nagy valószínűséggel tornádó) az Avar – Kengyel utcák kereszteződésében lévő óvoda teljes tetőzetét leszakította és

a környező utcák házaiban is számos tetőt megrongált. A megyeszékhelyen mintegy 15–20 helyen dőlt ki fa villanyvezetékre vagy szakadt le a vezeték a nagy erejű vihar miatt. Veszprémben különösen a dózsavárosi területen jelentkeztek jelentősebb károk; fák dőltek autókra, közútra, épületekre, illetve elektromos vezetékekre. A városrészen fennakadások voltak az áramszolgáltatásban.

„Még vasárnap is dolgoztak a tűzoltók a péntek éjszaka a megyén átvonult vihar okozta károk elhárításában, felszámolásában. Több mint 150 alkalommal kellett vonulniuk, ami az átlagos riasztás ötszöröse.” – nyilatkozta a Naplónak Bakos György százados, a megyei katasztrófavédelmi igazgatóság szóvivője. „A vihar fákat csavart ki, léghébeleket szakított le, ezért a megye 19 településén csaknem 11 ezer fogyasztónál nem volt áram. Vasárnapra lényegesen javult a helyzet. A vihar miatt a legkritikusabb helyzet Ajka, Pápa környékén és Veszprémben alakult ki. Míg a megyeszékhelyen főleg a szélvihar, addig Ajkán és Pápan az esőzés miatt kellett megfeszített erővel dolgozniuk a tűzoltóknak. A szél több háztetőt megrongált Veszprémben, megbontotta a volt közgazdasági szakközépiskola várbeli épületének tetőzetét, letépte az Avar utcai óvoda tetejét. Megsérültek a Petőfi Színház tetőszerkezetét borító rézlemezek is.” A megyeszékhely több városrésze valóságos csatatér képét mutatta szombat reggel. A megyében több helyen okozott problémát a villámcsapás. Hajmáskéren, a volt laktanya területén mintegy 500 szalmabála égett le, más településeken melléképületek rongálódtak meg. A péntek esti szélviharban – szerencsére – személyi sérülés nem történt, senkit sem kellett kitelepíteni.

„Tornádószerű vihar csapott le pénteken késő este a városra, a legnagyobb károkat a Vadvirág óvoda, a Kittenberger vadaspark, valamint a várban lévő volt közgazdasági szakközépiskola épülete szenvedte el.” – jelentette be hétfőn (augusztus 16-án) Veszprém polgármestere. Debreczeni János elmondta: „...a vihar az épületekben és a növénykultúrában okozott kárt. A tűzoltókat kidőlt fákhoz, leszakadt áramvezetékekhez riasztották, a rendőrségnek a területzárásoknál, forgalomkorlátozásoknál volt feladata.” A polgármester a szakemberekkel együtt szemlét tartott a városban, ezt követően azonnal tájékoztatta dr. Navracsics Tibor országgyűlési képviselőt, miniszterelnök-helyettest, közigazgatási és igazságügyi minisztert. A károkról elkészített szakértői anyagot neki és Pintér Sándor belügyminiszterhez is eljuttatta a város. A károk helyreállításához a Belügyminisztérium vis maior keretéből 150 millió forintot igényeltek – az állatkerti pusztítás helyreállításához 38 millió forintot, a Vadvirág óvoda tetőszerkezetének (amit teljesen letépett a vihar) felújításához 46,3 millió forintot, a várban lévő volt közgazdasági szakközépiskola épülete tetejének a javításához 65,7 millió forintot, a tűzoltóság mentésben elhasznált eszközöi, alpin felszerelése felújításához 613 ezer forintot kértek. „A városban elszenvedett egyéb károk felmérése folyamatos, az előzetesen becsült költség közel félmilliárd forint.” – tájékoztatta a Naplót Schmidt István, a polgármesteri hivatal városfejlesztési irodájának vezetője.

A vihar a Vadasparkban a medve kifutónál és az erdei tanösvényen okozta a legnagyobb kárt. Péntek éjjel még a biztonsági öröknek is el kellett hagyniuk rövid

időre szolgálati helyüket. Fa dőlt a Gulya-dombi jegypénztárra, a villanyvezetékekre, a gyalogutakra és az állatházakra. Szerencsére veszélyes vadállatok nem szabadtak ki a viharban. Az állatkertben történt pusztításról és a kárfelmérésről a Napló augusztus 21-én készített tudósítást. „*A Kittenberger Kálmán Növény- és Vadasparknak sokba kerülhet a múlt pénteki vihar; tudtuk meg Török László igazgatótól. A biztosító kárszakértője szerdán járt helyszínen s mérte fel a károkat. A rossz hír, hogy a kidőlt fákra szerinte nem vonatkozik a biztosítás, csak azokra, melyek épületekre dőltek. – A 429 fa döntő többsége szanaszét hever az állatkert területén, amit speciális eszközökkel kell eltakarítanunk, várhatóan borsos áron. A másik rossz hír, hogy a vis maior alaphól a törvényi előírások miatt az állatkertet működtető nonprofit kft. nem kaphat. Így a tényleges kár és a biztosító által fizetendő összeg közötti különbséget valószínűleg az állatkertnek kell állnia, ami nagyon nagy teher számukra. Fennállásuk 52 éve alatt nem volt ilyen természeti katasztrófa az állatkertben.*” A péntek esti viharban egyébként áldozatul esett egy impala és a 429 kidőlt fából 42 fenyő az állatkert melletti utcákban lévő házakra, garázsokra, kertekre dőlt.

SZEPTEMBER hazánk egész területén hűvösebb volt a sokévi átlagnál. Veszprémben a havi középérték 13,4°C-nak adódott, ami 2,1°C-kal alacsonyabb, mint az ilyenkor jellemző érték. A hónap elején folytatódott az augusztus végi hideg időjárás, a napi középhőmérséklet 6-án és 7-én érte el a minimumát, amikor egy magassági hideg légörvény okozott az ilyenkor megszokottnál több mint 5 fokkal hűvösebb időjárást. 9-étől 16-áig a középhőmérsékletek az átlag körül, vagy kevesssel a fölött alakultak. 15-én a napi középérték kevesssel meghaladta a 17°C-ot, ugyanakkor 17-étől a hónap végéig a középhőmérséklet minden nap az átlagos alatt alakult. A minimum hőmérsékletek legtöbbször 10°C alatt maradtak, és a délutáni csúcsertékek sok esetben nem érték el a 18°C-ot. 30-án egész nap rekord hűvös volt, reggel 4,8°C-ot, délután 13,6°C-ot mutatott a hőmérő. Az átlagosnál jóval hűvösebb időjárás hatására 2010 szeptemberben nem fordult elő nyári nap, holott átlagosan még 5–8 nappal számolhatunk ebben a hónapban.

Szeptemberben a havi csapadékösszeg országosra meghaladta az ilyenkor szokásos mennyiséget. Nagy területeken a sokéves átlag kétszeres, térségünkben több mint háromszorosa hullott. Veszprémben három csapadékmérő helyen 170–170 mm körüli értékeket regisztráltak. A mérhető csapadékú napok száma 15–17. között alakult, ebből 6 napon a lehullott mennyiség meghaladta a 10 mm-t. A kimagasló értékek mediterrán ciklonok átvonuló felhő- és csapadékrendszereihez kapcsolódtak. Az első intenzívebb csapadékú periódus 10–11-én volt, ekkor országos átlagban – és nálunk is – mintegy 24 mm eső esett, több helyen megdőlt a napi csapadékösszeg rekordja. Szeptember 16–19. között egy újabb mediterrán ciklon okozott „özellőszerű” esőzéseket. Négy nap alatt térségünkre 70–90 mm közötti esőmennyiség hullott, de pár száraz nap után újabb mediterrán ciklon „áldásaként” további 40 mm-el nőtt a havi csapadékösszeg. Ez a szeptember országos átlagban – és Veszprémben is – az 1901 óta tartó adatsorban a második legnagyobb értéként jelenik meg. (A

veszprémi szeptemberi rekordot 1910-ben jegyezték fel, az Angolkisasszonyok zárójelében a meteorológiai állomás havi csapadékösszege 197 mm-nek adódott.) A hónap végével bezárólag országos átlagban a szokásos évi csapadékösszeg mintegy 140%-a hullott le és ez az elmúlt 100 év éves csapadékösszegeihez viszonyítva is kiemelkedő mennyiség. Szeptembert nem jellemezte viharos időjárás, a legerősebb szélhűtés 1-én fordult elő, 65 km/órás értékkel, a havi átlagos szélsébség 2,8 m/sec-nak adódott. Egy napon – 8-án – volt zivatar, és 6 alkalommal borította köd a talajfelszínt.

OKTÓBER 2,3°C-kal volt hűvösebb a sokéves átlagnál, középértéke térségünkben 7,7°C-nak adódott. A napi középhőmérséklet szinte az egész hónap folyamán az ilyenkor jellemző értékek alatt maradt, 9-én a napi minimum hőmérséklet csak kevéssel maradt fagyponthoz fölött. A hónap első napjait borongós, szélsőséges kiugrástól mentes, átlag körüli hőmérséklet jellemezte. Ötödik után, egy közel 20 mm csapadékot hozó frontot követően, beköszöntött a „vénesszonyok nyara”, hűvös reggelekkel, de a délutáni csúcshőmérsékletek rendre 15 fok közelében alakultak. 17-én egy újabb csapadékos periódus kezdődött, 10 fok alatti délutáni hőmérsékletekkel, majd a front elvonultával 22–23-án a minimum hőmérsékletek már fagyponthoz alá csökkentek. 25-én egy meleg-front hatására enyhébb volt az átlagosnál, a délutáni csúcstérték 17 fok közelébe emelkedett. Az enyhülés csupán két napig tartott, mert 27–30-án már rendesen fagyott. A hónap utolsó napjaiban kezdődött hőmérséklet-emelkedés 31-én átlag körüli középértéket és 17 fok körüli csúcshőmérsékletet eredményezett. Hat fagyos napot számoltunk, ami duplája az ilyenkor jellemző értéknek.

Térségünk nagy részét októberben a szokásosnál szárazabb időjárás jellemezte, 5 mm-el hullott kevesebb az átlagosnál. Ebben a hónapban is három csapadékosabb periódus különíthető el. Az elsőben, 5–6-án közel 20 mm esett, majd ezt követően tíz csapadékmentes nap következett. 17-én ebben az évben már sokadik mediterrán ciklon frontrendszerének köszönhetően mintegy 15 mm hullott, majd 25-én kevés ráadással átlagosan 40 mm-nyire nőtt a havi csapadékösszeg. A csapadékos napok száma az átlag körül alakult, a légáramlás gyenge volt, az átlagos szélsébség 2,3 m/sec-nak adódott és négy ködös napot jegyeztünk fel.

NOVEMBER országszerte több fokkal – térségünkben kerekén 3,0°C-kal – volt melegebb, mint a sokévi átlag, középhőmérséklete 7,0°C-nak adódott. A hónap elejétől kezdve egészen 24-éig a napi középhőmérsékletek 4–8 fokkal is meghaladták az ilyenkor szokásos értéket. A legmelegebb napon, 5-én 20°C fölé emelkedett a délutáni csúcshőmérséklet, a napi középérték pedig 9,3°C-kal haladta meg a jellemző értéket. 22-én markáns lehűlés kezdődött, aminek eredményeként a hónap végére a hőmérsékletek már 2–5 fokkal a sokévi átlagértékek alatt alakultak. 24-étől a minimum értékek fagyponthoz alatt maradtak, a leghidegebb napon, 28-án a napi minimum a városon kívül (a repülőtéren) –7,4°C-ig, a város belső területein pedig –4°C közelébe süllyedt. A hónap folyamán hét fagyos nap volt, ez közel a fele az ilyenkor szokásos értéknek.

Novemberben a havi csapadékösszeg ismét a sokévi átlag felett alakult, 65%-kal

haladta meg az ilyenkor szokásos értéket. Kimagasló napi csapadékösszegek először a hónap első felében, 8-án, 9-én és 10-én jelentkeztek, amikor lehullott csapadékmennyiség összege 30 mm közelében alakult. 17-én egy újabb és hosszabban tartó csapadékos periódus kezdődött, eleinte kisebb, de 22-én 15 mm-t meghaladó napi csapadékosszeggel. 24-én gyenge hózáporunk volt, majd 26-án megérkezett az igazi havazás is, 27-én reggelre mintegy 8–12 cm hó hullott térségünkben. *„Az idei első havazás még szombaton helyenként nehézségeket okozott a közlekedésben. A megyei katasztrófavédelem tájékoztatása szerint szombaton csaknem húsz esetben vonultak ki a tűzoltók árokba csúszott vagy elakadt járművekhez, sőt Veszprém és Tótvázsony között hóátfúvások nehezítették a közlekedést, ám komolyabb baleset nem történt.*” – írta a Napló november 29-én.

November 28-án újabb intenzív havazás, havas eső, eső kezdődött, helyenként 50 mm-t is meghaladó csapadékmennyiséggel. *„A vasárnap délután kezdődő havazás miatt az autók csúszkáltak, busz és kamion fordultak keresztbe az utakon.*” – tudósít a NAPLÓ november 29-én. A mentők tájékoztatása szerint vasárnap a késő délutáni órákban már csak hólánccal tudtak közlekedni Balatonfüred felől Veszprém irányába a nosztori emelkedőn. *„Teljes kapacitásunkkal az utakon vagyunk, minden munkagép dolgozik. Ha tovább folytatódik a havazás, akkor hókotrókat is bevetünk.*” – nyilatkozta a Naplónak Körmenyi József, a megyei közútkezelő ügyeletes. A kora esti órákig Veszprémben és környékén esett a legtöbb, mintegy 5 cm-nyi friss hó, emiatt a város egyes részein csúsztak az utak, nehézkes volt a közlekedés, de minden utca, ha nehezen is, de járható volt. A megváltozott út- és látási viszonyok, az eső, az ónos eső, a havazás és a lefagyott utak miatt több mint 220 közúti baleset történt országszerte a hétvégén, de szerencsére halálos áldozatot egyik sem követelt. A hónap folyamán 13 ködös nap fordult elő, az átlagos szélsősebesség értéke 2,7 m/sec-nak adódott.

DECEMBER országos átlagban és térségünkben is több mint 2 fokkal volt hidegebb, mint az évszaknak megfelelő, középhőmérséklete $-2,1^{\circ}\text{C}$ -nak adódott. A hónap első öt napjában átlag alatt hőmérsékletek uralkodtak, 5-én a napi középérték közel 6 fokkal maradt el a jellemző értéktől, ekkor a minimum hőmérséklet -10°C közelébe süllyedt és a délutáni csúcserték is fagypontra aludt. Hatodikától egy intenzív felmelegedés kezdődött, amely 8-án tetőzött, ekkor a napi középérték közel 10 fokkal haladta meg a sokévi átlagot, a délutáni csúcserték a városban elérte a 15°C -ot. Az enyhe időnek egy orkánerejű széllel járó hidegfront vetett véget, amely 9-én rohogott át térségünk fölött. Rekord szelet mértek a Kab-hegyen: 172 km/órás értékkel, Veszprémben a lökések 100 km/órás értékek alatt maradtak. *„A szél pusztítását feldöntött, darabokra tört hófogó rácsok, útra hullott ágak jelezték a megye középső és bakonyi részein. Sok helyen a legkritikusabb időszakokban csak lépésben haladtak a járművek, hogy a hatalmas széllokécek miatt le ne sodródjanak az útról.*” – írta a NAPLÓ december 10-én. A front mögött ismét erőteljes lehűlés kezdődött és 16–20-a között a minimum hőmérsékletek ismét -10°C alatt alakultak (zord nap). 23–25-én átmeneti enyhülés, majd a hónap végén újabb erőteljes lehűlés kezdődött,

amelynek során néhány nap alatt közel 15 fokot emelkedett, majd ugyan ennyit csökkent a hőmérséklet. A téli küszöbnapok száma is magasabb volt az átlagostól, 28 fagyos, 17 téli és 7 zord napot jegyeztünk fel.

Decemberben mintegy 15%-kal kevesebb csapadék hullott, mint a sokévi átlag. Számottevő csapadék a hónap első három napján hullott ónos eső, illetve havazás formájában, ami jelentősen befolyásolta térségünk közlekedési viszonyait. *„A havazás bajjal jár”* – tudtuk meg a Napló december 2-i számából. *„Az idei tél rendhagyó módon nem a 8-as dugóival, hanem egy körforgalomban történt kamionos balesettel indult. Persze azért a főútvonallal sincs minden rendben, akik vasárnap késő délután ezen közlekedtek, tapasztalták, a Fejér megyei szakasz tiszta volt, a Veszprém megyeit viszont vastagon belepte a hó.”* Porga Gyula polgármesternek a december 1-jére összehívott védelmi bizottsági ülésen már napi problémákról is kellett beszélni, mivel időközben leesett az első hó. Elhangzott, hogy *„a városban több szolgáltatási szint van, kiemelten csak buszútvonalakkal foglalkoznak. Itt ekézés és síkosság-mentesítés egyaránt van, a többi helyen csak ekéznek. A fás szárú növények védelme érdekében a járdákat már nem sózzák, ehelyett érdesítő anyagot szórnak ki, ami viszont a hóolvadást nem segíti. Hiába a legnagyobb erőfeszítés, télen senki ne várjon fekete utakat. Felhívták a figyelmet, hogy a lakosságnak is vannak kötelezettségei, az ingatlanai előtt takarítaniuk kell. Az üzlettulajdonosok a nyitvatartási idő alatt kötelesek síkosság mentesíteni”*.

December 18-án, ismét havazott. *„Hó volt, de baleset nem”* – tudtuk meg a Napló december 20-i számából. *„Szombaton a hajnali óráktól kezdve csaknem estig tartó havazás erősen lassította, nehezítette a közlekedést országszerte. Megyénk is kapott bőven az égi áldásból, de szerencsére komolyabb következmények nélkül telt el a hétvége. Súlyosabb baleset nem történt, a síkosság miatt néhány kisebb, személyi sérüléssel nem járó eset fordult elő Veszprém megye útjain. A forgalom szombaton ugyan akadozott, lelassult, de a folyamatos úttisztításnak köszönhetően nem állt be sehol.”* Helyenként féméteres hó lepte el az utakat, a Veszprém és Nagyvázsony közötti szakaszon csak óvatosan lehetett közlekedni. A vonatok is több vonalon készek a rendkívüli időjárás miatt. Vasárnapra javult a helyzet, nem esett több csapadék, az utakat is megtisztították, csak elvétve fordultak elő kisebb hóátfúvások. A zord téli időjárás sok munkát adott az erdészeknek, vadászoknak, akik rendszeresen töltöték fel a vadetetőket, gondoskodta a vadállományról. Karácsonykor gyengén havazott, de számottevő friss hóréteg nem tudott kialakulni. 26-ától a napi középhőmérsékletek is fagyponthoz alatt maradtak, a reggelek és a nappalok ködösek voltak, hamisítatlan hideg téli idővel búcsúzott a december és vele a rekordokban bővelkedő 2010-es esztendő.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- KOVÁCS Tamás, NAGY Andrea, KONKOLYNÉ Bihari Zita: Néhány éghajlati jellemző 2010-ben magyarországi és globális viszonylatban. www.met.hu
- MÓRING Andrea, NAGY Andrea: 2010: a rendkívüli csapadékok éve. www.met.hu
- BABOLCSAI György: Egy különleges tél, 2009/2010. www.met.hu
- HORVÁTH Ákos, ZSIKLA Ágota, KOVÁCS Attila: Az „Angéla” ciklon meteorológiai leírása. www.met.hu
- KONKOLYNÉ Bihari Zita, MÓRING Andrea, NAGY Andrea: Rendkívüli volt-e a 2010. május 15–18-i időjárás? www.met.hu
- MÓRING Andrea: 2009/2010 telének időjárása. = *Léggör*, 55. évf. 2010. 1. szám.
- NÉMETH Ákos: 2010 tavaszának időjárása. = *Léggör*, 55. évf. 2010. 2. szám.
- NÉMETH Ákos: 2010 nyarának időjárása. = *Léggör*, 55. évf. 2010. 3. szám.
- MÓRING Andrea: 2010 őszeének időjárása. = *Léggör*, 55. évf. 2010. 4. szám.

I. TÁBLÁZAT

2010		jan	feb	már	ápr	máj	jún	júl	aug	sze	okt	nov	dec	Év:
Havi középhőm. °C		-2,8	0,0	5,9	10,8	14,6	18,6	22,1	19,5	13,4	7,7	7,0	-2,1	9,6
Abszolút maximum	°C	7,2	13,0	19,8	24,3	25,2	30,4	33,1	30,1	21,9	16,7	20,2	13,9	33,1
	nap	1.	25.	21.	30.	26.	12.	15.	27.	24.	31.	5.	8.	júli. 15.
Maximum átlag °C		-0,3	3,3	10,2	15,7	19,1	22,7	27,1	24,5	17,5	12,0	10,3	0,9	13,6
Abszolút minimum	°C	-13,2	-10,8	-7,2	0,6	5,5	9,0	12,0	7,8	4,8	-2,7	-7,4	-13,3	-13,3
	nap	27.	9.	8.	3.	16.	1.	8.	31.	30.	28.	28.	19.	jan. 27.
Minimum átlag °C		-5,7	-3,7	1,8	5,9	10,3	14,2	16,7	15,0	9,9	3,6	3,4	-5,5	5,5
Nyári napok száma /max.≥ 25°C/		—	—	—	—	2	12	21	15	0	—	—	—	50
Hőség napok száma /max.≥ 30°C/		—	—	—	—	0	2	11	1	0	—	—	—	14
Forró napok száma /max.≥ 35°C/		—	—	—	—	0	0	0	0	0	—	—	—	0
Fagyos napok száma /min.≤ 0,0°C/		29	24	10	—	—	—	—	—	—	6	7	28	104
Téli napok száma /max.≤ 0,0°C/		17	6	1	—	—	—	—	—	—	0	0	17	41
Zord napok száma /min.≤ -10,0°C/		3	3	0	—	—	—	—	—	—	0	0	7	13

Hőmérsékleti adatok összesítése - Veszprém-repülőtér, 2010

(Adatforrás: Országos Meteorológiai Szolgálat)

II. TÁBLÁZAT

2010		jan	feb	márc	ápr	máj	jún	júl	aug	szept	okt	nov	dec	Év:
Havi középhőm. °C		-1,9	0,7	6,3	11,1	15,2	19,2	22,7	20,0	14,0	8,1	7,7	-1,3	10,2
Abszolút maximum	°C	8,4	14,4	20,7	25,3	26,6	31,7	34,8	32,1	22,4	16,9	19,5	14,5	34,8
Maximum átlag	°C	1.	25.	21.	30.	26.	12.	14;15.	27.	9.	24;31.	5.	8.	júli. 14,15.
Abszolút minimum	°C	0,6	4,1	10,9	16,5	20,2	23,5	28,4	25,7	18,4	13,0	11,1	2,1	14,5
Minimum átlag	°C	-12,8	-9,4	-6,7	0,0	5,9	10,2	13,1	7,9	4,7	-2,8	-4,2	-14,2	-14,2
Nyári napok száma /mix.≥ 25°C/	nap	27.	16.	8.	3.	16.	1.	8.	30.	30.	28.	27.	16.	dec. 16.
Hőség napok száma /max.≥ 30°C/	°C	-4,7	-2,9	2,1	5,5	10,5	14,5	16,6	14,6	10,3	3,5	4,2	-4,4	5,8
Fagyos napok száma /min.≤ 0,0°C/		—	—	—	1	3	13	23	21	0	0	0	0	61
Téli napok száma /max.≤ 0,0°C/		—	—	—	0	0	3	15	2	0	0	0	0	20
Zord napok száma /min.≤ -10,0°C/		28	24	9	0	—	—	—	—	—	6	6	26	99
		13	7	0	—	—	—	—	—	—	0	0	14	34
		2	0	0	—	—	—	—	—	—	0	0	5	7

Hőmérsékleti adatok összesítése - Veszprém, 2010

Adatforrás: Veszprém MJV éghajlati állomása, Harmat utca

III. TÁBLÁZAT

2010	Csapadék		Napok száma						Relatív nedvesség						
	Összeg (mm)	24 órai max. dátum	≥ 0,1	≥ 1,0	≥ 5,0	≥ 10,0	≥ 20,0	≥ 50,0	Hava- zás	Ziva- tarral	Köd	Átlag %	24 órai min. dátum		
			mm csapadék												
jan	46,0	16,7	8.	12	7	3	1	0	0	19	0	6	85,5	66	27.
febr	46,7	13,2	19.	7	7	4	2	0	0	11	0	8	81,4	51	28.
márc	13,1	4,4	30.	9	4	0	0	0	0	6	0	0	64,4	47	30.
ápr	66,7	24,0	12.	11	8	6	3	1	0	0	1	3	65,9	52	21.
máj	175,6	43,3	13.	19	11	8	6	4	0	0	7	0	77,1	64	1.
jún	93,5	16,1	16.	13	10	8	5	0	0	0	7	0	71,7	49	12.
júl	24,5	8,1	29.	8	5	2	0	0	0	0	6	0	65,5	50	9.
aug	109,8	23,2	5.	16	13	8	4	1	0	0	7	2	73,3	57	26.
szept	149,9	32,1	25.	15	10	8	6	3	0	0	1	6	82,3	68	20.
okt	38,9	18,8	5.	11	5	3	1	0	0	0	0	4	79,9	68	21.
nov	105,9	40,6	28.	14	9	5	4	1	0	5	0	13	85,6	67	24.
dec	41,2	12,9	1.	14	8	3	1	0	0	13	0	9	85,1	66	26.
Év:	911,8	43,3	máj. 13.	149	97	58	33	10	0	54	29	51	76,5	47	márc. 30.

A csapadék- és nedvesség adatok összesítése - Veszprém, 2010

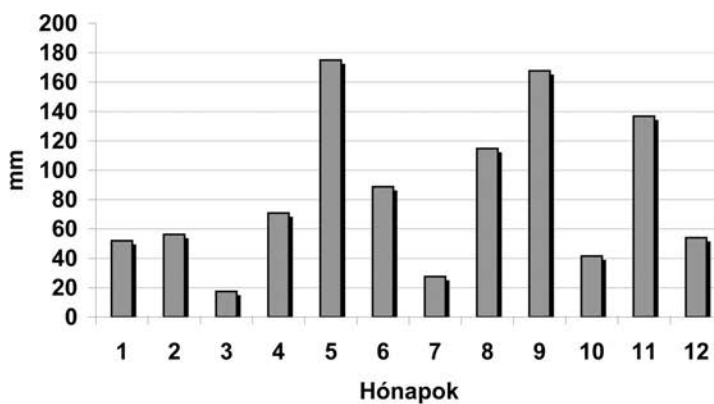
(Adatforrás: Veszprémi Amatőr Meteorológusok Egyesülete, Országos Meteorológiai Szolgálat)

**CSAPADÉK ÉS NEDVESSÉG ADATOK ÖSSZESÍTÉSE
VESZPRÉM - 2010**

IV. TÁBLÁZAT

2010	Csapadék			Napok száma						Relatív nedvesség		
	Összeg	24 órai max.		≥0,1	≥1,0	≥5,0	≥10,0	≥20,0	≥50,0	Átlag	24 órai min.	
	(mm)	dátum		mm csapadék						%	dátum	
jan	52,0	20,9	8.	13	9	3	1	1	0	88,6	72	27.
feb	56,3	10,5	26.	10	9	6	1	0	0	85,6	63	28.
már	17,4	7,0	11.	8	4	2	0	0	0	70,3	53	30.
ápr	70,9	21,7	12.	15	7	4	3	1	0	71,7	57	21.
máj	175,0	49,3	17.	21	11	7	5	5	0	78,2	69	24.
jún	88,8	23,8	16.	13	10	5	4	1	0	73,0	54	12.
júl	27,6	9,7	30.	9	8	2	0	0	0	67,4	57	9.
aug	114,7	29,2	31.	14	12	7	3	0	0	75,2	62	25.
sze	167,7	28,8	16.	16	12	9	6	4	0	82,3	72	20.
okt	41,6	13,9	5.	9	6	3	2	0	0	80,1	66	21.
nov	136,8	56,7	28.	15	10	7	5	1	1	80,6	65	24.
dec	54,1	14,1	3.	13	8	2	2	0	0	82,0	66	26.
Év:	1002,9	56,7	nov. 28.	156	106	57	32	13	1	77,9	53,3	márc. 30.

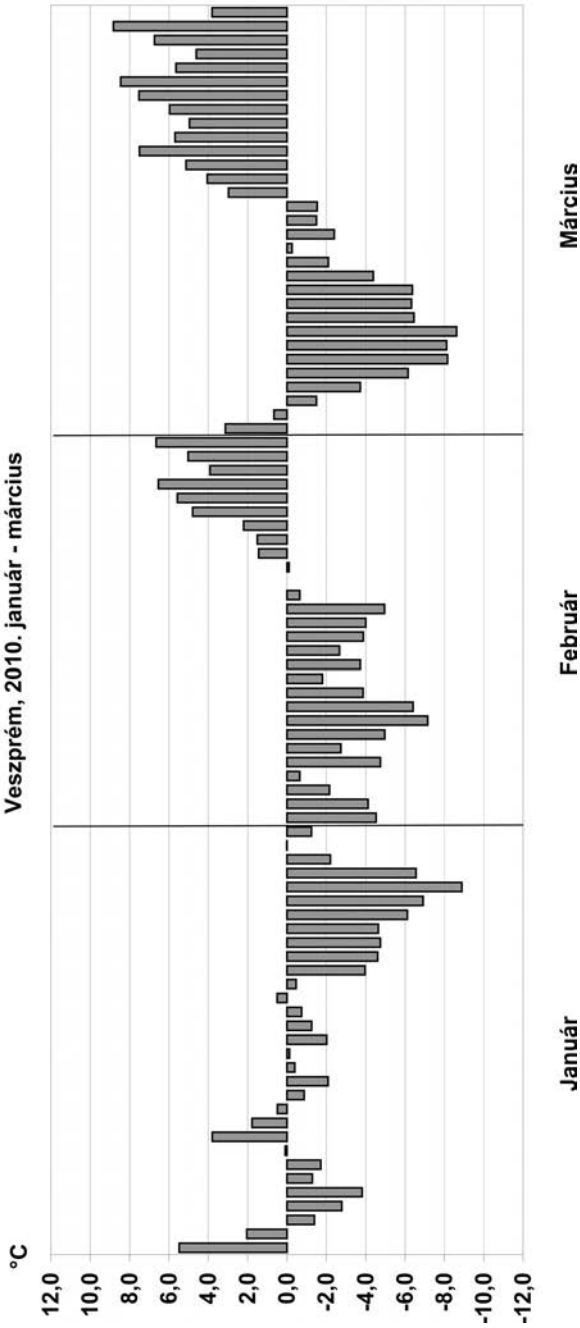
Csapadék havi összegei - 2010



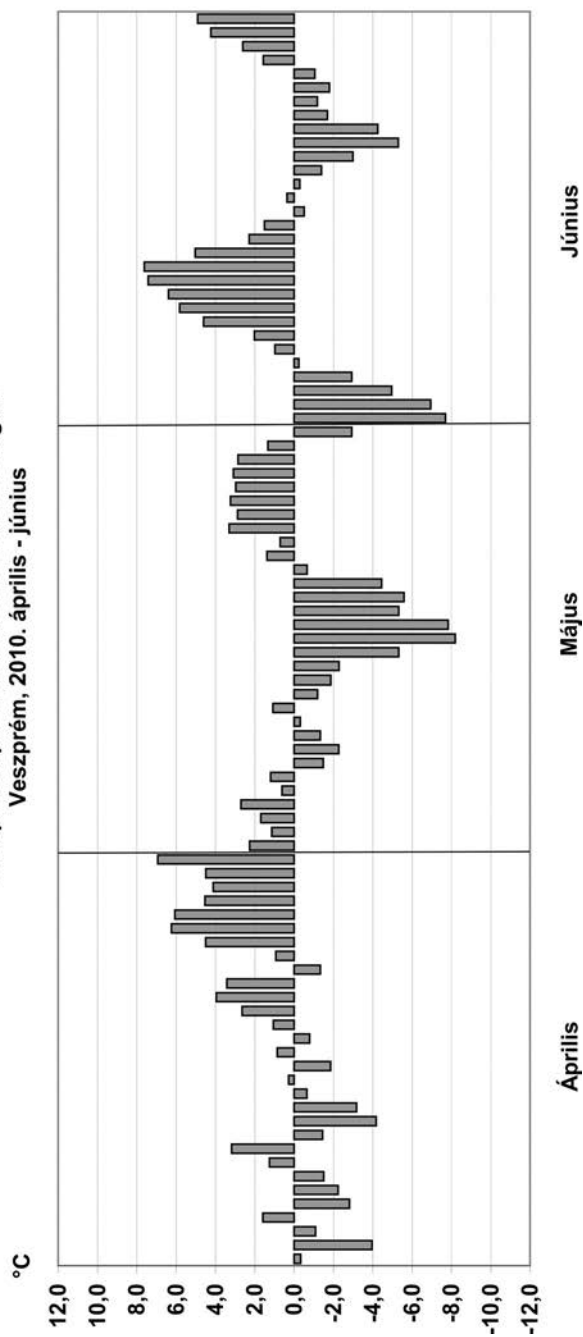
Adatforrás: Veszprém MJV éghajlati állomása, Harmat utca

I. DIAGRAM

A napi középhőmérséklet eltérése az átlagtól
Veszprém, 2010. január - március

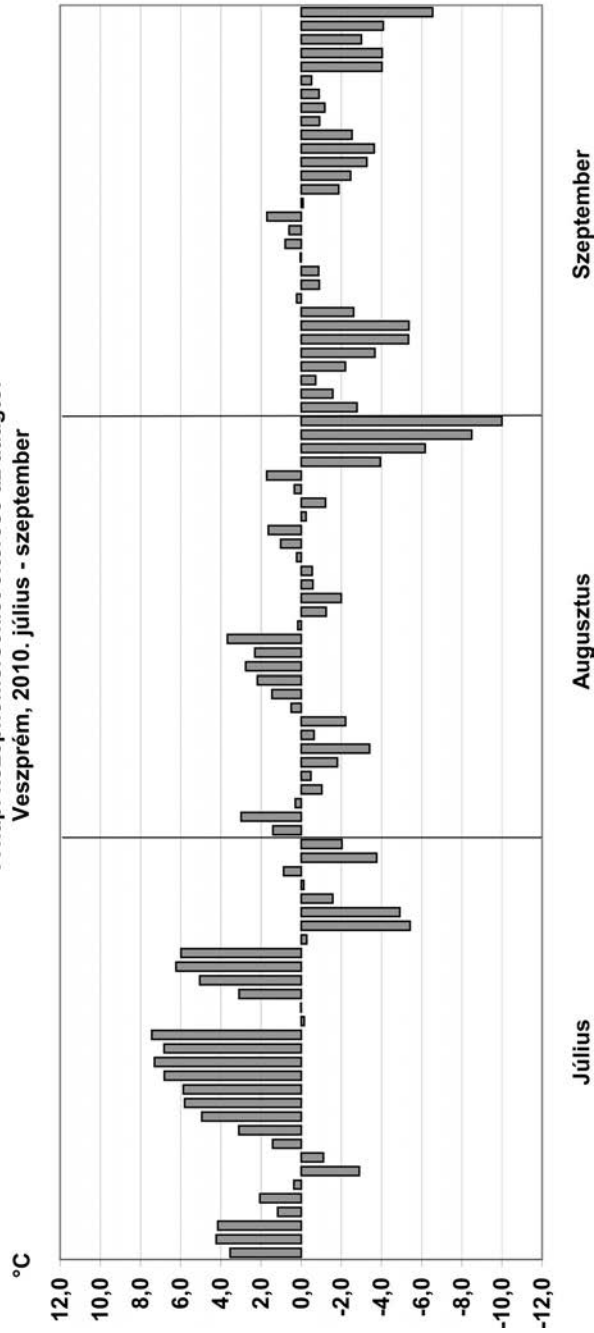


II. DIAGRAM

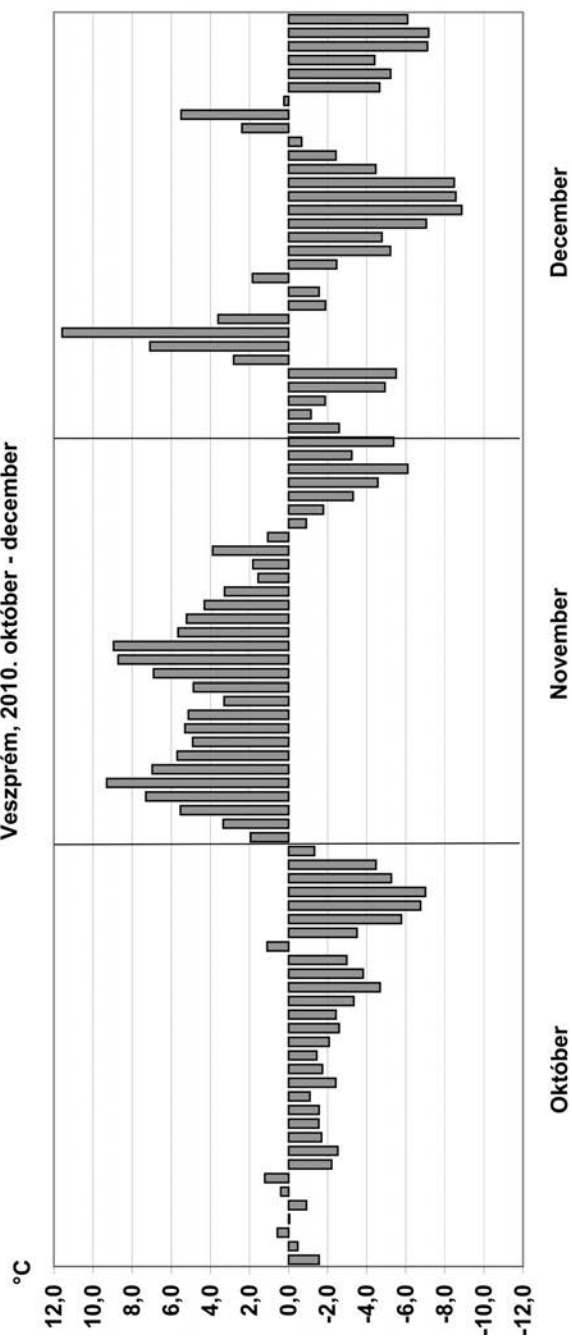
A napi középhőmérséklet eltérése az átlagtól
Veszprém, 2010. április - június

III. DIAGRAM

A napi középhőmérséklet eltérése az átlagtól
Veszprém, 2010. július - szeptember



IV. DIAGRAM

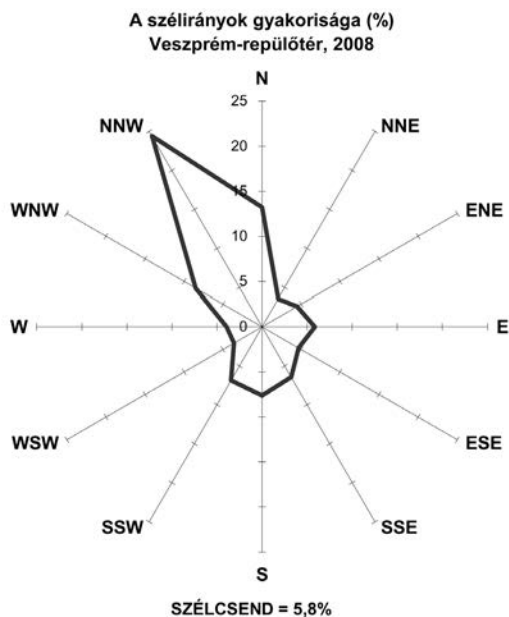
A napi középhőmérséklet eltérése az átlagtól
Veszprém, 2010. október - december

V. TÁBLÁZAT

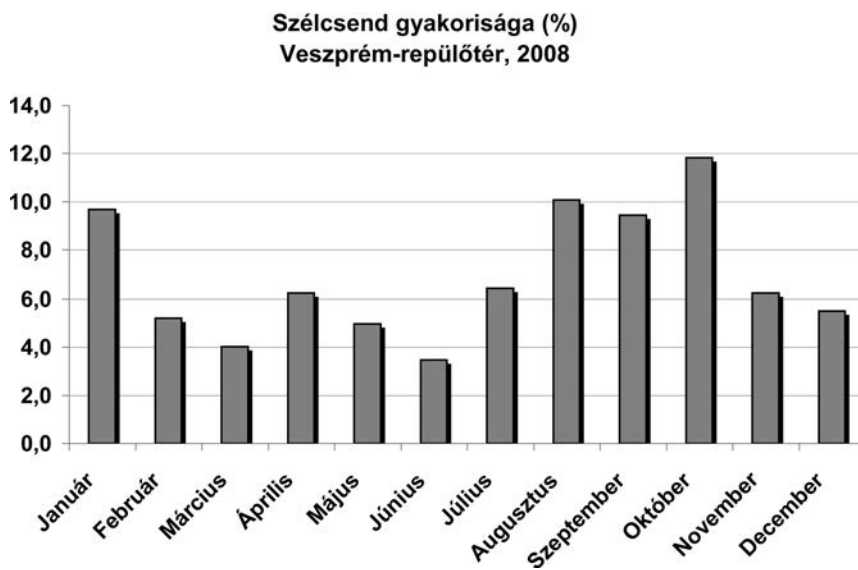
2010	N	NNE	ENE	E	ESE	SSE	S	SSW	WSW	W	WNW	NNW	CALM	Összes	C %
Január	70	29	58	75	65	41	34	18	22	18	71	171	72	744	9,7
Február	35	39	49	69	37	51	52	37	15	24	53	176	35	672	5,2
Március	52	27	42	29	20	28	63	97	56	57	98	145	30	744	4,0
Április	137	22	24	44	39	49	61	29	14	18	67	171	45	720	6,3
Május	97	14	8	15	12	47	47	87	57	34	54	235	37	744	5,0
Június	165	20	19	22	21	54	57	42	13	5	43	234	25	720	3,5
Július	123	38	21	21	20	42	36	23	12	21	69	270	48	744	6,5
Augusztus	96	18	17	33	20	58	75	46	36	48	76	146	75	744	10,1
Szeptember	125	21	24	38	57	40	38	21	8	13	69	198	68	720	9,4
Október	115	24	29	90	69	67	49	30	6	22	24	131	88	744	11,8
November	74	26	58	53	35	43	96	102	41	40	48	59	45	720	6,3
December	67	34	44	24	15	41	58	70	35	44	72	199	41	744	5,5
Összeg:	1156	312	393	513	410	561	666	602	315	344	744	2135	609	8760	7,0
Rel. %	13,2	3,6	4,5	5,9	4,7	6,4	7,6	6,9	3,6	3,9	8,5	24,4	7,0		

Szélirányok és a szélcsend (calm) gyakorisága - Veszprém-repülőtér, 2010
(Adatforrás: Országos Meteorológiai Szolgálat)

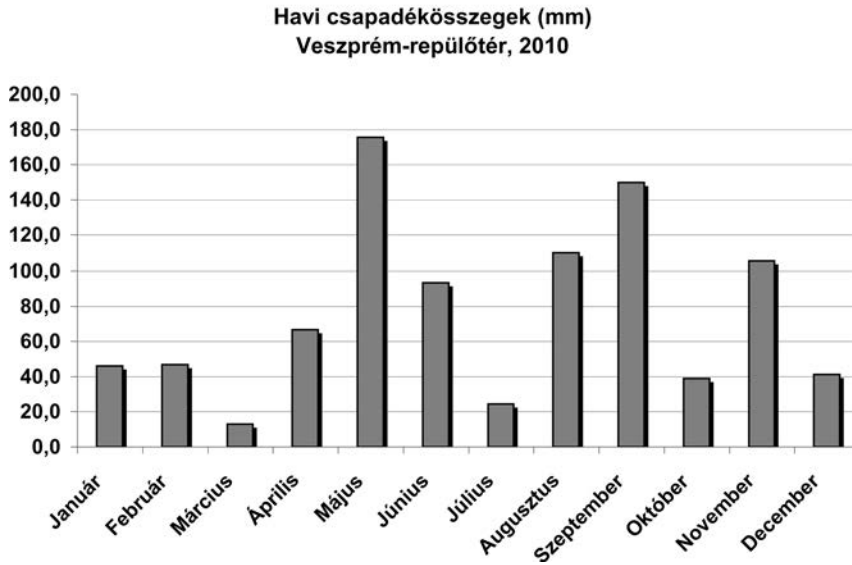
V. DIAGRAM



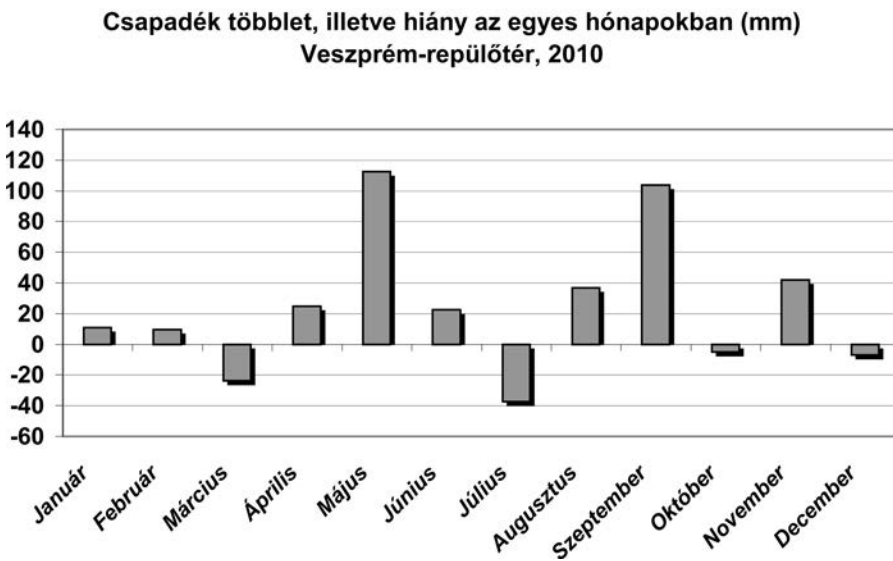
VI. DIAGRAM



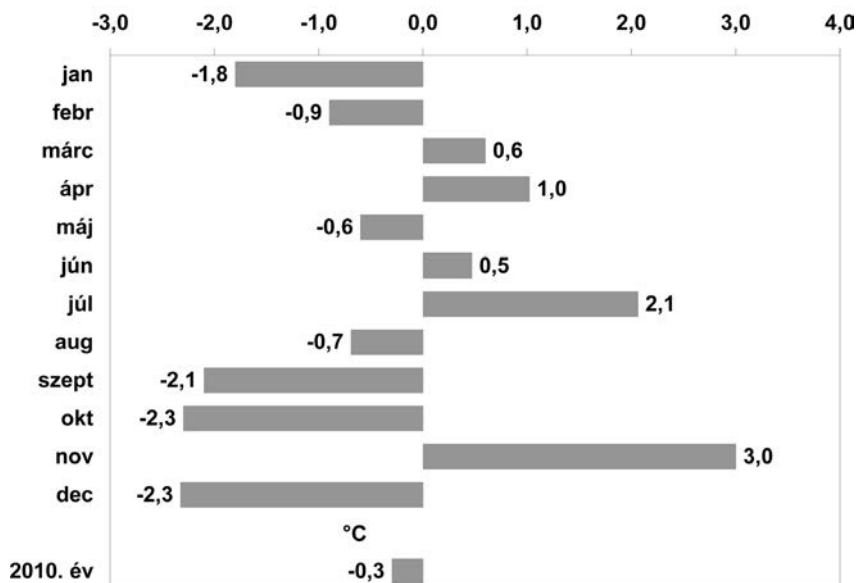
VII. DIAGRAM



VIII. DIAGRAM



**A havi középhőmérséklet eltérése a sokévi átlagtól
Veszprém, 2010**



Csapadék mennyiség a sokévi átlag (622 mm) százalékában

2008	mm	Különbség	%	Átlag
Január	46,0	11	131	35
Február	46,7	10	126	37
Március	13,1	-24	35	37
Április	66,7	25	159	42
Május	175,6	113	279	63
Június	93,5	23	132	71
Július	24,5	-38	40	62
Augusztus	109,8	37	150	73
Szeptember	149,9	104	326	46
Október	38,9	-5	88	44
November	105,9	42	165	64
December	41,2	-7	86	48
Éves összeg	912	290	147	622

Acetilénés közvilágítás Veszprémben

HORVÁTH ELVIRA

VESZPRÉM VOLT AZ A VÁROS, AHOL NEM CSAK MAGYARORSZÁGON, hanem világviszonylatban is először alkalmazták az acetiléngázt 1897-től 13 éven át utcai közvilágításra. Ez a világítási mód váltotta fel a petróleumlámpákat, és előzte meg a villanyvilágítást.¹

A 19. század végén már felmerült a kőszénből fejlesztett gázvilágítás és a villanyvilágítás eshetősége, azonban a bevezetésüket gazdasági problémák késleltették. Pedig a nagyobb biztonság érdekében nagy szükség lett volna rá szabad területeken és a lakásokban, középületekben, hogy lehetővé tegye a kényelmesebb, a modernebb életvitel kialakulását.

Az acetilénés világítás megvalósítását két tényező tette lehetővé: az acetiléngáz előállításának és az ezzel történő világításnak a felfedezése, majd hazai viszonylatban ezen eredmények felhasználásával az első próbaüzemeltetés.

– 1836-ban Edmund Davy angol kémikus felfedezte az acetiléngáz előállítását. Ezt követően e gáz kellemes, fehér fényű világító hatását az unokaöccse fedezte fel. Az alkalmazásának kidolgozása több mint fél évszázadot vett igénybe. Francia és amerikai tudósok szinte egy időben jöttek rá, hogy az acetiléngáz előállításához szükséges kalcium-karbid úgy állítható elő nagy mennyiségben, ha együtt hevítenek meszet és szenet elektromos kemencében. Külföldön 1895-től már kísérleteztek a világításra való felhasználásával. Természetesen, mint minden újdonság esetében, azonnal beindult a tudományos vita; káros-e az acetiléngáz belélegzése az emberre, s robbanásveszélyes-e? Idővel az ezekre adott megnyugtató, de nem kizárólagos válasz befolyásolta az alkalmazását Veszprémben is. – A másik tényező már magyar vonatkozású. A monarchia 1897-ben Tata térségében tartotta a hadgyakorlatát. I. Ferenc József és II. Vilmos császár ennek a megtekintését kapcsolta össze szeptemberben az I. világháború előkészítésének találkozójával. Tata reprezentáció céljából díszkivilágítással készült a neves vendégek fogadására. A külföldi premiert követően a hazánkban még ismeretlen acetilénvilágítás kiépítésébe kezdtek, mert ezt megengedte az anyagi helyzetük. Tata-Tóvárosban még ebben az évben bevezették e világítási hálózatot az egész városra kiterjedően központi acetiléngáz-teleppel, de ezt a kezdeményezést nem tudták véglegesíteni.²

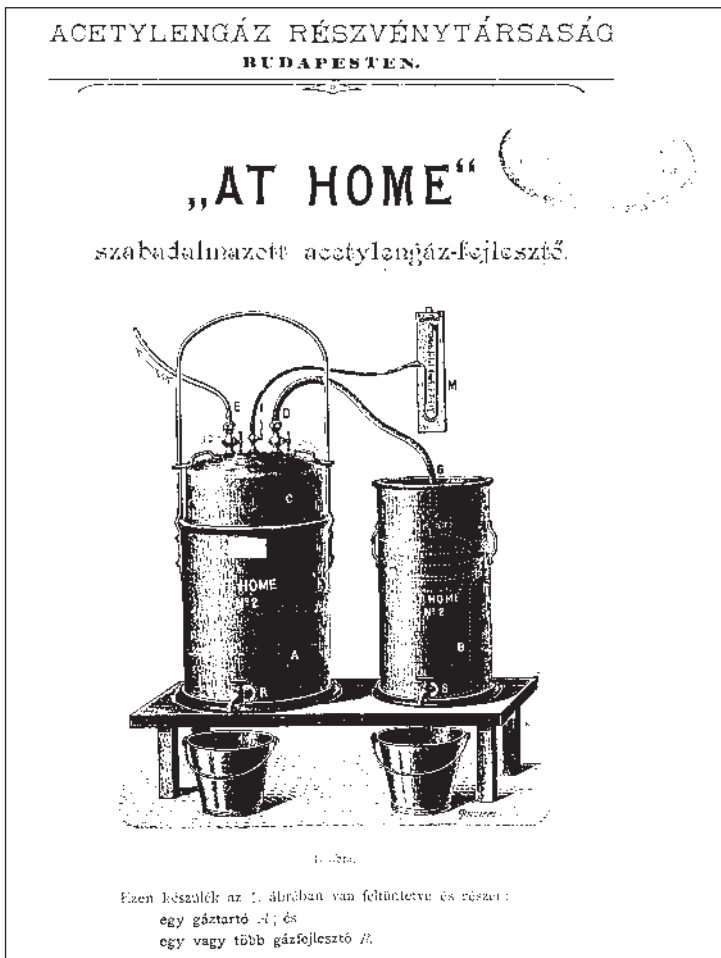
Hamarosan követte e világítási megoldást a polgárosodást segíteni kívánó Veszprém, ahol az 1897-ben megkezdett tárgyalások és próbavilágítás után 1898-ban végleg kigyulladtak az acetilénlámpák. A Veszprém Rendezett Tanácsú Város képviselő-testületének 1898. január 10-i rendkívüli közgyűlési jegyzőkönyve kivonatában

olvasható „...az acetiléngáz részvénytársaságnak a 64/897. k. gy. határozat szerint adott 2 havi próbavilágítási idő már lejárt ugyan, azonban a részvénytársaság saját költségére az acetilénnel való kísérletezést még tovább folytatja.” Eszerint városunkban a kezdeti időpont 1897! Aggodalmak már a következő évben jelentkeztek vele kapcsolatban. E kivonat 3. pontja így szól: „Mint hogy az acetiléngáz fejlesztő készülék a Várban, tehát igen élénk forgalmi helyen van berendezve, holott az acetiléngáz nagyon robbanékony anyag, tehát esetleges robbanás veszélyének a közönség ki nem tehető, ennél fogva hívja fel a közgyűlés az acetiléngáz részvénytársaságot, hogy a gázfejlesztő készüléket a Várból távolítsa el. Számára a város végén jelöljön ki területet, s arra kérje ki a telepengedélyt.”

Veszprém vezetőségéből Szeglethy György polgármester és Kolossváry József megyei alispán 1899. november 4-én ismételt, azonnali megoldást elvárva lépett fel a Vár utca jobboldalán külön álló ideiglenes acetilénfejlesztő-telep eltávolítása ügyében. Nem illett a Várfeljáró látványképébe a dísztelen fabódé, ráadásul nyáron megrongálódott a teteje. Így a belső térbe hulló eső növeli a robbanásveszélyt. Ha szakértő felülvizsgálta volna, ő sem szorgalmazná a további működtetést. Határozataukra hiába közöltek konkrét indokot, a budapesti Berdenich Győző magánmérnök tulajdonosi mivoltában fellebbezett ellene. A telep ekkor két helyre szolgáltatta az acetiléngázt, a Korona Szállóba és Kávéházba, valamint Krausz József könyvkereskedésébe. Az acetilént ők szerezték be, az alkalmazottakat is ők fizették. A Korona kivilágítása közérdek volt, ezért a petróleumlámpák visszaállítására Kiss István 15 nap haladékot kért, s erre az időre vállalta a teljes felelősséget. Ugyanakkor Egyed Mihály szállodás kérvényt adott be a tanácshoz, hogy a gázfejlesztő telepet a Korona udvarában építtethesse fel, s működtethesse a saját használatára. Az engedélyt 1900. áprilisban megkapta. A korábbi bódé lebontásra került. A tanács közben elhatározta az acetilén utcai világítást, aminek az új telephelyét is kijelölte. Ebből kifolyólag a szállodatulajdonos csak ennek a beindításáig kívánta a telepet a bódé gépeivel működtetni. Az események gyorsan követték egymást.

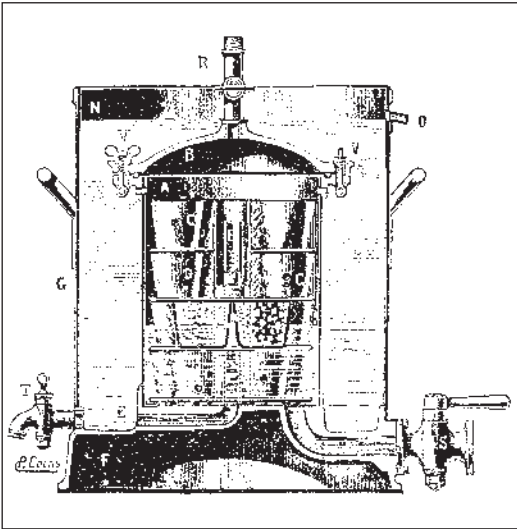
1900 májusában a budapesti székhellyel működő Acetilén Részvénytársaság megküldte az „At Home” szabadalmazott acetiléngáz-fejlesztő készülék ismertetését Veszprémbe.³ (1–2. ábra) Részlet ennek a szövegéből: „Az «At Home» készülékek teljesen önműködő szerkezetűek és mindenkor csak a fogyasztásnak megfelelő gázmennyiséget fejlesztik, amennyiben az acetiléngáz fejlesztéséhez, illetve a kalcium-karbid felbontásához szükséges vízmennyiség a fogyasztás arányában folyik a karbidhoz.”

A város az eddigi üzemeltetővel egy újabb szerződés tárgyalásába kezdett. A polgármester szerződéstervezetére Berdenich Győző április 30-án levélben válaszolt, s ez több mindent elárul a véleményéről, a körülményekről. Az ideiglenes engedély záradékolása utólagosnak tűnik. De van olyan pontja, amely lehetetlenségnek bizonyul. „...a technika legújabb vívmányainak és a kor igényeinek megfelelően ...” – csak hogy ez több ezer forinttal nagyobb fedezetet igényel. Ugyanakkor lehet modern, szolid, ha érdektelenségéből esetleg egy év múlva lebontatják. Eredetileg



1. ábra: „At Home” szabadalmazott acetylén-gáz-fejlesztő készülék ismertetője
(VeML V. 173. b. VII/597 1900)

önköltségi áron ajánlottuk a vállalkozást a városnak. 400 forintot kértünk 20 lámpáért, ami a kalcium-karbid árát fedezte. Ráadásul nem várható, hogy magánfogyasztáshoz egy évre bárki felvállalná a csőszerelés költségét. A feltételek tehát annyira megnehezítik a létrehozást, az egész lehetetlenné válik. „Próba és ingyen világítás volt már elég Veszprémben!” A szerződéstervezetnek megfelelően több költséget nem engedhetünk el, inkább elállunk az ajánlattól. Javaslat a módosításra: „...a telep utcai világításra vonatkozó részének esetleges megszünte után is mint magánvállalat a gyártelep engedély alapján tovább is fennállva maradjon, az a jelzett iparhatósági engedélynek megfelelően magánosoknak tovább is szolgáltatasson aceti-



2. ábra: A készülék belső felépítése
(VeML V. 173. b VII/597 1900)



3. ábra: Acetilén üzemeltetésű
lámpatest Gombor József
veszprémi lakos gyűjteményéből.
(Laczkó Dezső Veszprém
Megyei Múzeum tulajdona)

lénes világítást, illetve termelhesen és adhasson el acetilént. Az üzembe helyezést július 1-jéig vállaljuk.”

Júliusban került kijelölésre az új, véglegesnek szánt telep helye a Kálvária feljáratánál. Ez akkor a Nagyvárosi út és a Kálvária közti területet jelentette. Dr. Rédey Gyula apátkanonoknak nem volt kifogása ellene, és a két szomszédos helybéli lakosnak sem. Szomszédként érintett volt még a helybéli Magyar Királyi Honvéd-állomás Parancsnoksága. A 42 méterre levő Reviczky-féle laktanyából Turczér Imre m. kir. honvéd őrnagy zászlóaljparancsnok féltette a katonáit a robbanástól, és emiatt a püspökség 85 méterre fekvő szérűjét is közelinek tartotta. Ennek ellenére néhány

módosítással az engedélyt kiadták. Ablak, ajtó ne legyen a Kálvária oldalán, tehát a homlokzatot merőlegesen el kell fordítani. Az építkezéseknél legyen szakértő az óvintézkedésekre.

Az építményt be kell vezetni a „B” iparlajstromba. Ezzel a megoldással fogják világítani a városházi helyiségeket 1 forint 25 krajcárért. A városi tisztí főügyész szerint az engedély ideiglenes, a városban használt acetilénvilágítás időtartamáig terjed.

A szerződés Berdenich Győző és társa Schröder Ferenc, illetve a Veszprém Rendezett Tanácsú Város lakosságát képviselő Szelethy György polgármester között a város acetiléngázzal történő világítására létrejött, amelyet a veszprémi közgyűlés 1900. szeptember 3-án hagyott jóvá. A világítás kiterjedése a Reviczky-féle laktanyától a Várfeljáróig 20 db lámpás, melyekben 1 gázlámpa 30 gyertyafény erősségű lesz. (3. ábra) Megmarad a világítás a városházában, mely helyiségeiben eddig is effajta használtak. – Az előállítás közben keletkezett mel-

léktermékeket, salakot a telep működtetői takarítják el. Kötelesek az útba eső élő fákat mindenkor megóvni. 3. pont: „Az acetilén gázfejlesztés és világítás a technika legújabb vívmányainak és a kor igényeinek megfelelően történjék.” – Fennakadás esetén, melynek a tartama nem haladhatja meg a 3 napot, petróleumvilágítást igényel Veszprém. Megengedte a város, hogy a gáz magánszemélyekhez is bevezethető legyen, a felesleg eladható. A város utólagos félévenkénti részletekben fizet. 5 évig nem vet ki pótagót, és ingyen adja a vizet. Úgy rendelkezett a közgyűlés, hogy az engedély kiadásáért befizetett 20 koronás összeg az iparos tanonciskolára fordítható.⁴

A hír terjedt. Hont vármegyéből Korpona Szabad Királyi Város polgármestere írt a veszprémi polgármestereknek, mert az utcák, terek kivilágítására a petróleumlámpák helyett jobb és intenzívebb megoldást szeretnének, ezért tapasztalatot gyűjt. A következő választ kapta: „Bardenich Győző működésével az Acetiléngáz Részvénytársaság kísérletképp oly árért világította a város lámpáit, mint az illető lámpák petróleummal való ellátása került, vagyis a város a vállalatnak épp annyit fizetett, mint a petróleumszállítónak. A próbaidő leteltével a társulat a világítást beszüntette, de a lakosság igényli, ezért a jogutóddal, Bardenich Győző és Schröder Ferenc fejlesztőkkel a csővezeték mentén 24 lánгон lesz ismét üzembe helyezve, melyek fele éjjel 11 óraker le lesz oltva. A lámpákat a vállalkozók állították fel, s tartják fenn. Évenként egy-egy lámpa után 40 K átlagárat kapnak. Ezek a lángok tegnap lettek először felgyújtva: szépségük, intenzív fényük ismeretes, egyéb személyes tapasztalatról tehát ezúttal nem adhatok hírt. De jelzem, hogy az egy évi próbavilágítás tartama alatt itt robbanás nem fordult elő. Veszprém, 1900. október 16.” A lámpák közül a Vég Kávéház előtti és a Gizella téri kétkarú volt. Szeglethy György Karcagról is kapott érdeklődést, hiszen a vállalkozók az ajánlataikban hivatkoztak a veszprémi alkalmazásra. Mivel új világítási módozat, döntés előtt mindenkit érdekelt a vele járó célszerűség, előny, esetleges hátrány.⁵

Veszprém város polgármestere és a segítőtársai mindvégig felelősségteljesen felügyelték és kísérték végig az acetilénvilágítás helyi ügyét. A legfontosabb dolgokra fordítottak kiemelt figyelmet. Igazolta ezt a M. Kir. Belügyi és Kereskedelemügyi miniszter 1902. október 4-én e tárgyban kiadott Szabályrendelete, hiszen lényegében épp azokra a problémákat előidéző eshetőségekre vonatkozott, amelyeket itt Veszprémben megkifogásoltak, illetve megfontolás tárgyává tettek. Ez az ipari és kereskedelmi szabályzat büntetőjogi felelősség terhe mellett hivatalosan szabályozta az acetiléngáz gyártásával, felhasználásával kapcsolatos eljárásokat műszaki és rendészeti szempontból. A részletezésben kitért a kalcium-karbid tárolásától, a robbanás veszélyének elkerülésétől, a létesítés telepengedélyének kötelező megszerzésétől kezdve a csővezeték fémminőségén keresztül a gázfejlesztő készülékek szabványáig, működtetéséig, s a helyi folyamatos ellenőrzésig. Például az I. rész 6. §. b pontjában előírták, hogy a fejlesztő készüléket el kell látni „a fővezetékbe az első lángzó előtt beiktatott, a láng visszacsapását megakadályozó szerkezettel”. A készülékek megvizsgálására vizsgáló bizottságot szerveztek, s az engedély kiadását a véleményük alapján bírálták el. III. rész 22. §.: „Acetiléngáz fejlesztésével, illetve

előállításával üzletszerűen foglalkozó ipartelepek... csak előzetes iparhatósági telepengedély alapján létesíthetők.” III. rész 31. §.: „... ily készülékek csakis világos, jól szellőztethető, s fűtésre vagy egyéb célra szolgáló kályhával el nem látott, a szomszéd helyiségektől legalább 30 cm vastag kőfallal elkülönített, szabadba és kifelé nyíló ajtókkal ellátott, fagymentes helyiségekben állíthatók fel”. A IV. rész a készülékek kezelőinek képzéséről szól.⁶

Ez az év Veszprémben már a nyári hónapokban azzal telt, hogy a megbízott rendőr naponta ellenőrizte az utcai lámpák világításának idejét. A tapasztalatakról másnap a rendőrkapitány jelentést készített, s adott át a polgármesternek. Így felügyelték, hogy takarékosan használják-e az acetiléngázt. Lámpák a Komakút tértől a Püspöki palotáig voltak felállítva, a Fő téren 29 db egyes, kettes, hármas égőkkel ellátva. Volt nap, amikor a 29-ből 10–14 nem égett. Másik alkalommal a 29-ből 27-et este $\frac{3}{4}$ 9-kor gyújtottak meg, s ebből 14-et éjfél előtt, a többit éjfél után 1 órával oltottak el. Július végén volt két nap, amikor egyáltalán nem lettek felgyújtva a lámpák, hiszen a szerződés szerint a holdvilágos éjjeleken nem köteles rá a vállalkozó. A lámpaoltás általában 23 és 3 óra között volt jogos, de mindig a Hold világosságától függött.

A szerződés valóban tartalmazta az időszakot és időpontot, ami szerint a gáz égése márciustól októberig szünetel. Azonban a felül bírálattal jogát fenntartotta a város. Ez ebben az évben szükségessé is vált. Bebizonyosodott, hogy Veszprém olyan életfeltételekkel küzd, hogy nem mindig takarékoskodhatnak a Hold miatt, mert zivataros időben éppen a belváros a legsötétebb. Olyan eset is előfordult, hogy lámpaoltást követően betörési kísérlet történt a kanonokházaknál és a Püspöki palotánál.

Városunkban már látták az ellenőrzés pozitív hatását, a Szabályrendelet tudomásulvétele után tehát könnyűszerrel teljesítették az előírtakat. Októberben legkorábban $\frac{1}{2}$ 6– $\frac{1}{2}$ 7 óra között gyújtottak lámpát, és égett legkésőbb hajnali 5 óráig. Novemberben esetenként már $\frac{1}{2}$ 5-kor meg kellett gyújtani azokat. Fejes Antal rendőrkapitány október 23-án bejelentést tett Szegelethy György polgármesternek a rendetlen időközönkénti lámpagyújtásról. A lakosok nem számíthatnak a biztonságos közlekedésre, mert néha különösen megkétszerezve világítják ki az utcákat. A rendőrkapitány azonnal intézkedett. Figyelmeztette az aznapi illetékes lámpagyújtót: akkor kell meggyújtani az acetiléngőket is, amikor a petróleumlámpákat. Három nappal későbbi jelentés azt is tartalmazta, hogy a kellekeket rendben találták. Bár a kalciumkarbid 500 kg-ot meghaladó mennyisége bádoghordókban, külön kamrában, de elég szellős, száraz helyen lett elhelyezve. Ezen javítani kell!⁷

A tanács megbízta a polgármestert, összegezze, megfelel-e a telep a miniszteri rendeletnek és szabályoknak. Fel kellett küldeni az iratokat is a Kereskedelemügyi M. Kir. miniszterhez átvizsgálásra.⁸ 1903-ban érkezett meg a Szabályrendelet IV. részének részletes kidolgozása a M. Kir. Belügyminisztertől az érintettekhez az alispánon keresztül. „A Kereskedelemügyi M. Kir. miniszter 54969/1902. számú körrendelete valamennyi magyarországi törvényhatósághoz, az acetiléngázt fejlesztő készülékek szerkezetének megvizsgálására, úgyszintén a szerelői és kezelői képesí-

tő vizsga megtartására hivatott vizsgáló bizottság szabályzata tárgyában”. Előre közölték: az új Szabályrendeletet oly határidővel helyezik érvénybe, hogy az azzal kapcsolatos teendőket minden érintett a megfelelő előkészületet követően teljesíthesse.⁹

Veszprémben a rendőrkapitányra és a tűzoltó főparancsnokra bízta a vizsgálatot, megszabva, hogy azt a városi mérnök és a cég képviselőjének a közreműködésével végezzék el. A gáz veszélyes volta miatt különösen lelkiismeretes eljárásra volt szükség. Április 3-án külön felszólították a rendőrkapitányságot az acetilén-gáz-fejlesztőtelep karbidraktárának és főlezáró csapjának tüzetes megvizsgálására. Eredmény: a telep rendben van. Tíz hordó kalcium-karbid szállítmány érkezett. A megengedett 5-öt a rendeltetésszerű helyére, a többi egy szobába helyezték el. Katz főnök így helyesnek vélte, de 20 K büntetést fizetettek vele, s az összeg a telepet illette.

Ez az eset is igazolja, mennyire szükség volt a telephelyeken dolgozó felelős személyek képzésére. Iparigazolvány kellett a készülékek felszerelésével, a berendezésekkel, azok kezelésével foglalkozó minden egyénnek. Ennek a megszerzését egy 1903. március 15-től induló szakmai képzés elvégzéséhez köthették, ami szóbeli és írásbeli elméleti és gyakorlati vizsgával zárult. Az erre szervezett acetilénipari vizsgáló bizottság öt tagból állt, s volt közöttük egy-egy kémikus és gépészmérnök szakértő. A veszprémi acetilén-telepről Berdenich Győző tulajdonosnak és Katz József telepvezetőnek kellett képesítést szereznie.

Az 1905. december 2-ai közgyűlésen határozatot hoztak; meghosszabbítják a szerződést. A tulajdonos válasza: „...semmiféle érdek nem készlet arra, hogy még további 2 esztendőre lekössem magam a világítási teleppel Veszprémhez. A jelen alakban és terjedelemben – oly kicsi és jelentéktelen a vállalat – s a befektetett tőkéhez mérten annyira csekély a jövedelem, hogy ezen vállalat távolról sem érdemli meg azt a fáradságot, azt a sok kellemetlenséget és bosszúságot, melyet 5 éven át jobb jövő reményében azzal átszenvedtem”. A fő problémáját már a november 18-ai levelében részletezte. Bizonytalan a fogyasztás mennyisége, így nyáron nem rendelhetette meg a téli karbidszükségletet, s az ára 25–26 K-ról a vasúti szállítási díjon kívül 32 K-ra emelkedett, így jelenleg 25–30%-kal drágább. Emiatt ésszerűen nem gazdálkodhat, a fogyasztók terhelődnek, ő károsodik. A működés beszüntetésén gondolkodik. Megfelelő fordulatot hozna, ha a város megosztaná vele a kárt. Ettől kezdve felemeli az utcai világítás árát 93 K 34 fillérről 125 K-ra, a gázmérőóra szerinti 2,5 K-ról 3 K-ra m³-enként. Egy utcai lámpás használata évi átlag 40 K. A város házi 2,5 K gázmérővel. Ez erősebb láng, 16 gyertyafény, de nem fizetnek érte többet! A határozott választ azonban megbeszéli az érdektársával. Február 4-én létesül az Egyesült Acetilénvilágítási Rt. Budapesten. Átveszik talán a veszprémi telepet is. 1900. szeptember 3-tól 5 éven át működünk. Mivel a hosszabbítás csak 2 évre szólna, inkább átáll a város a villanyvilágításra. A magánosoknak továbbra is szolgálhat, az óvadék a városé marad. Mindezt tartalmazza az 1905. december 6-ai jegyzőkönyv.

Az 1906. februári rendkívüli közgyűlésen „Berdenich Győző kijelentette, hogy a felemelt árakból nem enged, de hallgatólagosan tovább világít. Bérbe sem adja a telepet, de a kereskedelmi részt hajlandó átadni”. Ez kényszerhelyzetet teremtett, egyelőre fizette a város a magasabb világítási díjakat. „A közgyűlés megbízza a pénzügyi bizottságot, hogy a világítási ügyet érdemileg tárgyalja le, azután terjessze a közgyűlés elé.”

A következő, keltezés nélküli jegyzőkönyv alapján jut tudomásunkra: az Egyesült Acetilén Részvénytársaság helyi tulajdonosa az ideiglenes megoldásba nem megy bele, 1–2 évre nem szerződik. Azonban annak ellenére, hogy itt a karbid beszerzése drágább, felár nélkül a szerződés nélkülözésével tovább világít. Ettől függetlenül ez egy ideiglenes állapot marad, amelyből egyik fél sem támaszthat semmiféle jogot és kötelezettséget a másik felé.

Ezzel egy időben a Kellner és Steiner Utódai társaság szórólapot küldött a Városi Tanácsnak, amelyben a tőlük vásárolt kalcium-karbidot szállítási bérköltség nélkül ajánlja fel. A jó minőséget az eddigi vásárlóival bizonyítja: Berettyóújfalun, Örkényen, Hátszegen szállodások, földbirtokosok használják.¹⁰

1907-ben az éves számla körül támadt nézetkülönbözlet. A Törvényszéken elhelyezett lámpa nem égett, emiatt a város 40 K 14 fillér levonásáról készített előadói ívet. A részvénytársaság a késői jelentés miatt kifogásolta meg, mert a hibákat csak azonnali bejelentés alapján fogadhatta el.

Az eredeti összeg az utcai és a városháza világítására 134 K 31 fillér összegben a következő évben kiegyenlítésre került.¹¹

A Kereskedelemügyi miniszter a szolgáltatást biztosító készülékekre kiadott ipari vizsgálatot, engedélyt előíró rendelet méretek tekintetében eltérő készülékekre vonatkozó részét 1908-ban a következő intézkedéséig felfüggesztette.¹²

Ebben az évben még egy bővítési témával foglalkoztak Veszprémben. Suly László és Metzger Ede acetilénfejlesztő felállítási kérelmet nyújtott be. Ez ügyben június 19-én hoztak határozatot. „Minthogy a fejlesztő felállításával építkezések vannak kapcsolatban, s a szomszéd érdekeltek is meghallgatandók, a tanács az iratokat helyszíni szemle, s véleményezés végett az építészeti bizottságnak kiadja”. Építészeti szempontból nem találtak kifogást. Hogy mégsem indult be itt az acetiléngáz fejlesztése, azt a technika és a korabeli életvitel fejlődése eredményezte.¹³

Veszprémben, igaz egyelőre még nem teljes egészében, de 1908-tól folyamatos fejlesztéssel, kiépítéssel már kezdte felváltani az acetilén közvilágítást a villanyvilágítás.

Szükséges a teljesség érdekében még egy adatot rögzíteni, mégpedig az acetilén-telep eladásával kapcsolatban. „Mivel izzó és kialudt villanylámpák varázsolják «tündéri» fényességüvé a mi «ragyogó metropolisunkat», a Kálvária mellett fekvő acetilén telep fölöslegessé vált. A városnak útjában levén a félreeső helyen felállított fabódé és a földben elhelyezett csövek, tehát megvette az egész telepet – a gépek kivételével – a volt tulajdonos jogutódjától, Weisz V. Mór veszprémi szállítótól 400 koronáért. Tehát most már megint lesz helye a vasüszögnék és szemétnék, mint a telep létesítése előtt volt”.¹⁴

Látható, az acetiléngázzal megoldott világítási gyakorlat nem vált általánossá és tartóssá, de a fejlődés útján nagy lépést jelentett. Világszerte sok ember és közösség tudományos, illetve mindennapi munkája eredményezte azt, hogy egyáltalán kísérletezhettek vele. Kellett ehhez vállalkozó település, az ottani lakosságért felelős vezető személyes, megfontolt döntéssorozata, a kezdeményezés képessége, a lankadatlan felelősségtudat, és nem utolsó sorban a településük lokális hangulata, életvitelileg jobbá tételének következetes szorgalmazása. Veszprémben mindezek adottak voltak. Köszönetet mondhatunk Szeglethy György polgármesternek, az irányító munkáját segítő közgyűlés tagjainak, és az ügy összes akkori patrónusának! Veszprém Rendezett Tanácsú Város a technika fejlődését kihasználva, ezzel tett egy lépést a város életének kellemesebbé tétele útján.

JEGYZETEK

- ¹ Szőkefalvi–Nagy Zoltán: Acetilénés közvilágítás hazánkban 1897–1912. A Magyar Vegyészeti Múzeum kiadványai 11. Várpalota, 1975. 31 p.
- ² VeML V. 173. b Polgármesteri iratok VII/597 (1900) A városban az acetilénvilágítás megindítása. (Benne: "At Home" szabadalmazott acetiléngáz-fejlesztő készülék ismertetése.)
- ³ *ua.*
- ⁴ VeML V. 173. b Polgármesteri iratok VII/1245 (1902) Szabályrendelet az acetiléngáz előállítása és világítási vagy más célokra való felhasználása tárgyában. Kiadja a Magyar Királyi Belügyminisztérium. (Az Országos Törvénytár Szerkesztősége.)
- ⁵ VeML V. 173. b Polgármesteri iratok VII/1245 (1900) Az acetilén utcai világításáról.
- ⁶ VeML V. 173. b Polgármesteri iratok VII/380 (1903) Berdenich Győző magánmérnök acetilénfejlesztő telepének létrehozása Veszprémben a Kálvária Nagyvázsonyi út oldalán.
- ⁷ VeML V. 173. b Polgármesteri iratok VII/380 (1903) A kereskedelemügyi m. kir. miniszter 54969/1902. számú körrendelete valamennyi magyarországi törvényhatósághoz.
- ⁸ VeML V. 173. b Polgármesteri iratok II/604 (1903) Az Egyesült acetilénvilágítási részvénytársaság november havi számláját kiutalni kéri.
- ⁹ VeML V. 173. b Polgármesteri iratok II/390 (1908) Az acetilénvilágítási részvénytársaság megküldi az 1907. december havi számláját az utcai világításról és a városház világításáról.
- ¹⁰ VeML V. 173. b Polgármesteri iratok VII/380 (1903) A kereskedelemügyi m. kir. miniszter 54969/1902. számú körrendelete valamennyi magyarországi törvényhatósághoz
- ¹¹ VeML V. 173. b Polgármesteri iratok VII/254 (1908) A kereskedelemügyi miniszter rendelete az acetilénfejlesztő telepekre és készülékekre vonatkozóan.
- ¹² VeML V. 173. b Polgármesteri iratok VII/196 (1908) Suly László és Metzger Ede acetilén fejlesztő felállítása iránti kérelmeik megtárgyalása.
- ¹³ VeML V. 191. Veszprém város szabályrendeleteinek gyűjteménye. 3. sorozat 1. (1900)
- ¹⁴ Veszprémi Ujság, 1910. április 10. 3. p.

A Vass László Gyűjtemény épületei a Vár utcában

VÁNDOR ANDRÁS

A VESZPRÉMI VÁR MINDIG JELENTŐS SZEREPET TÖLTÖTT BE ÉLETEMBEN, úgy érzem talán többet, mint kortársaimnak. Kis gyerekként sokszor jártam szüleimmel, rokonokkal, ismerősökkel a vár ódon falai között, gimnáziumi tanulmányaim négy évét a patinás Lovassy gimnázium falai között töltöttem.

Az előző emlékektől teljesen eltérő vár élményt jelentett számomra az a négy év, amelyet a mai, Vass László Gyűjteménynek helyet adó három Vár utcai épület felújítási munkáinál szereztem, mint a felújítási munkák, iskolám által megbízott felelős műszaki vezetője.

Iskolánk, a veszprémi Táncsics Mihály Szakközépiskola Szakiskola és Kollégium 1998-ban kezdte meg a műemléki fenntartó technikus képzést és élő, gyakorlati munkának helyszínt keresve tekintettük meg a tűztorony alatti udvarban álló, dűledező Vár u 7. sz. alatti műemlék épületet a Polgármesteri Hivatal, a Műemlékvédelmi Hivatal és a Pannonterv Kft. képviselőivel.



Vár u. 7.



Vár u. 7.



Vár u. 7.

Vár u. 7.

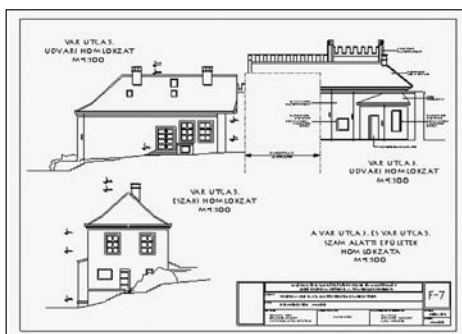
A látvány nagyon lehangoló volt, a több éve fagerendákkal aládúcolt és megtámasztott romos épületet teljesen ellepte a növényzet. A kidőlt oromfal helyén a padlásról karvastagságú faágak kúsztak az ég felé. Az épületet, a dűledező romot vaslemez palánk próbálta védeni a fedelet kereső hajléktalanok ellen.

A bejárás résztvevői megállapodtak abban, hogy diák munkával megpróbálják a romot életben tartani, ameddig végleges szerepet nem kap az épület.

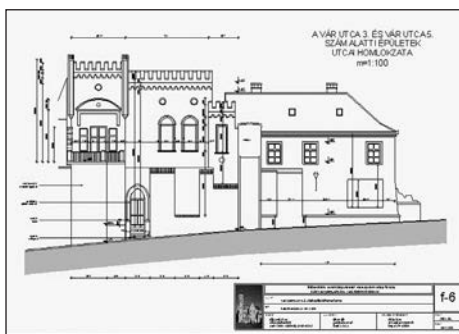
Az épület történetéről annyit tudtunk, hogy az 1700-as évek második felében épült, késő barokk stílusban, iparos vagy kispolgári lakóháznak. 1938-ban a Veszprémi Püspökség tulajdonába került, 1952-ben államosítással jutott állami tulajdonba, 1957-ben nyilvánították műemlékké, 1964-től csereingatlanként ismét magántulajdonba került 1976-ig, amikor a város műemléki felújítási céllal megszerezte az épület tulajdonjogát, és múzeumi épület, kőtár funkcióra tervet készített. A terv pénzhány miatt nem valósult meg és a használaton kívüli épület állaga évről évre romlott.

Az 1998-as épület bejárást 1999 júniusában tényleges diák gyakorlati munka követte, nyári technikus gyakorlat keretében az iskola tanulói kiirtották az épület környékét behálózó növényzetet, összegyűjtötték az épület körüli több konténernyi szemetet és hulladékot. Műegyetemista építészhallgatókkal együtt épületfelmérést készítettek.

Az elvégzett munka nem volt hiába való, mert a Vár utca 7., a Vár utca 3. és 5. számú épülettel együtt új szerepet kapott, miután hosszú egyeztetést követően az önkormányzat elfogadva Vass László műgyűjtő ajánlatát és jelentős anyagi támogatását, együttműködési szerződésben vállalta, hogy az épületegyüttes felújításával bemutató helységeket alakít ki a műgyűjtő tulajdonát képező modern képzőművészeti alkotások számára.



Diák felmérés



Diák felmérés

A Táncsics iskola a korábbi években már folyamatosan végzett élő gyakorlati munkaként épületfelújító tevékenységet a polgármesteri hivatal részére. A Vár u. 3–5–7. számú épületeknél így kaphatott megbízást a bontási és felújítási munkák megkezdésére. A felújítási tevékenység felelős műszaki vezetésére ekkor kaptam megbízást.

A tényleges építési munka 2000 májusában kezdődött, a kitűzött átadási határidő a Vár u. 7. épületnél 2002. augusztus 20. volt. A több mint kétéves építési határidőt a még szükséges műemléki kutatások befejezése a kiviteli tervek elkészítése és a rendelkezésre álló beruházási keret határozta meg, de ez a határidő nagyon kedvező volt a szakmai gyakorlati munka számára is, mert a tanulókkal végzett munka jóval több időt igényel, mint egy profi építési vállalkozói tevékenység.

A létesítmény engedélyezési és kiviteli terveit a Turányi és Simon Építésziroda készítette folyamatos tervszállítással. Az Építésziroda tervezői elképzeléseit az alábbiakban határozta meg:

„A veszprémi vár meredeken kanyargó utcái fogják közre azt a kis házcsoportot, ami otthont ad majd Vass László modern képzőművészeti gyűjteményének. A három házból álló épületegyüttes különböző korokban épült. Az egyik, a várhid alsó felén lévő, a középkori alapokra épült eklektikus ház. A másik, a hid felső oldalán lévő, illetve a harmadik, a kis téren lévő barokk kori. Ezt a sokféle, de együtt öregedő házat a Vár szövete szervesíti egyg. A néhol terekké kiszélesedő, kanyargó kis utcák, lépcsők, a házakat körbefonó növényzet mediterrán hangulatú.

Ezek az egymásba fonódó mikro terek, enteriőrök és exteriőrök meghatározzák a vár atmoszféráját. Ez a kis házcsoport nemcsak egyszerű múzeummal, kiállító terem-mé válhat, hanem művészeti, kulturális központtá.

A térre felvezető lépcső elején a barokk ház alsó szintjén kávézó működne. A kiállítóteremtől függetlenül üzemeltethető kávézó rendezvényeket, kiállítás-megnyitót is kiszolgálhatna, nyáron pedig a teraszokat és a teret is.

A tér közepén fa adna természetes árnyékot.

A tér kiemelt részein védett kültéri szoborkert alakulhat ki.

Az egyes épületrészek nagyobb szerkezeti változtatás nélkül lennének felújítva,

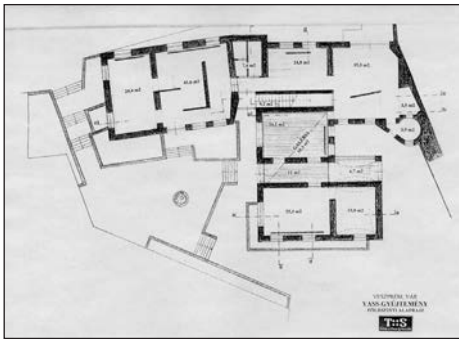
belül a fő tartószerkezetek is megmaradnak, csupán új válaszfalak kerülnek elhelyezésre. Fő változás az eredeti állapothoz képest a tetőszerkezetbe lenne: néhol a padlásszint elbontásával a tetőszerkezetek látszó fedélszékké válnak.

Kis belső lépcső köti össze a barokk házat a mellette lévő eklektikus épülettel.

A három épület találkozásánál új belső lépcső épül, ami téren lévő ház padlásszintjére vezet fel. Ez a tér valójában azonos légtérben lenne az alsó kiállítóterekkel, és inkább galéria jellegű. Itt kis magánkönyvtár-iroda kapna helyet.

A fedélszék megszakítás nélkül fedné be mind az alsó teret, mind a galériát. A galéria az új lépcső felől kapna bevilágítást, így elkerülhető a tetőablak.

Az építészeti tervezésnél elsődleges szempont, hogy ez a mikrotér a Vár szerves részévé váljon, és a Vass Gyűjtemény méltó otthona lehessen.”



Vass Gyűjtemény áttekintő alaprajza

A bontási munkák megkezdése előtt feladatunk volt minden meglévő szerkezetet lefényképezni, pontosan felmérni, a szükséges részletekről vázlatrajzokat készíteni. Meghatároztuk azokat az épületelemeket, amelyeket különös gonddal kell bontani és a visszaépítésig fel kell újítani és megfelelő módon raktározni. Kiemelt gonddal kezeltük a bejárati ajtót és mives faragott homokkő ajtókeretet, a barokk ablakokat.

Az első feladat a szükséges épületbontás elvégzése volt. A még fent lévő cserépek eltávolítása könnyű feladat volt, mert alig volt cserép. A födémgerendák eltávolítása már sokkal nagyobb gondot okozott, mert ritkán látni ma már olyan méretű tölgyfagerendákat, amelyek súlya megközelítette a 250 kg-ot. A tető- és födémbontást az alapozás megerősítése, a nedvesség elleni szigetelés elkészítése követte. Az új födém készítése kettős feladatot adott, ahol lehetett helyreállítottuk az eredeti téglaboltozatot, a többi helyen pedig terv szerinti új vasbeton födémet készítettünk. A födém elkészítése után kezdhettük a tetőszerkezet építését, a tél beállta előtt ideiglenes lezárást kapott a tető. A további munkák ütemesen készültek, csak azokra a részmunkákra bízunk meg alvállalkozót, amelyet diákokkal nem tudtunk elvégezni.



Táncsicos diákok

Az első komoly megálló a 7-es épület átadása volt az eredeti terv szerint 2002. aug 19-én. Az átadás, amely a teljes feladat egy jelentős részének elkészültét jelentette lehetőséget adott az eddigi tapasztalatok értékelésére és a megnyitó-



*Épületavató, 2003. június 7.
(Vass László műgyűjtő,
Dióssy László polgármester,
Fenyvesi Ferenc igazgató,
Művészetek Háza)*

ra összeállított mini kiállítás megmutatta a várható művészeti élményt, és segítette a még szükséges anyagi források megszerzését.

A 3-as és 5-ös épület felújítása másfél év alatt már meghaladta a diák szakmai gyakorlati munka lehetőségeit, ezért a további munkákra alvállalkozókat kellett keresni és sikerült olyan vállalkozót találni, aki a nagyon rövid határidő és bonyolult feltételek mellett is határidőre elkészítette a két épület felújítását, átalakítását.

Már a munkák megkezdésénél felmerült az igény arra, hogy ne csak a három épületet magába foglaló galéria készüljön el, hanem ezzel együtt az épületek környezete is kapjon a galériában bemutatott



Vár u. 5. (Helyreállítás után)



Vár u. 5. (Helyreállítás után)



Vár u. 7. (Helyreállítás után)



Vár u. 7. (Helyreállítás után)



Vár u. 3. (Helyreállítás után)

alkotások művészi színvonalával egyenrangú igényes kialakítást. Az épület-együttessel újjávarázsolt környezet legyen a további felújítási munkáknál követendő példa. A tervbe vett és elkészített munkák, a felvezető lépcső, kovacsoltvas kerítés és kapu, a kő térburkolat, az udvar közepén modern plasztika elhelyezése, valamint a szomszéd épületek homlokzatának a felújítása.

Megkerestük a fotódokumentumok között az eredeti romos állapot képeit, ezeknek elkészítettük a mai fotóit, a ké-

pek bemutatásával szeretnénk érzékeltetni azt a tevékenységet, amelyet a munkában résztvevők végeztek négy év alatt.

Számos szakember, köztük táncsisos diákjaink munkájának eredményeként elkészült a valóban reprezentatív kiállítási hely, és a 2003. június 7-én lezajlott ünnepélyes galériaavatás óta él és látogatható Vass László gyűjteménye.

A Vass László Gyűjtemény kialakításában résztvevő meghatározó intézmények, vállalkozások, személyek:

Veszprém Megyei jogú Város Önkormányzata
 Vass László műgyűjtő
 Kulturális Örökségvédelmi Hivatal
 Táncsics Mihály Szakközépiskola Szakiskola és Kollégium, kivitelező
 Baumeister Kft. kivitelező
 i-quadrát Hungária Kft. bonyolító
 Turányi és Simon Kft. tervező
 Pannonterv Kft. tervező
 Hermanics József díszítőszobrász, kőműves mester

A gyűjtemény kialakulásának fontosabb dátumai:

1998. 10. 06. A Városháza, Műemlékvédelmi Hivatal, Pannonterv Kft. és a Táncsics iskola képviselőinek bejárása a Vár u. 7. épületnél.
 1999. 04. 26. Vass László szándéknyilatkozata.
 1999. 06. Diákmunkák megkezdése: növényzet irtása, szemét és törmelék elszállítás, épületfelmérés.
 1999. 06. 25. Az Önkormányzat és Vass László műgyűjtő közötti együttműködési megállapodás aláírása.
 1999. 07. 12. A Vár u. 7. épület bontási engedély kiadása.
 2000. 04. Elkészül a Vár u. 7. számú épület engedélyezési terve.
 2005. 04. A munkaterület átadás-átvétele. A Vár u. 7. építési engedély kiadása.

2001. 04. 09. Vár u. 3–5. épületekre az építési engedély kiadása.
2002. 01. 15. Vár u. 3–5. tetőszerkezet csere, belső szerkezetépítési munkák megkezdése.
2002. 08. 19. Vár u. 7. épület ünnepélyes átadása.
2003. 06. 07. Vass László Gyűjtemény ünnepélyes avatása.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BALASSA László: A veszprémi vár építéstörténete a XIII–XVIII. században. Veszprémi Múzeumi Konferenciák 6, Veszprém. – Budapest, 1996. 6. 18.
BALASSA László–KRALOVÁNSZKI Alán: Veszprém. – Budapest, 1983.
ÉRI István: Veszprém. – Budapest, 1972.
ÉRI István–KELEMEN Márta–NÉMETH Péter–TORMA István: Magyarország régészeti topográfiája 2. Veszprémi járás. – Budapest, 1969. 223–231.
KOROMPAY György–VÁKÁR Tibor: Veszprém városképi és műemléki vizsgálata. – Budapest, 1951. (Kézirat)
KOROMPAY György: Veszprém. – Budapest, 1957.
Dr. LUKCSICS Pál–PFEIFER János: A veszprémi vár a katolikus restauráció korában. – Veszprém, 1933.
Országos Műemléki Felügyelőség Tervtára Régészeti dokumentáció ltsz. 25924 (LÁSZAY J.: A Veszprém, Tolbuhin u. 7. sz. ház levéltári és helyszíni kutatása 1985.) V.
PÁKAY Zsolt: Veszprém vármegye a török hódoltság korában a rovásadó összeírás alapján (1531–1696). – Veszprém, 1942. 51–57.
SÍK Csaba: A Vass-gyűjtemény. – Budapest, 1988.
Veszprémi Lackó Dezső (korábban Bakonyi) Múzeum Régészeti Adattára kutatási jelentéseiből (a szerzők sorrendjében):
ÉRI István–PALÁGYI Sylvia: 16520 ltsz. („Ifjúsági Park”, 1972. júl–nov.)
KRALOVÁNSZKY Alán: 18279–81 ltsz. (D-i várfal, kövek, 1973. jún.), 1833–82. ltsz. (mint előző, 1981. febr.)
RAINER Pál: 18442–85, 18442–85, 18448–85. ltsz.(Tűztorony, 1982–84.), Veszprém Megye Jogú Város Polgármesteri Hivatal Irattára
VÁNDOR András: Veszprém Vár u. 7. (Államvizsga dolgozat) – Veszprém, 2000. május

Egy furcsa légi győzelem – IAR vagy sem?

B. STENGE CSABA

A VESZPRÉMI SZEMLE 20., 21. ÉS 23. SZÁMAIBAN Veress D. Csaba által leközlésre került a 101/3. vadászrepülő-század bevetési könyve.¹

Ez az eredetileg az utolsó századparancsnok, Halasi Sándor² főhadnagy által megmentett – csaknem teljes – dokumentum igen jelentős forrásértékű, mivel a 101. vadászrepülő ezred iratanyaga csak töredékesen maradt fenn, így az ezred bevetési könyve és harcjelentései csak 1945. február 20-tól maradtak meg.³

A bevetési könyvben szerepel egy nagyon érdekes bejegyzés 1944. december 25-éről, mely szerint a német zuhanóbombázók biztosítására felszállt Halasi–Boldizsár⁴ géppár hat IAR típusú vadászgéppel csapott össze Bicske térségében, melyek közül Halasi főhadnagy egy gépet lelőtt. (A napló előző napon említi Dániel László⁵ hadnagy hasonló Stuka biztosító bevetését is, melynek során szovjet La–5-ösökkel kerültek légi harcba.)⁶

Mivel a 101. vadászrepülő-ezred részletes bevetési iratanyaga elveszett 1944. decemberéből, a furcsa esettel kapcsolatban csak ez a századnapló, illetve egyéni Repülő Leírások maradtak fenn, semmilyen más egyéb forrás. (Tudomásom szerint sajnos sem Halasi főhadnagy, sem Boldizsár szakaszvezető – akik ebben a december 25-ei légi harcban részt vettek – Repülő Leírása nem maradt meg.)

A román gépek emlegetése ezzel az esettel kapcsolatban – melyet Veress D. Csaba is odaírt zárójeles magyarázatként a Veszprémi Szemlében és 1989-ben is⁷ – itt hibás és téves elképzelésen alapul. A hiányos források miatt sajnos a furcsa történettel kapcsolatban engem is megtévesztett egy visszaemlékező és a hibás adatot magam is leközltem erről hat évvel ezelőtt, amikor IAR–38-asról írtam.⁸ A téves információ ez esetben a század egyik pilótájától, Tobak Tibortól⁹ származott, aki ekkor már nem volt a századnál, mert 1944. december 22-ei sebesülését követően a veszprémi kórházba került, majd december 24-én a szombathelyi kórházba vitték át.¹⁰ Az ezt követő eseményeket ő is csak hallomásból ismerte, innen származik a téves közlés (mely szerint állítólag az „IAR” gépek biplánok lettek volna és utólag IAR–38-asként azonosították be őket).

A történet szárait teljesen kibogozni és a minden kétséget kizáró bizonyítékot megtalálnom végül 2009-ben sikerült, amikor Dániel László, a 101/3. vadászrepülő-század volt hadnagya elküldte részemre eredeti Repülő Leírását. Ebben 1944. december 24-én egy hetven perces Veszprém–Bicske–Veszprém útvonalon repült harci bevetés szerepel, a megjegyzés rovatban pedig a következő áll: „*Ju–87 bizt.[osítás] Légharc IAR!*”¹¹

A nap folyamán a szovjet csapatok ellen bevetett német zuhanóbombázókat, a

német 2. csatarepülő-ezred (Schlachtgeschwader 2, SG 2) harmadik osztályának (III./SG 2) még meglévő Junkers Ju 87 D–5 típusú zuhanóbombázóit biztosították a magyar vadászok Bicske térségében ugyanúgy, ahogy a következő napon is.

Miután az eseményre külön is rákérdeztem a pilótánál, a bevetéssel kapcsolatban az alábbi tájékoztatást adta:

„A december 24-ei bevetésen Ju 87-eket kísértünk, a légi harc nagyon rövid volt (ködös téli nap, kevés látótávolság). Felhőkből be-ki. Ismeretlen vadászgépek voltak, valószínűleg csillagmotorosak, de nem hiszem, hogy La–7, talán kisebbek. Végeredményként IAR-nak azonosították, de nem vagyok biztos benne. Biplánokat soha nem láttam, szerintem lehetetlen a részvételük a légi harcban.”¹²

Ez a légi harc természetesen nem keverendő össze a másnapi eseménnyel, csak annak bizonyítására idéztem, hogy az IAR történet nem egyedi, mindkét nap ugyanolyan gépekkel csaptak össze ugyanabban a térségben, ugyanolyan feladat végrehajtása során. Ez egyébként valóban így is történt: mindkét nap a szovjet 295. vadászrepülő-hadosztály Lavocskin La–5 típusú vadászaival csaptak össze a magyar Messerschmittek Bicske térségében. A brassói IAR gyár gyártott ugyan korábban hasonló alakú csillagmotoros gépeket, az IAR–80/81-eseket, azonban itt szó sem volt arról, hogy román gépek jelentek volna meg a légtérben és IAR–80-asokat láttak volna. A magyar pilóták Lavocskinokat láttak, és azt hitték, ezek voltak IAR gyártásúak – tehát IAR gyártású szovjet Lavocskinok –, új motorral. (Román repülőgépek egyébként sem kerültek bevetésre a térségben és a románok nem is szállítottak gépeket a szovjeteknek, akik egyébként is korszerűbb repülőgépekkel rendelkeztek az IAR–80/81-nél.)

Az új szovjet vadászgéptípusok felismerése mindig gondot okozott a magyar – és német – vadászoknak, számos esetben a jól ismert, régebbi típusok azonosítása is gondot okozott. A La–5-ös utódja, a La–7-es vagy a Jak–9-est követő Jak–3-as azonosítása is állandó problémát jelentett a magyar vadászoknál. Gyakorlatilag a háború végéig sem tudták biztonsággal megkülönböztetni őket egymástól, de ez volt a helyzet a 1941–43-ban is a korábbi szovjet típusoknál. Ez esetben egyébként nem is La–7-eskről volt szó, mert az újabb La–7-eseket 1944 végén még nem kapta meg és alkalmazta a magyar légtérben bevetett szovjet vadászrepülő alakulatok egyike sem, így a 295. vadászrepülő-hadosztály sem. Valószínűleg a már létező La–7-esekkel kapcsolatos kósza hírek gerjesztették ezt a fantázia szülte „IAR” típust. Erre van is egy nagyon érdekes, közvetlen utalás a 101. vadászrepülő-ezred fennmaradt iratanyagában. A 101/I. vadászrepülő-osztály – melynek alárendeltségébe tartozott a 101/3. század is – 1944. december hóról írt összefoglaló jelentésében szerepel egy egyértelmű utalás erre a „típusra”. A jelentés szerint *„Az utóbbi időben egy csillagmotoros orosz vadászgép majdnem olyan jónak mutatkozott, mint a Me 109, állítólag I.A.R. típusú. A La–5-től abban különbözik, hogy a törzse karcsúbb”¹³ és sokkal jobban emelkedik.”¹⁴*

A kérdéses vadászgépek azonban bizonyosan Lavocskin La–5FN típusú vadászgépek voltak mindkét napon, december 24-én és 25-én is, aktivitásuk, jelentett légi győzelmeik és veszteségeik pontosan ebben a térségben zajlottak, főleg Messer-

schmitt Bf 109-esek által kísért Ju 87-esek ellen kerültek bevetésre. Ami Halasi főhadnagy jelentett légi győzelmét illeti, áldozata a szovjet 295. vadászrepülő-hadosztály 164. vadászrepülő-ezredének egyik gépe lehetett, mely ezred két La-5-ösét vesztette el a térségben december 25-e folyamán.¹⁵

Később, 1945 januárjáról már nem bukkan fel ez a kósz, kideríthetetlen eredetű IAR történet egyetlen alkalommal sem, a csillagmotoros szovjet vadászgépeket a későbbiekben mindig Lavocskinokként jelentették. Halasi légi győzelme azonban – mivel a jelentésben, felterjesztésben még így szerepelt – „IAR”-ként került igazolásra az 1945/62. ezredparancsban 1945 áprilisában, Bicske dél helyszínnel.¹⁶

Összegzőképpen tehát megállapítható, hogy a két légi harc – 1944. december 24-én és 25-én – biztosan szovjet vadászgépek elleni összecsapás volt, de ezek nem IAR gyártásúak voltak és főleg nem román felségjelű gépek. Az ellenfelek mindkét napon teljes bizonyossággal kijelenthetően Lavocskin La-5FN típusú szovjet vadászok voltak. A rossz látási viszonyok között vívott rövid légi harcok és az állandóan terjengő kósz hírek az új ellenséges vadászgépekről okozhatták a zavart és a téves típusazonosítást.

JEGYZETEK

¹ A század bevetési könyve a HM-HIM Hadtörténelmi Levéltárban is megtalálható mikrofilmen a 1122. mikrofilmdobozban.

² Halasi Sándor (Csanádpalota, 1919. március 11–Szeged, 1991. december 1.) hivatásos főhadnagy, a század utolsó parancsnoka 1944. november 18-ától a háború végéig.

³ A 101. vadászrepülő-ezred töredékesen fennmaradt iratanyaga is a HM-HIM Hadtörténelmi Levéltárban kutatható.

⁴ Boldizsár László (Foktó, 1922. június 7–Kalocsa, 1984. június 29.) továbbszolgáló szakaszvezető a 101/3. században.

⁵ Dániel László (Budapest, 1922. november 22.) hivatásos hadnagy a 101/3. vadászrepülő-században. Jelenleg Chilében él.

⁶ Veress D. Csaba: A Veszprém-jutasi katonai repülőtéren összpontosított m. kir. 101/3 honi vadászrepülő-század bevetési-könyve II. rész. In: Veszprémi Szemle 2011/2. 21. sz. 78–79. o.

⁷ Lásd erről Veress D. Csaba: A m. kir. 101/3. honi vadászrepülő-század története 1944. május 1–1945. május 16. In: Hadtörténelmi Közlemények 1989/3. 365. o.

⁸ Becze Csaba: Elfelejtett hősök. – Budapest, Püldo, 2006. 9. o.

⁹ Tobak Tibor (Budapest, 1921. november 24–Budapest, 2001. január 8.) a 101/3. vadászrepülő-század volt hivatásos hadnagya.

¹⁰ Lásd erről bővebben Tobak Tibor: Pumák földön-égen. – Budapest, Háttér K., 1989. 188–191. o.

¹¹ Dániel László Repülő Leírása (eredetije a szerző birtokában). 2. betétfűzet, 1944/33. lapsz. 3. bejegyzés.

¹² Dániel László levele a szerzőhöz (2010. február 18.)

¹³ Ez a karcsúbb törzs gyakorlatilag a Dániel László által említett megfigyeléssel („kisebb repülőgép”) megegyező, azaz karcsúbbnak, kisebbnek vélték az észlelt szovjet Lavocskin vadászok egy részét, ez azonban csak érzékcsalódás volt.

¹⁴ HM-HIM Hadtörténelmi Levéltár 101. vadászrepülő-ezred iratanyaga 112. doboz 101/I. vadászrepülő osztály 1944. december havi összefoglaló jelentése.

¹⁵ CAMO (Podolszk, Oroszország) a 295. vadászrepülő-hadosztály iratanyaga alapján. Ezúton is szeretném megköszönni Nyikita Jegorov kutató segítségét.

¹⁶ HM-HIM Hadtörténelmi Levéltár 101. vadászrepülő-ezred iratanyaga, 1945/62. ezredparancs.

ÉVFORDULÓK

50 éves a veszprémi Petőfi Színház állandó társulata

POÓR FERENC

VESZPRÉM VÁROSBAN 1908 ÓTA ÁLL A GYÖNYÖRŰ szecessziós színházépület, állandó társulattal viszont évtizedeken át nem rendelkezett. Befogadó színházként működve egy-két színházi évadra szerződést nyert társulatok, vendégfellépések, műkedvelők biztosították a város lakói számára a Tháliával való ismeretiséget, többnyire könnyen forgalmazható műsorok útján. A színházak államosítása után a tizenhárom együttest magában foglaló faluszínházi kombinát, az Állami Faluszínház (később: Déryné Színház) feladata volt megfelelő műsorokkal kielégíteni a színházlátogató közönség igényeit. Ezen kívül a veszprémi közönség izgatottan várta a győri színészek vendégjátékát is, akik nyaranta szinte teljes repertoárjukat elhozták a város színházkedvelő közönsége elé. Ezeknek a társulatoknak a feladata közé tartozott, hogy a szocialista kultúrpolitika elvárásainak megfelelően kezdjék átformálni az operett-előadásokon és nótás népszínműveken kialakult közönségízlést, ezt az akkor riasztónak számító jelenséget, amely sok veszprémi számára a színházat jelentette. A színházépület ezekben az időkben inkább a művelődési ház szerepét töltötte be: a színházi előadások mellett amatőr együttesek fellépése, zenei események, politika ünnepek vegyesen váltakoztak a színpadán.

Időközben egyre erőteljesebbé váltak az önálló társulattal rendelkező színház megvalósítására tett kísérletek is. Ezek a törekvések találkoztak a Kádár-rendszer művelődéspolitikai elképzeléseivel, habár motivációs elképzeléseik különbözőek voltak. A veszprémiek önálló színházkultúra megvalósításáról álmodoztak, ugyanakkor Közép-Dunántúl lakosságának színházi ellátatlansága megkívánta egy olyan rendezői színház működtetését, amely a szocialista irányelveknek megfelelően, „felülvezérelt” módon elégíti ki a nézőközönség kulturális igényeit, ellensúlyozva ezzel a térségben erős katolikus egyház befolyását. A veszprémi befogadó színház kitűnő lehetőségeket nyújtott egy, a pártpolitika elképzelései szerinti állandó társulat létrehozására és működtetésére megyei kulturális intézmény gyanánt. Az 1950-es évek végén a veszprémi állandó színház létesítésének gondolatával a megyei pártbizottság és a megyei tanács nagyon komolyan foglalkozott.¹

A város és a megye politikai, társadalmi vezetői egy megérett igénynek, társadalmi szükségletnek adtak hangot, amikor a Minisztertanács hozzájárulását kérték az önálló színház létrehozásához. Ismeretes, hogy az MSZMP Agitációs és Propaganda Bizottsága minden ideológiai, kulturális és tájékoztatási kérdésben illetékes volt, és a színházalapításokban is jogkörrel rendelkezett, így bizonyára a kedvező döntés ott született.

A színház működésének elveit, alapvető célkitűzéseit, programját, profilját az MSZMP megyei bizottsága és a Veszprém Megyei Tanács végrehajtó bizottsága alapító okiratban fogalmazta meg: „Alakuljon egytagozatú prózai színház a mai életet, a mi korunkat kifejező műsorpolitikával, középpontban magyar művekkel, új magyar drámákkal, teremtsen városi jellegű színházkultúrát egyenletes színvonalú előadásokkal.”²

Nagy meglepetés volt, amikor 1961. július 28-án délelőtt a szakszervezetek Kisfaludy Kultúrházában Rozsnyai Géza, a megyei tanács művelődésügyi osztályának vezetője bemutatta a megalakult Veszprém Megyei Petőfi Színház igazgatóját, Szilágyi Albertet (a miskolci főrendezőt 1961 elején választották ki az új veszprémi színház igazgatói posztjára). A színház műsorpolitikáját illetően az igazgató elmondta: „Mi tudatot akarunk formálni... Korunk problémáival akarunk foglalkozni a színpadon. Az elmúlt korok kulturális-művészeti kincsei közül csak azokat kívánjuk átvenni, amelyek szerves részét képezik a szocialista kultúrának, amelyet magunkénak vallhatunk. Le kell számolni azzal a nézettel, hogy a színház célja kizárólag a szórakoztatás. A mi célunk úgy szórakoztatni, hogy közben neveljünk! Szó sincs tehát arról, mintha unalmasan kívánnánk nevelni, tanítani a közönséget”. Hangsúlyozta, hogy a Veszprém Megyei Petőfi Színház az egész megyéé, nemcsak a megyeszékhelyé.³

Lényeges szempont volt, hogy a társulat gerincét, szellemi húzóerejét olyan művészek képezzék, akik országshírességek, nagy szakmai tapasztalattal és tanítói képességekkel rendelkeznek, hogy tudásukat, tapasztalataikat átadhassák a fiatalabbaknak. Ők az elképzelések szerint sokoldalúságuk, elkötelezettségük (és politikai megbízhatóságuk) folytán tartják majd „lendületben” a javarészt fiatalokból álló társulatot. A kezdeti esztendőkből a társulat erősségei közé tartozott Bicskey Károly, Buss Gyula, Farkas Anny, Fogarassy Mária, Görbe János, Kenderesi Tibor, Margittay Ági, Ruttkay Mária és Spányik Éva.

Az ország akkori legkisebb színházi városában a legkisebb, egytagozatú színházi társulat tehát azzal az igénnyel alakult, hogy kortárs magyar színház legyen, élénk színházi életet, városi színházkultúrát teremtsen. A kicsiny társulat pár év alatt igazi közösségi színházat teremtett Veszprémben, mégpedig az ország egyik legkaraktéresebb színházát. A legelső időszak botladozásai után csakhamar önálló, markáns profilra tett szert a Petőfi Színház fiatal együttese. A kortárs magyar drámaírók közül Németh László és Illyés Gyula addig sohasem játszott drámáit mutatták be, amivel az egyetemes magyar színházművészetet is gazdagították, többnyire országos feltűnést keltve. A klasszikusok közül felfedezték Madách Imre *Mózesét*.⁴ Magyar sorskérdések, társadalmi és történelmi csapdák művészi ábrázolása során szembesült

önmagával a néző. Elég volt néhány évad, és a közönség magáénak érezte a színházat. Büszkén vállalta: a „mi színházunk”. Örült a sikeres, jó bemutatóknak, bosszankodott, ha érdektelenség telepedett a nézőtérre. A Petőfi Színház működésének ez az időszak szinte diadalmenetnek számított.

Színháztörténeti szempontból példamutatóan, tíz sikeres magyar bemutatóval ünnepelte a társulat fennállásának tizedik évfordulóját. Akkor jött a színházhoz Latinovits Zoltán, aki nemcsak játszott, de rendezőként is átütő sikereket aratott a *Győzelem* és a *Kispolgárok* című darabokkal.⁵ Rajta kívül nagynevű művészegéniségek kényeztették játékkukkal az igényes publikumot, mint az azóta köreinkből szintén eltávozott Majczen Mária, Dobák Lajos és Tánczos Tibor. A Petőfi Színház társulata 1971–1973 között kiváló csapattá szerveződött és színháztörténeti jelentőségű alkotások születtek. Emelkedett a nézőszám, növekedett a bemutatók száma. A színház működésének eredményességét mutatta, hogy az 1964/65-ös évadtól kezdődően a megye városain kívül rendszeresen tartott bérleti előadásokat Peremartonban és Devecserben is. 1965-ben már 308 előadáson több mint 122 ezer néző tekintette meg az előadott darabokat, s a látogatottság egyre növekedett.⁶ A budapesti színházak nem egy esetben vállalták, hogy vidéki kollégáik utánjátszói legyenek. Veszprémből került Budapestre Németh László *Nagy családja*, Illyés Gyula *Malom a Sédén* című színműve.⁷ A nagy Madách-felfedezés, a *Mózes* a Nemzeti Színházban Veszprém után túljutott a háromszázadik előadáson.

A legendás sikerű tizedik évadtól a teátrum országos szinten mérve is a magyar dráma műhelye lett, hiszen Illyés Gyula és Németh László mellett Száraz György, Csurka István, Szakonyi Károly és Sarkadi Imre darabjait is játszották. A színház látogatottsága tovább emelkedett; az 1971/72-es évad például 322 előadásával 163 ezer nézőt vonzott a nézőtérre, az 1973/74-es évadra a megyében összesen 12.883 színházbérletet vásároltak, ebből örvendetes módon 7.780 volt az ifjúsági bérletek száma.⁸

A hetvenes évek végén bekövetkezett megtorpanást a nagyok nagy drámáinak „elfogyása” hozta; a színház több kitűnő drámaíróval is kezdeményezett kapcsolatot, amelyből születtek sikerek is, mégsem ismétlődött meg a legendás Németh- és Illyés-sorozat. A társulat két évtizedes története mégis igazolta a választott színházi modell életképességét. A színház mindvégig igyekezett megfelelni nemes feladatának, hogy igényes, a művészetek iránt érzékeny nézőket neveljen. Veszprém megye színházaként Veszprémben és a megye városaiban, városokká fejlődő településein kereste és találta meg közönségét, amely az évek során színházával együtt alakult és fejlődött. Generációk nőttek fel a színház vonzásában, szeretetében. A kezdeti időkben a társulat különösen erős közművelődési munkát végzett, saját maga és a színházi értékek felé terelve a figyelmet. Közönsége nemcsak létszámban gyarapodott, hanem színházi gondolkodásban is erősödött. A társulat negyedszázados történetét áttekintve is elmondható, hogy a Petőfi Színház működésének első időszaka kimonodottan eredményes volt, elkötelezettsége sokáig sikereket hozott. A 25 év eredményei számokban lenyűgözőek: 7.482 előadás, 3.338.224 látogató, 252 bemutató – ebből 156 magyar dráma, köztük 88 magyar ősbemutató, habár az a hatás, amit a

Petőfi Színház Veszprém megye kulturális életére gyakorolt, számokban nem is fejezhető ki. Igénnyé tett valami magasabb rendűt a szórakozásban, a művelődésben, az ízlésnevelésben, s igyekezett ezt az igényt ki is elégíteni.

A nyolcvanas évek közepén azonban már érezhető volt, hogy az eltelt negyedszázad fényes csatanyerései már a múlté, az emlékezeté. Bár a színház vezetősége tett erőfeszítéseket a szerzői gárda kialakítására, egyre nehezebb volt fenntartania az 1961-es alapítólevélben vállalt magyar profilt, habár a teátrum kiváló színészgárdával rendelkezett. Miközben enyhült az intézményre nehezedő politikai nyomás, megváltozott a közönség ízlése, igénye is. Az 1984 áprilisában bemutatott *Zenebohócok* például nagy közönségsikert hozott, habár a kritika másképp értékelte a darabot. A színház vezetése a közönség részéről nem érezte már „a gazda féltő szeretetét” – vagyis úgy látta, hogy az utóbbi időben közönyösebbé váltak a veszprémiek. Az eltelt 25 év alatt megháromszorozódott Veszprém lakóinak száma, s az 1980-as évek közepén már elérte a 60 ezret. A lakosság több mint fele ekkor 30 évnél fiatalabb. A fiatalok más igényeket támasztottak a színházzal szemben, amelyeket a gyermekszínház megszervezésével csak részben sikerült kielégíteni. Ebben a helyzetben újra kellett fogalmazni a színház és a közönség szerepét, nem feladva azok fontosságába vetett hitet. A műsorpolitika megváltoztatására irányuló szándékot jelezte, hogy olyan, új színházi irányzatokkal kísérletező fiatal rendezők kaptak lehetőséget a veszprémi teátrumban, mint Paál István vagy Vándorfi László, aki a kilencvenes években igazgatóként az összművészeti színház megteremtésén munkálkodott.

1991-ben több műfajúvá vált a színház, erősebb lett a zenei tagozat. Ez időtől fogva értékes operettek és musicaleket is bemutatott a társulat, felismerve a közönség megváltozott igényét. A társulat tagjainak döntő többsége képességei, felkészültsége alapján minden tekintetben meg tudott felelni ennek a feladatnak. Figyelemre méltó előrelépést jelentett a táncműhely megalakulása. Csúcspontot jelentett a *Faust* előadása, amelyben egyetlen vendég táncművész szerepelt, a többi táncos a színház prózai színészei közül került ki. A nézőszám erőteljesen növekedett, az 1993/94-es évadban rekordszámot értek el: 412 előadást tartottak 203 ezer nézővel, s a bérletesek száma pedig 20 ezere növekedett. Az 1995/96-os évadban összesen 22.113 bérletet értékesítettek, bérletszünetes előadásokat kellett szervezni, hogy kielégítsék a közönség megnövekedett igényét.⁹ A repertoárt a kilencvenes az években olyan nagy sikerű bemutatók színesítették, mint például a *Börtönmusical*, a *Kabaré*, a *My Fair Lady*, a *padlás* című musicalek, a *Gizella*, az *István*, a *Jézus Krisztus Szupersztár* című rock-operák, a *Nebáncsvirág*, a *Csárdáskirálynő*, a *Csókos asszony* és a *Bál a Savoyban* című operettek, valamint a különböző szertartásjátékok és táncjátékok.

A 2000-es évek első felében egy átmeneti hanyatlás következett, amikor a színház a vezetőség és a társulat zömének kicserélődésével jött létre, megkísérelve önmaga és a város számára újjáértékelni a színház fogalmát. Ennek következményeként óhatatlanul is harcba keveredett közönségével s Gyurkovics Tibor szerint „az ember hiányzott a színházból”. Csökkenni kezdett a nézőszám; a művészeti színvo-

nal és a fiskális szemlélet harca kicsit hátrébb tolta a színház iránti érdeklődést. Más művelődési lehetőségek is megjelentek a tömegkommunikáció rohamos fejlődése révén, felbomlottak a korábbi értékrendek. A kulturális igényekkel szemben az anyagiasság jutott egyre nagyobb szerephez. 2006 nyarán már egyértelmű volt, hogy nem hozható vissza a legendás hetvenes évek atmoszférája, amikor a veszprémi színház országos szinten mérve tudott a magyar dráma műhelye lenni.

A felemelkedés Bujtor István igazgató nevéhez kötődik, aki sajnálatosan rövid ideig tartó vezetése idején Eperjes Károly művészeti tanácsadóval karöltve újra méltó színvonalra emelte a Petőfi Színházat.¹⁰ Az *Indul a bakterház*, a *Hyppolit*, a *lakáj*, a *Kakukkfészek*, az *Édes Anna*, a *Régimódi történet* sikerének köszönhetően a Petőfi Színház a város meghatározó szellemi központja lett, s a veszprémi társulat ismét az ország elismert társulatai közé emelkedett. Az általuk megkezdett munkát igyekezik folytatni a teátrum mai vezetése, összeforrt, kisugárzással rendelkező társulata, értékes együttműködő partnert találva a veszprémi közönségben. Az eredményeket tekintve örvendetes a tény, hogy a színház bérleteseinek száma a 2010/11-es évadban már 15.600-ra nőtt, az össznézőszám pedig meghaladta a százazret.¹¹

Életünk, kultúránk részévé vált az ötven éve működő veszprémi társulat – nélküle szegényebbek, színtelenebbek, boldogtalanabbak lennénk. Hiszen ünnepek, művészi élmények nélkül nem élhetnénk igazán emberi életet. Értékválságos korszakunkban kiszáradt földként szívhatjuk magunkba az igazi, egyetemes értékeket, amelyeket a színház közvetít számunkra.

„A színház: varázslat. Vannak esték, amikor rejti titkait, alig-alig villant fel valamit igazi erejéből. Máskor azonban más esteiken az előadást csodálatos fények ragyogják be. Ezek a színház igazi ünnepei. Ilyenkor a nézőtér és a színpad között eleven életáram kering, a nézőtér együtt él a színpaddal, csodák befogadására képes” – írta Ádám Ottó 1972-ben. A veszprémi Petőfi Színházban számtalan ilyen csodának lehettünk részesei az elmúlt fél évszázadban. És reményeink szerint a varázslat a jövőben is folytatódik.

JEGYZETEK

¹ Tervjavaslat az MSZMP megyei bizottsága 7 éves művelődésügyi tervéhez. Veszprém, 1958. dec. 30. Veszprém Megyei Levéltár, XXIII./17. c. 1., 101. d/34

² A Veszprém megyei Petőfi Színház alapító okirata. Veszprémi Petőfi Színház archívuma.

³ A mi színházunk! = Napló, 1961. júl. 29., p. 1.

⁴ A Mózes ősbemutatóját 1966. március 4-én tartották

⁵ A Győzelem bemutatója 1972. március 17-én, a Kispolgároké 1973. február 16-án volt.

⁶ A színház hasznosan kapcsolódott... = Napló, 1966 máj. 5., p. 1.

⁷ A Nagy családot két részben, 1963. október 25-én és 1964. október 23-án mutatták be, a Malom a Sédén ősbemutatója 1970. február 20-án volt.

⁸ A fiatalok és a Petőfi Színház = Napló, 1973. dec. 5., p. 5.

⁹ Soha nem volt ennyi bérletes = Napló, 1995. nov. 29., p. 2.

¹⁰ Csodát tett Veszprémben = Napló, 2009. szept. 26., p. 4.

¹¹ Évadzáró társulati ülés a Petőfiben = Veszprémi 7 nap, 2011 jún. 30., p. 12–13.

Ötvenéves a Bakony Fotóklub

Személyes emlékek-élmények, adatok és sajtóhírek

LÁNG TIBOR

VISSZA-VISSZATÉRŐ KÉRDÉS, HOGYAN KEZDŐDÖTT? A válasz szokványos: már gyermekkoromban... stb. Nos, bár ez esetemben is így történt, most másképp kezdem, gyermekeim megszületése idején a rusziktól vettem fényképezőgépet és labor hiányában a Fényszövnél dolgoztattam ki a képeimet. Ott – dicsekvés nélkül említve – felfigyeltek, arra, hogy azok a szokásosnál jobban szerkesztettek stb. Így került szóba, hogy most alakul egy fotóklub, érdemes lenne nekem is jelentkezni.



Bár írásbeli dokumentum nem maradt és az emlékezés is véges – noha bár többen másként emlékeznek –, álljon itt az alakulást elhatározók neve: Szabó Ferenc, aki a klub vezetője volt Veszprémből való elköltözéséig, Juszku Béla, Lábdy Kálmán, Ruttkay Géza, Szeitl Mária, Borbás János, Marinkay István és Láng Tibor, valamint Szabó Géza, dr. Timár Károly, Gáti Samu, Orbán József.

A klub, mint megyei szervezet alakult meg és vállalt a megyei tanács keretében szerepet megyei fotótanács elnevezéssel. Ennek vezetője szintén Szabó Ferenc lett, mint szakreferens, tagjai: Gáti Samu, Juszku Béla, Lábdy Kálmán, Ruttkay Géza, Szeitl Mária és dr. Timár Károly.

A megalakulást kimondó határozat után, már az első találkozáskor többen tagokká váltak: dr. Arányi József, Rohonyi András, dr. Sztójcsev Stefán, Makra István stb. (Az emlékezők közül többen őket is alapítónak tartották érdeklődő felmérésemkor. Minthogy erről dokumentum nincs, ezért tartottam indokoltnak külön említeni őket.)

Alapító tagja lettem a Bakony Fotóklubnak. Kis csoport jött össze és senki sem tudta, hogyan tovább. A klubvezető Szabó Ferenc újságíró fotósnak sem volt tapasztalata ilyen alkotócsoporthoz működéséről. Ám ötletben nem volt hiány. Megkezdődtek a házi versenyek, egy-egy tekercsfilm díjazása mellett. A zsűrizés kollektívan történt, minden képet közösen elemeztünk, megvitatva témát, szerkezetét, laborhibát stb. Egymástól tanultunk. Később jöttek a meghívott szakemberek előadásai, hivatásos fotósok bemutatkozásai és zsűrizései.



Dr. Timár Károly: Amerigo Tot

Szerencsés időben alakult meg a klub. Már kialakult a fotó sajátos nyelve és végére járt a közvélekedés, hogy géppel nem lehet művészi alkotást létrehozni. Ezért is kell köszönettel megemlékezni Réti Pálról, aki a Művelődési Intézet fotó apostolaként az országot járva szervezte és segítette a klubok megalakulását, majd szakmai tanácsaival, előadók ajánlásával nagymértékben hozzá járult a fotóklubok fejlődéséhez, így a miénkhez is.

Említettem, hogy kis csoport voltunk, és ez a szakmai mellett baráti kapcsolatok kialakulásához is vezetett. Sokáig emlegettük a közös vacsorákat, amelyek később már egyre ritkultak, részben a munkahelyi elfoglaltság, részben a családi feladatok növekedése, részben a tagság számának emelkedése révén. A barátságokat nagyban segítette, hogy akkor még saját laborja senkinek sem volt és a Szakszervezetek Művelődési Házában kialakított labor megteremtette a közös együtt dolgozás mellett a barátságok – nemre, korra tekintet nélküli – alakulását.

Az 1962. évi Jankovics Lajos Kulturális Szemle keretében május elsején nyílt meg



Szeidl Mária: Viharban

a megyei kiállítás, amelynek rendezésével már a Bakony Fotóklubot bízták meg.¹ A kiállítást több mint háromezren tekintették meg és a közel 311 pályázat közül 160 képet mutattak be, tudósít az egykori NAPLÓ híradás.

A megyei napilap, a Napló több számában közölte a díjnyertes képeket. Szerzők: Takács László, Ruttkay Géza, dr. Arányi József. Vasárnap délelőtt volt a III. Megyei Kiállítás. Az évente megrendezésre kerülő megyei kiállítás ez évben is figyelmet érdemlő anyagával lepi meg közönségét. A kiállított képek között megtalálható a modern fotó irányzat, amelynek képviselői művészi kompozíciójuk mellett laborálásból is ízelítőt adnak. A felvételek között újszerű képszerkesztés és merész képkivágás követői méltán emelik a kiállítás nivóját.²

Az országszerte szokássá vált megyei fotókiállítások sorából sokrétűen gazdag tematikájával, tartalmi igényességével s a megjelenítés biztonságával emelkedik ki a veszprémi Bakony Fotóklub IV. Megyei Kiállítása. Helyesen állapítja meg a vendégkönyv egyik bejegyzése: a látogató itt eleven élettal találkozik. A falra került képek a fotóművészet sajátos formanyelvén szólalnak meg, s ha van is közöttük vitatható megoldás, a kiállítás egésze a klub rendszeres, korszerű és megalapozott munkájára utal. A változatos képanyag egyik része az elvillanó emberi arckifejezéseket, a hétköznapok egyszerű, gyakorta nagyon is lényeges mozzanatát hozza közel hozzánk, más képek az emberformálta környezet, a táj, a város esztétikai élményét kutatják. Találkozunk a munka minden sémától mentes, valódi örömeinek ábrázolásával, épp úgy, mint a sportoló, a színész, a képzőművész érzékletes képi megfogalmazásával.³

Megyei kiállításának anyagával 1964-ben jelentkezett a Bakony Fotóklub a FOTÓ c. újságban.⁴ A következő évben Szeitl Mária nemzetközi pályázaton nyert díjat.⁵ Ezt követően a klub rendszeresen jelentkezik, mind a FOTÓ c. szaklapban, mind a különböző kollektív tárlatokon.⁶

Ugyancsak 1965-ben dr. Nagy Jenő az I. Magyar Színes Diafesztiválon a legjobb kollektív díját nyerte.

Országos színes diafesztivál... a legjobb kollektív díjat Nagy Jenő, Bakony Fotóklub nyerte. A Forgás, Néptánc, és a Viadukt című munkája, de legfőképpen az Erzsébet híd c. diapozitív a színes fényképezés minden lehetőségét kihasználó megoldása.⁷

Hasonló sikereket ért el Orbán József Fák-kövek-gyökerek c. természet képeivel.⁸ Megszakítva a cikk szövegét, itt közbe kell iktatnom Orbán József alapító tag



Orbán József: Gyökérember

sajátosan kialakított világát. Számtalan sajtó cikk ismertette tevékenységét, és a klub által rendezett emléktárlatok alkalmával Tapolca város posztumusz díszpolgárává választotta fotós tevékenységéért. Témája mindenkor Tapolca és vidéke ihlető világa. A táj vonzó megjelenítése mellett a természetben talált és meglátott különös formákat humanizált értelmezéssel jelenítette meg műveiben. Ilyen volt a Fák-kövegyökerek sorozat, mindig saját anyagában jelenítve meg, különös világítással, plasztikus megjelenéssel. Ezekben is mindig emberi viszonyokat, gondolati és érzelmi kifejezéseket tolmácsolva Sajnálatos, hogy nem akadt kiadó sorozata könyvként való kiadására.

Kiállítás Pécsen. Az Orvos-egészségügyiek fotókiállítását Pécsen rendezték meg. 1038 (!) pályázat érkezett, amelyből 237 fotó és 92 dia került bemutatásra. Tiszteletdíjat nyert Nagy Jenő, míg a diapozitív terén vidéki hegemonia volt, Nagy Jenő és dr. Timár Károly [mindketten a Bakony Fotóklub tagjai – L. T.] diái élményt jelentettek.⁹ A szombathelyi fotóstáborban vehette át dicséretet jelentő oklevelét Szabó Ferenc a Bakony Fotóklub vezetője.¹⁰ A Kisfaludy Kultúrotthon másik gazdag programmal működő klubja, a Bakony Fotóklub. Ez most már félévszázados [sic! 5 év félévszázad? – L. T.] működésre tekint vissza. Tagjainak tudása, aktivitása és száma az eltelt öt év alatt szépen gyarapodott. Különösképp közkedvelt a klubban a



Orbán József: Szőnyeg

színes diázás. A klub tagjai tavaly Gyulán táboroztak, s az ott készített képek közül Gyula Város Tanácsa jó néhányat megvásárolt és megjutalmazott. Ennek a klubnak egyik legizgalmasabb rendezvénye a VI. Megyei Kiállítás lesz.¹¹ A megyei kiállítás díjazottai: Z. Szeitl Mária: Színpadi fejek, dr. Timár Károly: Koncert, Orbán József: Szőnyeg. Jutalmazottak: Tóth Árpád: Klasszikus csend, Kartovics Irén: Arató. Színes dia: I. díj dr. Nagy Jenő kollekcója, II. díj: dr. Timár Károly: Havas alján, Rohonyi András: Moha, III. díj: Kemechei Jenő: Katedrál, a Népművelési Intézet különdíját: Orbán József: Gyökerek, kövek c. sorozata kapta.¹²

Legszebb felvétel a szabadság alatt – ezzel a címmel írtak ki fotópályázatot az NDK fényképezőgép gyárai és az OFOTÉRT. A vetélkedőre 855 szerzőtől 2847 kép érkezett. A harmadik díjat Exakta Varex fényképezőgépet nyert: Szeitl Mária (Bakony Fotóklub) Viharban c. felvételével.¹³

A veszprémi NAPLÓ írta 1967-ben: Országos Fotókiállítás nyílik ma Veszprémben. A Balaton és térsége még sohasem szerepelt olyan sokoldalúan egy fotókiállításon, mint a ma megnyíló tárlaton. A zsűri magas mércét állított a szerzők elé, ezért a beérkezett 250 felvételből csupán 70 művészi fotót javasolt kiállítani.¹⁴

A VIII. megyei fotókiállítás Veszprémben... az idei kiállítás technikai színvonalát tekintve jobb a régiéknél, s a nem díjazott képek között is számtalan gondolatgazdag ötletes kép akad. Menyhárt István dinamikus sportképei mellett elsősorban az Egy lapát föld című képével tűnik ki; igen jól komponált, életszerű kép Leitner László: Trió képe. Kifejező Szabó Ferenc: Az első felelet, Karlovics Irén: A fotós, egyszerűségében is modern, kifejező Ruzsonyi Géza: Vakáció felvétele. Szépen megfogalmazott, gondolattársításra készítő Láng Tibor: Gondolatok című képe... A Bakony Fotóklubnak ez volt a nyolcadik kiállítása megalakulása óta, s immár az útkeresésnél tart ismét. Tagjainak egy része végleg a színes dia mellett döntött. ...mikor és hány ember tudja azt végig nézni?... A klubnak eddig első sorban ízlésnevelő hatása volt, s neki köszönhetjük, hogy a fotóamatőrök száma jelentősen nőtt... A nyitott kérdésekre csak a következő tárlat adhat feleletet.¹⁵

Művészi fotók, megrendítő képek. A félszáz tagot számláló Bakony Fotóklub sokoldalúan gondoskodik a fotózásnak hódolók szakmai ismereteinek bővítéséről. A kiállításokon túl neves fotóművészeket hívnak meg.¹⁶

Két kép Egyiptomból dr. Timár Károly sok száz felvételéből némi vívódás után e kettőt választottuk ki. A fotós a Bakony Fotóklubban csaknem valamennyit bemutatja majd.¹⁷

A Bakony Fotóklub kiállítása Veszprémben. A fekete-fehér képek kategóriájában dr. Timár Károly Dallam c. képe kapta, Második díjas Szeitl Mária Életkép, harmadik Láng Tibor Vagonrakók és Nagy Jenő Tél a városban. A színes diák között dr. Timár Károly első díjat vitt el Egyiptom c. sorozatával. A második díjat Jánossy Zoltán Fatörzs, a harmadik díjat dr. Arányi József Montmarte és Járai István Hídépítés c. műve kapta.¹⁸

Folytatva a sajtó híreit, dr. Timár Károly választékos, művészi ízlésű és mindig magvas képei szintén országszerte ismertek.¹⁹ Az említetteken Marinkay István mértéktartó önfegyelemmel megfogalmazott, visszafogott erotikájú akt képei egyszerű eszközökkel keltenek esztétikai élményt...

Fotótábor a Duna mellett [Veszprém – L. T.] megyéből ketten töltöttek két hetet Dunaiúvárosban. Fejér megyében. Láng Tibor... és Orbán József... Vérbeli fotósok, akik már nem csupán hobbiból kattintgatják a fekete-fehérre és színesre töltött gépeket... A Népművelési Intézetben is számon tartott kedvelői az egyik legszebb időtöltésnek, a természet, az élet megörökítésének.²⁰

A Bonyhádön szervezett középfokú fotószakkör vezetői tanfolyamon dr. Timár Károly élvezetes diavetítésével sokoldalúan segítette az ismeretek gyarapítását.²¹

Több mint hobbi. Jubilál a Bakony Fotóklub. – Kiállítások és bírálatok – Utánpótlás szakkörből. Ezzel a címmel és alcímekkel jelent meg a cikk. Tavaly Pécssett a nemzetközi színes diafesztiválon az ország kilenc fotóklubjából egyetlen nyert díjat: Veszprémből a Kisfaludy Kultúrotthon (korábban a Szakszervezetek Művelődési Otthona) Bakony Fotóklubja. Dr. Nagy Jenő, dr. Timár Károly, dr. Arányi József, dr. Babóczky Ervin, Jánossy Zoltán nevét országosan ismerik, nem csak fotós szakmai körökben. Újabban Mendly Gyula, Szőnyeg János, Szekeres György is felzárkózott az élvonalba. Önmagukért beszélnek a fekete-fehér fotók is. Akik esztendőik óta ismerik Szeitl Mária, dr. Timár Károly, Orbán József, Marinkay István, Láng Tibor, Somlai János, Korcsog Andrásné, és mások neveit, tanúsíthatják mennyit fejlődött látásmódjuk, szakismeretük. A tavaly őszi – kétévenként rendszeres – veszprémi tárlaton méltán képviselték a klubot, amely most jubileumra készül. Tíz éve csoportosította klubba a közös kedvtelésük az amatőr képészeket. Azóta egymást bírálva, segítve gyarapítják fotó esztétikai és technikai ismereteiket, pallérozzák ízlésüket... Lényegében választott témájú, jól megkomponált képeik zöme. Közülük több művészi igényességgel nemzetközi és országos elismerést nyert. A legsikerültebbeket külön kiállításon láthatjuk... A nógrádi klub meghívására Salgótarjánban hamarosan veszprémi szalon nyílik, s Orbán József külön egyéni kiállításon mutatkozik be. Pécsi, szekszárdi, dunaújvárosi más meghívásoknak is eleget akar tenni a Bakony Fotóklub a jubileuma évében, amellett, hogy további egyéni kiállításokat is terveznek. Vezetősége a klubélet változatos az eddigieknél vonzóbb programjéért is fáradozik.²²

Tíz éves a Bakony Fotóklub c. cikk négy képpel a Napló hasábjain (Szekeres György: Csillogás, Sepsi Szűcs Levente: Bob Dinnyés, Korcsog Andrásné: Téli séta, Láng Tibor: Csendélet) képek mellett az újságíró azt írja: „*Veszprém az ellentétek városa: mint egyik nagy és jelentős ipari megyénk székhelye, nem ipari város. Ódon hangulatú épen maradt várnegyede pedig az új városrész dinamikus fejlődésének tanúja, mint iskola és tudományos központban – az egész megyére, sőt a megye határain is túl sugárzó pezsgő szellemi élet folyik a városban. A város fejlődése a hatvanas évek elején kezdődött, s talán ez is egyik magyarázata annak, hogy a Bakony Fotóklub néhány évvel később ünnepli tízéves évfordulóját. Jelentős szerepe volt a megalakulásban, hogy a Népművelési Intézet 1961-ben itt rendezte fotótanfolyamát.*²³ *Ekkor fogtak össze a gyakorló amatőrök és kezdték szervezett formában az önművelést és a művészi indítású fotózást*”.²⁴

A tízéves évforduló alkalmával összegezés jelent meg a FOTÓ című újságban. A klub első vezetője az akkori szerény taglétszám mellett szinte egyedül birkózott a feladatokkal. Így aztán a tulajdonképpeni erőpróbara, országos, vagy nemzetközi kiállításokra kollektíven nem jelentkeztek, de egyénileg igen. A klub ennek ellenére hamar hallatott magáról.

Nem sokkal később Szeitl Mária vette át a klub vezetését. Időközben kibővült a

klub tagsága. A mag – Szeitl Mária, dr. Timár Károly, Orbán József, dr. Nagy Jenő, Marinkay István, dr. Arányi József, Láng Tibor – köré tömörül a tagság és már Jánossy Zoltán, dr. Babóczky Ervin, Szőnyeg János, Járai István, Mendly Gyula az említett gárdával új törzset alkot. Mind több az olyan fotós, aki a klub segítségével, támogatásával, szakmai és művészi útmutatásával érte el első sikereit. (Korcsof Andrásné, Szekeres György, Horváth Kálmán, Menyhárt István és mások). Korcsof Andrásné a St. Hubert's Hallban, Edinburghban képviselte a klubot.

Szeitl Máriát a már kialakult törzs segítőkészen támogatta és kezdett kialakulni a kollektív vezetés. Ez tette lehetővé, hogy a klub most már szervezeten jelentkezék kiállításokon. Ennek eredményeként első ízben 1969-ben, a fotóklubok Szegedi Szalonján, majd Pécssett a nemzetközi diafesztiválon is, valamint Nagykanizsán az Életünk pályázatán... A megyei kiállítások fekete-fehér anyaga is egyre erősebb lett. Itt talán még annyit a klub tagságáról, hogy a 28 tag közül 15–20 az, akiknek a képei rendszeresen szerepelnek a megyei kiállításokon. És a szerzők amatőrök, a szó szoros értelmében. (A jubileumi kiállítás 16 szerzője közül csak ketten hivatásos fotósok.)

Amikor Szeitl Mária vette át a klub vezetését, már kialakult az együttgondolkodás és mindenki részt vett a feladatok meghatározásában, végrehajtásában. Innen kezdve egyre többet vállaltam a közös dolgokból, s szinte észrevétlen kerültem elsőnek az egyenlők között. Ezért lepődtem meg, amikor a ház javaslatára megyei elismerést kaptam. Veszprém megyéért arany fokozatot.

A klubvezető Szeitl Mária szakmailag kitűnő fotómunkája és elért sikerei vonzóak voltak mindnyájunk részére. Magas színvonalú labormunkája sok segítséget jelentett mindenkinek, így nekem is. Különösen a portréi voltak meggyőzőek, de később épp a klub hatására más területen is kiemelkedő megoldásokat produkált.

Dr. Timár Károly szintén egyik kovásza volt a klub életének. Fotói, nyugodtan leírhatom alkotások voltak. Meghatározó egyénisége, a közösség alkotó munkájának szakmai segítése sokat jelentett a klub sikereinek megszületésében. Páratlan zenei műveltsége eredményezte a karmester című alkotását, diái országos elismertséget jelentettek, számtalan előadást tartott.

Dr. Nagy Jenő is a diázás mestere volt és lelke a klubnak. Széles érdeklődésű, aki az élet széles területéről merítette képben megfogalmazott témáit.

Szólnom kell arról is, hogy a klub megalakulásától megyei fotóklubként működött, sok volt a vidékről bejáró, akik törzstaggá válva jelentős szerepet vállaltak a klubkollektívok kialakításában. Pl. Nové János, aki bányászként zömmel a bányászok életéről hozott kiváló technikával nagyított képeket Tapolcáról. Ruttkay Gézárt Várpalotáról a különböző technikai megoldások mestere és a témaválasztás sokrétűsége jellemezte, és aki megalakuláskor a megyei fotótanács tagja is volt. Később Tóth Árpád, Leitner Ferenc ugyancsak Várpalotáról jöttek. Sorolhatnám a többieket is, akik egy-egy időszakban voltak a klub tagjai. És voltak számosan Ajkáról, Somlóvásárhelyről, Zircről, Berhidáról, akik a klubban szerezték meg ismereteiket, majd törzstagokká váltak. Pl. Forintos Imre, aki munkás lévén érettségizett és külön-

böző pályázatokon elért eredményéért E-MAFOSZ elismerést kapott. (Zárójelben jegyzem meg, hogy a szövetség különböző fokozatú elismerő címeivel Forintos Imrén kívül még: Frank Szabó Sándor, Gazsi József, Kovács Pál, Mátyus Károly és Láng Tibor rendelkeznek).

Többen elszakadtak különböző okokból, de voltak olyanok is, akik itt kezdtek, s ma az ország másik részében, pl. neves fotóklubok vezetői, tevékeny alkotók. S ha már a vidékiekről szóltam kiemelten kell megemlékeznem Orbán Józsefről, aki országos hírű nem hivatásos fotós volt, s lett éppen fotós tevékenysége okán posztumusz Tapolca díszpolgára. Tapolca és környéke volt az ihlető közege, mint említettem már Fák-gyökerek-kövek sorozata mesés volt tájképei mellett.

Külön kell szólnom Marinkay Istvánról, a klub egyik alapító tagjáról, aki kiemelkedő teljesítménye mellett „szürke eminenciásként” lelke volt a közösségnek, kezdeményező, mindenben aktívan résztvevő, a társainak saját laborjában hatékony segítője. Humánus életképei mellett aktjai költemények voltak.

Sok volt törzstagról nem szóltam, de közülük még hangsúlyozottan meg kell említenem Jánossy Zoltánt, aki csendes jelenléte mellett kiemelkedő figyelmet érdemlő alkotásaival mindig élen járt és tevékenyen hozzájárult a klub eredményeihez, ugyanúgy, mint dr. Sztójcev Stefán és dr. Babóczy Ervin volt még e hármastagja, aki páratlan vizuális kultúrájával, finom érzékkel készített varázslatos felvételeivel tűnt ki.

Kovács Pál belépésétől aktív alkotó, a közösségi feladatokból részt vállaló tagunk, több évig az országos szövetség alelnökeként is tevékenykedett és hatékonyan segítette feladataim megoldását. Különös érzékkel és érzékenységgel azonnal észreveszi a környezetében fellelhető esztétikumot és azt mindig eredményesen zárja a fényképezőgépe keresőjébe.

Kiemelkedő sikerünk volt Írországból egy pályázaton, ahol egyhetes írországi meghívást kaptunk. Ekkor Dublinban rendeztünk klubkiállítást, amit az ottani magyar követ nyitott meg.

Megkíséreltük a megye és város testvértelepüléseivel is felvenni a kapcsolatot. Így voltunk Erdélyben Sepsiszentgyörgy vendégeként egy hétig heten klubtagok. Majd bemutatkoztunk klubtárlattal és meghívtuk az ottani fotóklubot is közös tárlatra Veszprémbe.

A testvérkapcsolatok tartalommal való megtöltésére irányuló törekvésünk nem járt a várt eredménnyel anyagi feltételek hiányában. Viszont két kollekciónk is körbejárt a helyi küldöttségek révén. Így került anyagunk bemutatásra Belgiumban, Franciaországban, Németországban, Finnországban stb. Ezen kívül Romániában, Nagyváradon voltunk az ottani klub meghívására, majd ők is itt voltak és azóta is folyamatos a kapcsolatunk. Kialakult a komáromi és galántai klubbal is a kapcsolat. Egyéni pályázattal kerültünk Spanyolországba és Angliába nemzetközi pályázat keretében.

Munkakörülményei miatt Szeitl Máriának is meg kellett válnia a klubvezetéstől. Ekkor Somlai Károly vette át a klub vezetését. Itt kell megemlítenem, hogy 90

éves korában ezért a tevékenységéért Veszprém Város Pro Meritis elismerésben részesítette.

Néhány számadat az 1971. évi munkáról: 19 klubfoglalkozást tartottak, amelyeken összesen 1283-an jelentek meg... Négy kiállítást rendeztek, amelyet majdnem kétezeren néztek meg. Részt vettek három külföldi és hat belföldi kiállításon... Az elért eredmények az eddigieknél több és nagyobb erőpróbákat is lehetővé tesznek. Helyes az, hogy a Bakony Fotóklub elsősorban a megyén belül kíván a fotósélet kovásza lenni, de az országos erőpróbákra is futja erejéből...²⁵

A Veszprém megyei Művelődési Szemle 1971/4 és 1972/5 száma a Bakony Fotóklub tagjainak fotóival jelent meg.

Szeptember végén a Budapesti Fotóklub rendezésében országos fotókiállítás nyílt. A zsűri több ezer beérkezett felvétel közül válogatott. A Bakony Fotóklub is pályázott és a bírálók Marinkay István, Láng Tibor, Orbán József, Menyhárt István, és Szeitl Mária művészi felvételeit fogadták el.²⁶

A Bakony Fotóklubot több helyre is meghívták: Budapest, Dunaújváros, Győr stb. Erről közöl hírt a Napló 1973. márc.11-én megjelent számában.

Galéria'74 Marinkay István fotókiállítása Veszprémben címmel: Látványos és szép kiállítás nyílt meg a Megyei Művelődési Központban Marinkay István fotóiból. A kamara-kiállítás legszembevetőbb érdekessége a mondanivaló gazdagsága, sokrétűsége. A gondolatok, témák bő választékából három-négy képét kiragadva kisebb csoportokba rendezte a szerző... A képek témája az ember. ...Minden egyes kép az ember hangulatáról, érzelmeiről, környezetének egy-egy mozzanatáról szól... Marinkay szemlélete egyoldalúan embercentrikus, az embert kutatja, elemzi és tárja elénk fotóival. A kiállítás erénye az, hogy a bennünket körülvevő világról optimista, meleg hangú, derűs képet fest.²⁷

A Megyei Művelődési Központ megalakulásával a Bakony Fotóklub székhelye is áttevődött ide.

Egészségügyiék nemzetközi fotótárlata Budapesten... A katalógus alapján érdekes megfigyelni a diagócok kialakulását: ..nyolc veszprémit találunk... Aranyérmet dr. Sztojcev Stefán, ezüstérmet dr. Timár Károly kapott.²⁸

Népművelők kitüntetése: A megyei tanács végrehajtó bizottsága Veszprém megyéért arany fokozatát adományozta Láng Tibornak²⁹ a Bakony Fotóklub vezetőségi tagjának. A klubvezető Somlai Károly Veszprém megyéért érdemérem ezüst fokozatát kapta.³⁰

A FOTÓ c. szaklap dr. Nagy Jenő és dr. Babóczky Ervin egy-egy felvételét közölte 1974. 6. számában. Rózsás Sándor Kazincbarcikán díjat nyert.³¹ Ifj. Rózsás Sándor az Életünk c. országos pályázaton elismerő oklevelet kapott.³²

A felszabadulási pályázaton négyszázötven színes diát értékelték. A díjnyertesek a Bakony Fotóklub tagjai. Első díjas Kovács Pál, második és harmadik díjat kapott dr. Nagy Jenő, valamint Zeitler Gusztáv, a legjobb kollekció díját és a különdíjat Mendly Gyula vehette át. Különdíjat kapott Bárdossy Pál is.³³

A sikeres munkát tükrözik a továbbiakban is a sajtóban megjelent írások³⁴ és

hosszú újságcikkek szólnak a Bakony Fotóklub tagjainak egyéni tárlatairól, de ritkulnak a kollektív tárlatokról, eseményekről szóló hírek.

A klub működésében csendes időszak következik. A kollektív vezetés személyi problémák miatt szünetel, sőt a klubélet is zökkenőekkel vegetál. Többen inkább tartózkodnak, mint sem vállalják a kialakult döntésekkel szembeni kiállást és az aktív tagok egyéni tárlatokkal vészlik át ezt a helyzetet. Ezekről a sajtó részletes elemzéseket közöl. Pl. Üzenet fotónyelven,³⁵ dr. Timár Károly az egészségügyi fotótanács tagja.³⁶ A mindenben embert kereső Orbán József.³⁷ Az emberábrázolás tiszta jelei, Marinkay István 50 éve fotózik, hatvan éves.³⁸

A korábbi évek pezsgő kollektív alkotó légköre, amely sajtóvisszhangot is jelentett, elcsendesedett és az egyéni tárlatok is ritkultak. Ebben a légkörben született meg a döntés, megszüntetni a klub működését.

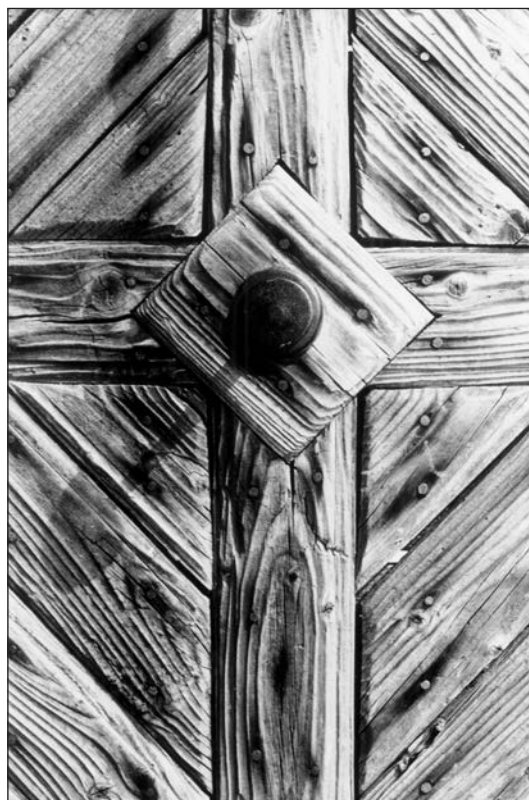
A majdnem megszüntetésnek egyrészt személyi okai voltak, többen ezért maradtak távol, másrészt pedig értelmzési különbségek voltak a tagság és a döntéshozók között. Abban az időszakban történt az is, hogy iratainkat kiselejtezték, az archívumunkkal együtt. A hivatalsegéd telefonált, hogy menjek, mert a kuka mellé szórták az archív képeket. Többet megmentettem és tároltam, amíg vissza nem adhattam a klubnak, és abból rendeztük a 45. évforduló visszatekintő tárlatát. Ebből az anyagból merítke most is ehhez az íráshoz.

Levél Somlai Károlynak: *„Megvizsgáltuk a Bakony Fotóklub elmúlt évi tevékenységét, közösen arra az elhatározásra jutottunk, hogy a fotózás népszerűsítésének e klubszerű formáját megszüntetjük. Úgy éreztük, hogy a klub nem tudott megújulni, a programok elfáradtak, a tagok pedig a rendszertelen foglalkozások miatt elmaradtak...”* (G. D. Megyei Művelődési Központ 56/88. sz. levele 1983. jan. 10.).

Ezt a döntést a klub tagjaival senki sem közölte, csak az tudta meg, aki érdeklődött, hogy miért nincs foglalkozás. Magam is az érdeklődőktől tudtam meg.

E sorok íróját többen felkeresték, kérve a segítségét a klub megmentése céljából. Ezért, mint a Bakony Fotóklub egyik alapítója és korábban a választott vezetőségi tagja, levéllel fordultam a Művelődési Központ vezetőjéhez, Gészné Kocsis Mártához. Több hónap után kaptam csak kézhez a jan. 10-én kelt levelét. Meg kell állapítanom, hogy az ellentétes a művelődési otthon vezetőinek III. országos tanácskozása téziseiben olvasható követelménnyel, mely szerint: *„A művelődési otthonok helyenként eluralkodott szemléletét, bürokratikus munkastílusát társadalmi szemlélettel, a mozgalmi módszerek bátrabb alkalmazásával kell felváltani... Két hete alkalmam volt a hivatkozott levélben foglaltak felülvizsgálata és az immár több mint húsz éves – számtalan elismerést kiváltó – fotóklub ügyében személyes tárgyalást kérni. Ez nem történt meg. Mindezt figyelembe véve kérem szíves tájékoztatását, hogy e vizuális nevelés egyik jelentős formájával kíván-e továbbra is a Művelődési Központ foglalkozni, vagy a fotóklub fennmaradása érdekében más megoldást kell keresnünk”* (Láng Tibor levele a GDK-hoz. 1983. máj. 19-én).

Ezt követően telefonon kért az igazgató egy személyes tárgyalásra. Az megtörtént és felkért engem a vezetésre, amit feltételül szabott. Ám ezt – felelős gazdasa-



Láng Tibor: Kaputextura

gi vezetői beosztásom mellett – nem tudtam vállalni, azonban ígéretet tettem, hogy mindenben segítem a működést, s ha majd nyugdíjba megyek vállalom a vezetést. Váratlanul rokkantnyugdíjazást javasolt a felülvizsgáló bizottság. Így vállaltam az újjászervezést és a vezetést. Felhívásunkra 44-en jelentkeztek, vállalva a tagsággal járó kötelezettséget. A következő évek eredményei igazolták az újjászervezés helyes voltát.

Már a következő évben, 1984-ben foglalkozott az újjászervezéssel és a fellendülő alkotó kedvvel és eredményekkel. NAPLÓ c. megyei napilap és a FOTÓ újság is.³⁹

A sikeres év után a Bakony Fotóklub címmel részletes beszámoló jelent meg a klub életéről, eredményeiről.⁴⁰ Majd a következő évben az éves munkáról beszámolva írták, hogy a Bakony Fotóklub sikeres évet zárt, élénkülő fotósélet Veszprémben stb.⁴¹

A klubon belüli pezsgő élet mellett, egyre több az országos pályázatokon elért eredmény, sőt 1985-ben országos kiállítást is szervez a klub.⁴²

Veszprémi fotósok sikere. Díjat nyert a Bakony Fotóklub. A Magyar Amatőr Fotóklubok Országos Szalonján Kecskeméten ...ismét díjat nyert a Bakony Fotóklub – írja a megyei napilap.⁴³

Ez már arra is mutat, hogy a klub megszüntetését kiváltó vezetés véleményével szemben a klubban megvolt az országos erőpróbára is alkalmas alkotó munka. Többen nyertek az új vezetés biztatására pályázatra beadott alkotásaikkal is díjat. Amíg az első évben öt országos pályázaton szerepeltek a klub tagjai, addig 1985-ben már 14 pályázaton 49 elfogadott alkotásuk volt. Eredményes volt a kollektíva közös fellépése is mind a II. Országos Fotószalonon, mind a Pannónia Fotószalonon... Sikerral kezdeményezte a klub több év után a megyei pályázat kiírását is.⁴⁴

Erről Herth Viktória írt a NAPLÓ 1986. jan. 17-iki számában megjelent „Épp elég, ha tetszik” címmel. Erre „Épp elég, ha nem tetszik” címmel még januárban elmarasztaló cikket közöltek. Láng Tibor ugyancsak egy januári számban válaszolt a bírálatra: „Fürdő vízzel a gyereket is” címmel, megállapítva, hogy a kritikus nem vett részt a pályázaton, holott példamutatásával eredményesebben segíthette volna a pályázókat, mint soraival, ugyanis a Bakony Fotóklubot bírálta, holott nem a klub kiállításán, hanem a megyei kiállításon járt.

Több hír jelent meg egyéni tárlatokról és több fotót is közölt úgy a NAPLÓ, mint a FOTÓ című újság. Így értünk el a 25. jubileumi évhez. Erről a FOTÓ c. szakújság így írt: „Veszprémben a Bakony Fotóklub a 25. jubileumi évét 1986-ban a fotósélet pezsgőbbé tételével ünnepelte. Több évi szünet után szervezték meg a megyei fotópályázatot, s léptek közönség elé a klub önálló kiállításával Budapesten a Szakszervezetek Fővárosi Művelődési Házában. Wagner Ferenc és Péter János veszprémi bemutatkozását elősegítve arra is futotta erejükből, hogy a MAFOSZ keretében fotótábor szervezzenek. A hagyományos házi zsűrizésen 150 diaposzítív között dr. Babóczky Ervin Ködös Erdő című felvétele első, Rhododendron című pedig második díjat kapott. Láng Tibor Vízjáték c. diája harmadik, míg Kaputextura c. felvétele elsődíjas, Szekeres György Nyírfák c. felvétele második, Marinkay István Lépcsőn c. képe harmadik díjas”.

A veszprémi alkotótelep résztvevői közös kiállításon vettek részt a veszprémi Megyei Művelődési Központ támogatásával.⁴⁵ Részletes beszámolót közölt a veszprémi NAPLÓ,⁴⁶ és a FOTÓ c. újság pedig képet mutatott be.⁴⁷

Továbbra is rendszeresek a sajtóközlemények a klub életéről: NAPLÓ, 1987. máj. 5. július 22. és okt. 27., majd 1988. jan. 21-én. A FOTÓ című szaklap is többször említi szakmai elemzéseiben a Bakony Fotóklubot, sőt a Népszabadság is megemlíti a klub munkáját. Ezek a cikkek szövegükben rendelkezésemre állnak, de konkrét időpont nélkül.

2003-ban, betöltve a 75. évemet, két nagy műtét után lemondtam, és felkértem Mátyus Károlyt a klub vezetésére. Kérésére, – minthogy munkaidőben nem tud a klubbal foglalkozni, – elvállaltam, hogy művészeti vezetőként segítem munkáját. Az így kialakult máig élő korrekt munkakapcsolat igazolta elgondolásom helyességét, hiszen a klub a korábbi elismerés, „Kiváló Együttes” cím mellett elnyerte Veszprém

Város Pro Meritis arany fokozatát, ebben az évben a Pro Comitatu megyei elismerést, három éve a MAFOSZ elismerését, „Az év Fotóművészeti Alkotócsoportja” kitüntető címet és ugyanezt ebben az évben is. Sőt e cikk megírása és nyomdába adása közben a miniszter Csokonai Vitéz Mihály Közösségi díjjal ismerte el tevékenységét.

Sajnos az idő múlásával sok tagunk már az égienknél keresi a témát. Olyan meghatározó egyéniségek, mint Orbán József, Marinkay István, dr. Arányi József, Ruttkey Géza, újabban Kovács Pál.

Sokan elkerülve Veszprémből velük megszakadt a kapcsolata a klubnak. Ugyanakkor a változó körülmények mellett szaporodnak azok, akik elkerülve városunkból, megtartják tagságukat és kapcsolatukat a klubbal. Ez annál is inkább értékelendő, mert többen meghatározó alkotói a közösségünknek. Ilyen Erdélyi Gábor, Kovács András, többen pedig ország más részén tűnnek fel eredményeikkel.

Meg kell jegyezmem, hogy mindig futotta erőnkéből, hogy az országos fotóséletben is és az Országos Szövetségben is folyamatosan jelen legyünk. Évekig Kovács Pál, most Mátyus Károly tevékenykedik a MAFOSZ elnökségében. Klubunk, mint a Pannónia Fotóművészeti Fórumnak az újjászervezője, a Dunántúl amatőr fotósainak központjaként szervezi az évenkénti találkozókat, bemutatókat, ahol a megalakulás óta a Fórum koordinálója vagyok.

Ebben az évben részesültek elismerésben: Kovács Pál Hon-Es-MAFOSZ, Mátyus Károly Hon-E-MAFOSZ kitüntetésben. E sorok írója a MAFOSZ aranydiplomás, életmű díjas fotóművésze, a fotós közösségi életében végzett munkámért Hon-Es-MAFOSZ elismerésben, alkotó munkámért Csokonai Vitéz Mihály Alkotói Díjban részesültem. Ugyancsak birtokosa vagyok a Pro Comitatu megyei, és Pro Meritis arany fokozata városi díjnak. Korábban a fotóklubban végzett munkámért Veszprém megyéért arany elismerést vehettem át. Mindezt csak azért említtem meg, mert a klub közössége nélkül ezen elismerések nem születhettek volna meg.

Az újjászervezett klub tagságának lelkes tenni akarását jól jellemzi az, hogy országos alkotó tábor szerveztünk Veszprémben, több akkori résztvevővel még mindig tart a baráti kapcsolat, és ezt igazolja az 1990-ben elnyert „Kiváló Együttes” cím is.

Rendszerességet vezettem be a fotótúrák rendezésében. Ezek a klubtagság szakmai fejlődését segítve a közösségi összetartozás kialakulásához is vezettek. A túrán szakmai tanácsokkal is segítettünk egymásnak és az elkészült fotókat közösen értékeltük. Ezt folytattuk a közelmúltban is Mátyus Károllyal. Például a Somlót, majd a megyénk más történelmi borvidékeit bemutató sorozatunk is a közös túra eredménye, mint ahogyan a Veszprém város, a Veszprém megye és a Veszprémi emberek kollektívája is.

A műhelymunka, a bemutakozó előadások, majd az évenkénti közös téma feldolgozás a szakmai fejlődés mellett vidékünk népszerűsítését is segítette.

Kialakult pezsgő klubéletet tükrözi a sajtónk is. Mind a Fotó című szaklap, mind a megyei napilap, a NAPLÓ rendszeresen hírt ad a klub munkájáról.

Jól szolgálja a vizuális kultúrát a Művelődési Központban kialakított galériánk, amelynek sikerét jelzi, hogy amikor rövid ideig nem volt tárlat, már többen reklamáltak. Ugyancsak a fotókultúrát népszerűsítő az Eötvös Károly Megyei Könyvtár fogadóterében hónapról-hónapra bemutatott „Hónap Fotója”.

A Bakony Fotóklub a Dunántúl fotós központjává vált azzal, hogy a Pannónia Fotószalon megszűnte után megszerveztük a Pannónia Fotóművészeti Fórumot a Duna jobb partján működő fotóközösségek fórumát a klubvezetők tapasztalat cseréje, az alkotóközösségek erőfelmérő szalonjainak irányítását. Ennek a közösségének vezetőjévé választottak, majd nyolcvan évemet elérve javasoltam az irányításba a Győri Fotóklub akkori vezetőjét társkoordinátornak választani.

Ugyancsak megyénk, megyeszékhelyünk megismertetését szolgálták a határainkon kívüli kapcsolataink pályázataink, továbbá a régiókra vonatkozó döntések hatására a Királyi Régió címmel a Közép-Dunántúl három megyéje részére kezdeményezett tárlatok szervezése.

Korábban említettem, hogy 2003-ban adtam át a vezetést Mátyus Károlynak, akinek a kérésére vállaltam a művészeti vezetést segítő és kezdeti éveit. Ma már ő is tevékeny résztvevője az országos szövetség elnökségének és záloga a sikeres jövőnek.

Már ebben az időszakban kezdtük Veszprém fotós történetét emléktáblával megörökíteni. Táblával jelöltük meg azt az épületet, ahol az első fotóműterem volt, továbbá Borsos József szülőházát. Most van folyamatban a Wartha Vince utcában elhelyezendő tábla, aki szerzője az első magyar nyelvű fotótechnikai leírásnak, amely évtizedekig volt a fényképészek kézikönyve.

Együttműködésünk eredményét jelzi a „Kiváló Együttes” cím, majd a Pro Meritis arany, a Pro Comitatu díj és a MAFOSZ „Év Fotóművészeti Alkotócsoportja” cím kétszeri elnyerése is, valamint a Csokonai közösségi miniszteri díj.

A megyei szerepünk megszűnése ellenére hangsúlyozottan veszünk részt a megye közművelődési tevékenységében. Együttműködési megállapodást kötöttünk a Megyei Közművelődési Intézettel és ezt folytatjuk az Eötvös Károly Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézettel is. Kevés olyan település van Ajkától Zircig, ahol az elmúlt ötven évben ne rendeztünk volna kiállítást.

A Magyar Fotográfia Napján, augusztus 29-én⁴⁸ minden évben megyénk 20–30 településén rendezünk fotókiállítást felhívva a figyelmet a fotográfia és a magyar fotóművészet jelentőségére.

Jelzi a végzett munka nagyságát az is, hogy 1985 és 2004 közötti években, tehát húsz év alatt 236 pályázaton vettünk részt és 101 díjat nyertünk egyénileg és kollektíven, 110 klubtárlat mellett ezen időszak alatt tagjaink 221 egyéni tárlaton mutatkoztak be, népszerűsítve az igényes fotózást.⁴⁹

Meg kell említenem, hogy a kiemelkedő eredményt elérő, a klub munkáját segíthetőket örökös tagnak választjuk. Jelenleg ezek: Hajdu György, Kovács Pál, Marinkay István, Orbán József, Szeitl Mária és dr. Tímár Károly.

Végül örömmel rögzíthetem, hogy a klub keretében több százan lettek hívei az

igényes, művészi törekvéssel való fotózásnak, rendezvényeinken több ezer veszprémi és megyei lakos kapott betekintést és ismerte meg a vizuális kultúra sajátos ágát, a fotóművészetet.

És ez sem kevés...

JEGYZETEK

- ¹ NAPLÓ, 1963. 02. 11.
- ² NAPLÓ, 1963. 11. 23. 2. old.
- ³ Részlet Réti Pál a Magyar Művelődési Központ szakreferensének a NAPLÓ, 1964. 12. 02. 4. old. írt cikkéből.
- ⁴ FOTÓ, 1964. 2. sz.
- ⁵ FOTÓ, 1965. 3. sz.
- ⁶ FOTÓ, 1964. 2. sz., 4. sz., 1969. 2. sz., 1971. 2. sz. 7
- ⁷ Részlet Gál Imre cikkéből, FOTÓ, 1965. 6. sz. 252. old.
- ⁸ FOTO 1966. 4. sz., 1968. 9. sz., 1969. 10. sz., 12. sz., 1971. 2. sz., 1972. 9. sz.
- ⁹ FOTÓ, 1965. 7. sz.
- ¹⁰ FOTÓ, 1965. 12. sz.
- ¹¹ NAPLÓ, 1965. 09. 22. 4. old.
- ¹² FOTÓ, 1966. 4. sz. 179. old.
- ¹³ FOTÓ, 1965. 3. sz.
- ¹⁴ NAPLÓ, 1967. 01. 9. 12. old.
- ¹⁵ NAPLÓ, 1967. 10. 29. 2. old.
- ¹⁶ NAPLÓ, 1968. 02. 27. 4. old.
- ¹⁷ NAPLÓ, 1968. 04. 14. 4. old.
- ¹⁸ NAPLÓ, 1968. 11. 9. 4. old.
- ¹⁹ FOTÓ, 1969. 2. sz., 1971. 2. sz.
- ²⁰ NAPLÓ, 1970. 09. 01. 4.
- ²¹ FOTÓ, 1970. 10. sz. Magam is ott voltam több vetítésén, igazolhatom, nagyszerű, élménydús volt és a szakmai ismeretek bővítését jelentették Timár Károly előadásai.
- ²² R. I.: NAPLÓ, 1971. 03. 20. melléklet
- ²³ Ezeket nevezték később alkotótáboroknak, majd napjainkban Nyári Egyetemnek. A rendezését a Magyar Fotóművészeti Alkotóközösségek Országos Szövetsége vállalta át.
- ²⁴ FOTÓ, 1963. 10. sz.
- ²⁵ FOTÓ, 1972. 5. sz. 216. old.
- ²⁶ NAPLÓ, 1972. 09. 2. 5. old.
- ²⁷ Négy fotóval – M. Gy.: NAPLÓ, 1974. 01. 19.; FOTÓ 1974. 5. sz.
- ²⁸ FOTÓ, 1974. 4. 166. old.
- ²⁹ NAPLÓ, 1973. 09. 18. 1. old.
- ³⁰ NAPLÓ, 1974. 08. 19.
- ³¹ NAPLÓ, 1974. 10. 4.
- ³² NAPLÓ, 1974. 05. 18. 5. old.
- ³³ FOTÓ, 1975. 8., NAPLÓ, 1975. 11. 29.
- ³⁴ FOTÓ, 1975. 2. sz.; NAPLÓ, 1975. 02. 4. 1. old.; FOTÓ, 1975. 4. sz.; FOTÓ, 1975. 7. sz.; NAPLÓ, 1975. 09. 10.; NAPLÓ, 1975. 12. 17.; FOTÓ, 1975. 12. sz.; FOTÓ, 1976. 1. sz.; FOTÓ, 1976. 2. sz.; 1976. 3. sz.; FOTÓ, 1976. 4. sz.; FOTÓ, 1976. 6. sz.; FOTÓ, 1976. 12. sz.; FOTÓ, 1977. 1. sz.;

FOTÓ, 1977. 2. sz.; FOTÓ, 1977. 4. sz.; NAPLÓ, 1977. 05. 14.; NAPLÓ, 1977. 08. 20.; NAPLÓ, 1977. 09. 22.; FOTÓ, 1978. 6. sz. 287. old.; FOTÓ, 1979. 12. sz.; FOTÓ, 1980. 4. sz.; FOTÓ, 1980. 5. sz.; FOTÓ, 1980. 8. sz. 354. old.; NAPLÓ, 1980. 12. 67. old.; FOTÓ, 1980. 10. sz.

³⁵ NAPLÓ, 1981. 03. 27. 5. old.

³⁶ FOTÓ, 1981. 8. sz. 368. old.

³⁷ NAPLÓ, 1982. 04. 15. old.

³⁸ NAPLÓ, 1982. 01. 10.

³⁹ NAPLÓ, 1984. 01. 20.; FOTÓ, 1984. 3. sz. 139. old.; FOTÓ, 1984. 4. sz. 158. old.; NAPLÓ, 1984. 08. 8.; FOTÓ, 1984. 9. sz. 426. old.

⁴⁰ NAPLÓ, 1984. 01. 4.

⁴¹ FOTÓ, 1985. 4. sz. 186. old.

⁴² NAPLÓ 1985. 03.

⁴³ NAPLÓ, 1985. 07.; FOTÓ, 1985.10. sz. 242. old.

⁴⁴ NAPLÓ, 1986. 01.

⁴⁵ FOTÓ, 1987. 4. sz. 190. old.

⁴⁶ NAPLÓ, 1987. 02. 9. 5 old.

⁴⁷ FOTÓ, 1987. 2. sz.

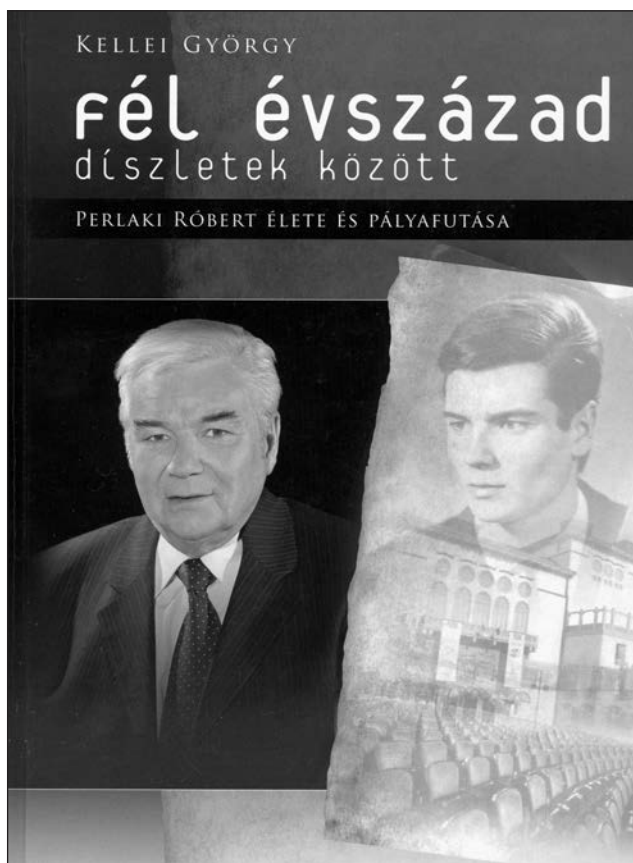
⁴⁸ Vállas Antal honunkban először a Magyar Tudóstársaság előtt mutatta be a fényképezőgép működését.

⁴⁹ Sajnos az utóbbi és a jelzett időszak előtti adatok nem álltak rendelkezésemre.

Színházi „emlékművek”

Két olyan könyv is megjelent tavaly, amely a Petőfi Színházhoz kötődik. Egyiket maga a színház adta ki, a másikat a Pannonprint Kft. Az egyik kemény táblás, színes, vastag és reprezentatív, a másik puha borítású, fekete-fehér, csupán 100 oldalas.

Kellei György: fél évszázad díszletek között. Perlaki Róbert élete és pályafutása – Veszprém: Veszprémi Petőfi Színház, 2011. – 248 p. *A Petőfi Színház állandó társulata megalakulásának és Perlaki Róbert alapító tagságának ötvenedik évfordulójára* megjelent díszes és gazdag könyv írója, összeállítója Kellei György. Az igazi szerző azonban Perlaki Róbert, hiszen e kötet az ő életét, életművét mutatja be. Összegzés ez, amelyre a színház scenikusa, díszlettervezője évek óta készül. Kedves, izgalmas, alapos és vidám kiadvány született, épp olyan, mint akiről szól.



Tisztességes olvasó az elején kezd olvasni egy könyvet, és a végén fejezi be – én nem ezt tettem. A sok-sok kép nézegetésével kezdtem, a képek közötti szövegekbe olvastam bele. Miután csaknem két órán át lapozgattam, úgy éreztem: jóízűt pletykálgodtam – tudom, ki tartozik Perlaki Róbert baráti köréhez, jól megnéztem az esküvői fotóját, és már azt is tudom, a fociban milyen sikereket aratott. Úgy éreztem, jól beszélgettem vele, aki leplezetlenül mesélt magáról az olvasónak, nekem.

Négy évig dolgoztunk együtt, s ez alatt többet vitatkoztam Robival, mint a férjemmel. Ellenérdekű helyein dolgoztunk a színháznak, nekem minél több előadást kellett értékesítenem, neki pedig garantálnia kellett minden előadás technikai biztonságát. Egy alkalommal patthelyzet alakult ki köztünk, ő sem engedett, én sem tudtam, s Robi megmakacsolta magát, mondván, lehetetlent kérek a társulattól. Álmatlan éjszakát követően reggel épp azon törtem a fejem, hogyan mondjam vissza kötbérfizetés nélkül a tájolást, amikor megszólalt a telefon: – Megoldottam, megyünk! – kiabálta „műmérgesen”, majd lecsapta a kagylót. Délben már kedvesen mosolygott rám. Érthető, hogy szerettem vele dolgozni, ugye?

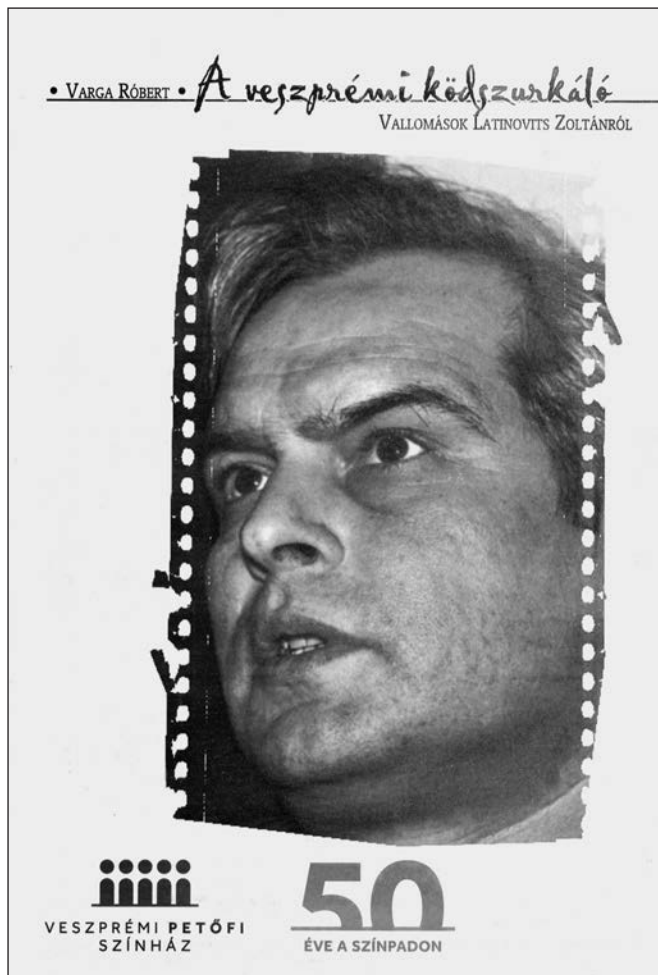
Ilyen történetet mindenki tud mesélni róla, aki ismeri őt, sokan meséltek is a könyv oldalain: az ő számára nincs lehetetlen – a színház érdekében. A teátrumért *mindig, mindent*, a lehető *legjobban!* Színészek, direktorok jöttek, mentek, Robi itt volt, itt van mindig. Ebből a könyvből pedig megtudhatjuk, mit jelent a *mindig*, mennyi munka, ötlet és fáradtság tartozik a *mindenbe*, és a színházi szakma jeles szereplői milyen szavakkal, gesztusokkal ismerték el Perlaki Róbert magas szakmai szinten végzett munkáját.

Sok-sok fotó, újságcikk, plakát dokumentálja a gazdag életművet, és teszi könyveddé, „böngészhetővé” a könyvet. Aki kézbe veszi, ne számítson komoly tanulmányokra, vaskos szakmai szövegekre. Arra készüljön, hogy belenézhet egy – nem akármilyen – ember életébe, 17 éves korától 67 éves koráig végigkísérheti szerelmeiben, barátságokban, célokban, feladatokban át az összegzésig, a máig. Nagy öröm, hogy ezt a könyvet – írói segítséggel –, ő maga szerkeszthette, s nem csak az életmű lezárulta után, évtizedek múlva, jut valakinek eszébe, hogy volt Veszprémben egy színház-művész, akinek szobrot illene emelni. Ez a könyv a szobor.

Emlékmű a másik kiadvány is, a sokkal szerényebb külsejű.

Varga Róbert: A veszprémi ködszurkáló. Vallomások Latinovits Zoltánról. – Veszprém: Pannonprint Kft., [2011] – 97 p. A Varga Róbert által írt és szerkesztett *A veszprémi ködszurkáló – Vallomások Latinovits Zoltánról* című könyv visszaemlékezések füzetére. Színészek, rendezők, a színház műszaki munkatársai, hajdani közönszervező, újságírók idézik fel emlékeiket Latinovits Zoltánról, arról a két évről, amikor a színészkirály Veszprémben dolgozott.

Egy-két oldalnyi terjedelem jut mindenkinek, nem túl sok, ám épp elegendő ahhoz, hogy a legfontosabb, a legemlékezetesebb beleférjen. Szubjektívek e vallo-



mások, ahogy az emlékezet is mindig egyedi. Ugyanazt a történetet másképp ítéljük meg, ugyanazt az embert másmilyennek érzékeljük. Így van ez ebben a könyvben is.

Aki akkor még nem volt kortárs, vagy nem figyelte a színházi eseményeket, sokat megtudhat az 1971 és 1973 közti évadokban nálunk játszó színész óriásról, aki rendezőként legnagyobb teljesítményeit Veszprémben nyújtotta. Van az interjúalanyok között olyan, aki egészen szorosan kötődött Latinovitshoz, s van, aki akkoriban elnyomott vetélytársnak érezhette magát. Vannak, akik rajongással, s vannak, akik távolságtartással nyilatkoznak róla.

„Tűzként lobogott a lelke, a színészet iránti tisztelete, alázata úgy hatott ránk, hogy templommá varázsolta a színházat és belénk égette a hitét” – mondta Mazurek Klára fodrász. Azért idéztem épp e mondatot, mert ebben benne van az a fő szelle-

miség, amely jellemezte Latinovits Zoltánt. Honnan tudom? A veszprémi ködszurkálóból, mert ezt a hitet minden mesélő csodálattal hangsúlyozza.

Ám Varga Róbertnek sikerült elkerülnie azt a csapdát, hogy áradozások sorozata legyen a könyv. Minden vallomásteveő elé korlátot emelt, vagy utólag volt képes kemény szerkesztője lenni önmagának. A visszaemlékezések füzéréből kirajzolódik a zseni, az ember, a tiszta művész és a zavart lélek. S mindegyikből annyit kapunk, amit mi, az utókorban élő veszprémi olvasók épp elegendőnek érzünk. Nem többet, hogy már nyomasszon, s nem kevesebbet, hogy hiányérzetünk legyen. Ezt hívják szerkesztői mértéktartásnak, s ez egyik legnagyobb erénye a könyvnek. A mértéktartás része az is, hogy az ítékezés kísértésének ellenáll a szerző. Nem értékel, csupán dokumentál, s ettől válik a kiadvány igazán hitelessé.

A könyv másik fő értéke: a létezése. Amíg köztünk élnek azok, akik láthatták, hallgathatták, megérinthezték, szerethették és gyűlölhették a színészkirályt, addig kellett megkérdezni őket, addig kellett segítségükkel felépíteni a szellemi emlékművet. Varga Róbert ezt megtette. Nem lett túl cicomázott, nem lett ézig erő. Egy oszlop született, amely a ködszurkáló művész életének két veszprémi évét rejti.

HERTH VIKTÓRIA

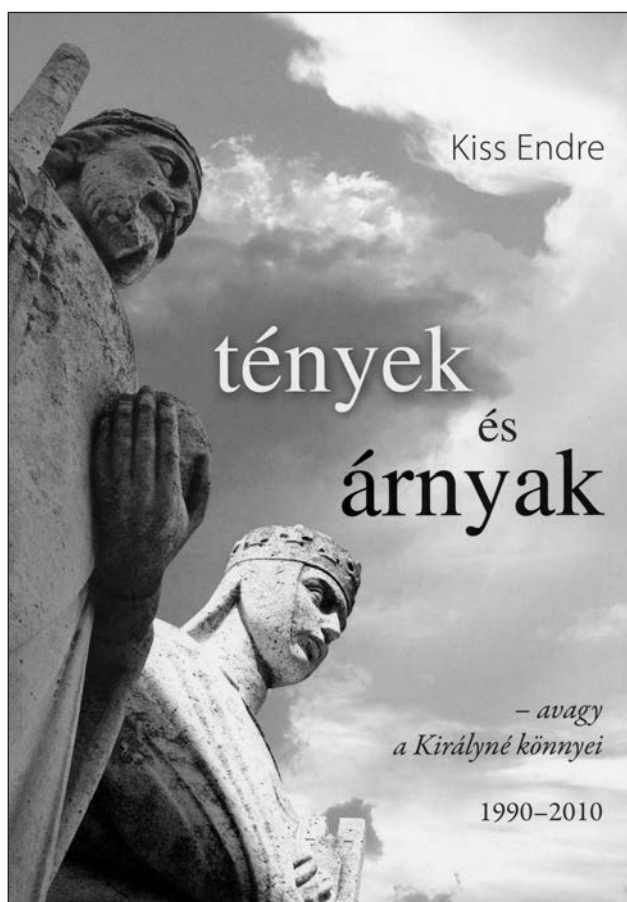
* * *

Kiss Endre: Tények és árnyak – avagy a Királyné könnyei 1990–2010. – Veszprém, Kiss és Társa Könyvkiadó Kft. 2011. – 440 p. Újabb hiánypótló könyv jelent meg a veszprémi könyvpiacra – az ezredforduló krónikája! Olyan, amely a rendszerváltástól 2010-ig terjedő időszak helyi történéseit, azok hullámvásait helyezi górcső alá – krónikás igényvel, rendkívül igényes, szívet-lelket gyönyörködtető köntösben.

A könyv nem előzmények nélküli. A sorban már a harmadik. Az előzőek még a '90-es évek végén jelentek meg. A szerzőnek a Rádió Jamben is volt egy riportsorozata, és annak vendégeivel készült beszélgetésekből született az első, *A szó elszáll* címmel, majd a második, *Veszprém Anno 1999.*, amiben egyéb műfajokkal, riport, publicisztika is megpróbálkozott.

Egy olyan felelős közpolgár megfigyelései, vallomásai sorakoznak a jelen kötet lapjain, aki maga is számos esemény aktív részese volt, s nyitott szemmel járt-kelt a városban. Jogász mivolta számos írásában szembeötlő (precízesség, pontosság, ítélőképesség), hiszen oknyomozó újságírókat megszégyenítő alaposággal ír – például egy-egy híresebb bűncselekményről.

Nemcsak az események rögzítésére vállalkozott, hanem a mögöttes tudnivalók feltárására, magyarázatára is, amelyek sokszíniően árnyalják a közelmúlt történéseit, nemcsak a jelen, hanem az utókor számára is. Oldalnézetből írott várostörténete olyan információkat oszt meg velünk, amelyek kimaradtak a helyi sajtó napi-heti



híryanagából. Például megtudhatjuk, hogy a rendszerváltás utáni kibontakozást Horváth Balázs és Dióssy László párharca (is) hátráltatta, vagy a háttérben ki állt (vagy nem állt) az egyes színházigazgatók mögé.

Ami e szubjektív várostörténet erénye, ugyanaz a hibája is: a krónika-jelleg. Ebből fakad, hogy a leírtak nincsenek belehelyezve az európai és a magyar történe-
sek főbb áramaiba. Például jó lett volna felvázolni, mi is történt Magyarországon
1989–90-ben. Ezek hiányát bizonyára a szerző is érezte, mert egy-egy eseményt –
szubjektív módon – mégiscsak kiragad ezek közül, például Jugoszlávia bombázását,
vagy Sólyom László Szlovákiából való kiutasítását. Máskor kevésbé fontos esemé-
nyekről oldalakon keresztül értekeznek, például a lovassys diákok tíz évvel ezelőtti
kicsapásáról.

A kötet lapjairól sugárzik a jó szándék: a veszprémi lét mind több szegmensét
bemutatni: gazdaság, helyi közélet, oktatás, kultúra, sport, bűnözés... S valóban,

olvasó csak ámul: mi minden történt itt húsz év alatt! Ám ezek egy része csak újság-hír-információ. Számos esetben hiányzik mögülik a mélyebb elemzés, a többoldalú megközelítés, a forráskritika. A kulturális életből is főként a látványos, sokakat megmozgató eseményeket helyezi nagytípus alá. Holott egy-egy helytörténeti monográfia, egy-egy verseskötet megjelenése – *Veress D. Csabáé, Bándi Lászlóé, Géczy Jánosé, Szokoly Tamásé, Fenyvesi Ottóé...* – ugyancsak jelentős alkalom, noha nem annyira látványos, mint egy zenei vagy sportesemény. Azaz: a kortársvakság alól még a rendkívül tiszteletreméltó szerző sem mentes.

A könyvet – az információbőségen túl – igazán izgalmassá az intimítások, a jól értesültség apró gyöngyszemei teszik. Például: [A színház] „átszervezése jól sikerült. Mégis úgy tűnik, a megyei önkormányzat kezd szépen, ügyesen kihátrálni a színház és Kolti Helga mögül. Ezt jelezte a támogatások elmaradása miatti probléma, ami előre vetítette a színház újabb gazdasági válságát, az adósságcspadát, ami Vándorfi székébe is került. Az ilyen titkos jelzéseket jól „hallják” a szponzorok is, akik a legkisebb politikai rendülésre is behúzzák a féket, ami most is megtörtént. Például akkor, amikor Koltit kikezdték, hogy miért lépett fel egy polgári körös rendezvényen.” (252. o.)

Másutt: „Baj volt a megyei közgyűlésben is, ahol az ellenzék sokallta a 41 millió forintot az utazásokra, valamint nem tartotta időszerűnek a mongóliai Szelengével történő kapcsolatfelvételt.” (261. o.) „Szóba került a Dubniczay-ház ügyében készített sikertelen pályázat is, melynél a beküldési határidőt késték le hét perccel! No comment! (261. o.)

Kiss Endre sokakat a tolla hegyére tűz. Többek között e sorok íróját is, amiért Bruszniai Árpádról szóló drámájának címéül a „Moirák”-at választotta, a görög sorsistennőkre utalva. Mivel „egy jó műhöz jó cím is kell. Ez nem volt az.” – Lehet, ám a jelen kötet címe is nehézkes, körülményes, kissé talányos: „Tények és árnyak – avagy a királyné könnyei”.

Kár, hogy e rendkívül információgazdag, az élőszó frissességével ható kötetet egy-egy szlenges kiszólás szeplősíti: a numizmatikai ritkaság például „csúcs” (137. o.), továbbá nem illik „pofátlanul potyázni” (ugyanott), „válság a köbön” (195. o.), „a cigányoktól pucolták meg a területet”(187. o.)... „A másik dili a trolibusz volt, de ez el sem jutott a lakossági ingerküszöbig, már előtte kardjába dőlt.” (32. o.)...

A könyvek számos jó minőségű és művészi fotó teszi még értékesebbé. Láthatjuk itt Bujtor Istvánt egyik legutolsó szerepében, de a veszprémi közélet számos szereplője képileg is megjelenik a kötet oldalain.

Egy apró ténybeli hibára is akadtam: Szendi József 1990-ben, a rendszerváltáskor még nem bíboros érsek, hanem püspök, s csak 1993-ben nevezte ki őt a pápa Veszprém első érsekévé (7. o.).

A kötet végéről nagyon hiányzik egy, a jelen és az utókor olvasóját eligazító név- és tárgymutató.

Az igényes borító terve *Klaba Tibor*, a nyomdai előkészítés pedig *Hordós Csaba*

illetve *Nagy Roland* keze munkáját dicséri. A kötet a Prospektus Nyomdában készült.

A szerző mesterien szőtt hálóján sok minden fönnakadt, irigylésre méltóan remek halásznak bizonyult; ám ha a közelmúlt Veszprém-tengeréből más is merítene – egy gazdasági szakember, egy kulturális menedzser, egy tanár, egy színházi rendező, egy költő – bizonyára egy még érdekesebb, még színesebb mozaik-kép állna össze. És akkor mind kevesebb aranyhal úszhatná át a hálókön ...A lehetőség mások előtt is nyitva áll...

SEBŐ JÓZSEF